

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Universitätsbibliothek Paderborn

R. P. Ioannis Azorii Lorcitani, Societatis Iesv Presbyteri Theologi, Institvtiones Morales

In Qvibus Vnivers[a]e Qvaestiones ad Conscientiam recte aut prauè
factorum pertinentes, breuiter tractantur

Azor, Juan

Coloniae Agrippinae, 1602

Capita Secundi Libri sunt XXI.

urn:nbn:de:hbz:466:1-14077

rectam rationem est: Sed non est solus ille respectus, & ordo ad rationem; pari modo prauitas in actibus moralibus non est solus respectus, sed est vel actus voluntarius, & liber recte rationi contrarius, vel est omisio eius, quod facere debemus; vt mentiri, odio alterum habere, rem diuinam lege mandatam, aut ieiunium ab Ecclesia indictum negligere, iunt actus cum recta ratione pugnantes.

Quintò quæritur, An prima bonitas moralis in actibus humanis ex re obiecta pendeat. **Respondeo**, rem esse compertam apud omnes, huiusmodi primam bonitatem sumi ab obiecto: ideo enim velle credere, quæ sunt à Deo prædicta, est bonum, quia credere Deo aliquid dicenti est bonum. Item velle Deum colere, & reuereri, vel amare, est bonum, quia cultus, reuerentia, vel amor in Deum est bonus: & rursum cultus, vel reuerentia, vel amor in Deum est bonus, quia Deus cultus, reuerentia, & amore est dignus: quoniam hæc ipsi omni iure debentur. Item velle mentiri, furari, vel occidere, ideo est malum, quia mentiri, furari, vel occidere est malum: & huiusmodi bonitas, vel prauitas, quæ ex obiecto in actum deriuatur, est omnium prima, & tanquam, prima, & maximè generalis ad certam speciem trahitur per alias bonitates, quæ à fine, & circumstantijs ducuntur, non quidem, vt genus per differentias constituentes species, sed vt substantia rei per accidentia; quæ accedunt, & adueniunt: & hæc bonitas dicitur à Theologis **Bonitas ex genere**, hoc est, Bonitas ex specie, & natura actus, accepto genere pro specie, & natura. **Obijciunt**; Si quis voluntatem habeat generatim recte viuendi, aut nunquam peccandi, est quidam actus bonus, & tamen ab obiecto non sumit speciem, quia obiectum est quid commune, quod non potest speciem peculiarem nostræ actioni præstare. Eodem modo si Titius velit malè viuere, & peccare, est malus actus, & tamen obiectum, quod est commune, speciem actui præbere non potest. **Respondeo**, Cum dicimus ab obiecto speciem accipi in actibus, non significamus actum esse eiusdem speciei, cuius est res obiecta, cum possit obiectum esse commune, & nihilominus actum esse in certa specie constitutum: sed significamus, speciem actus duci, & peti ab ordine, & respectu ad obiectum: & quæuis obiectum sit commune, ordo & respectus ad illud est specialis, eo quod specialiter distinguitur ab ijs, quæ ad obiectum speciale referuntur. **Verbi gratia** in naturalibus notitia, qua cognosco ens vniuersum, & generatim acceptum est notitia quædam specialis, siquidem est vna numero, & singularis, & tamen obiectum est commune. Cæterum notitia entis est specialis, quia distinguitur ex ordine, & respectu ad ens à cæteris notitijs, quibus cognosco aliquod ens speciale. Notitia, qua cognosco animal generatim acceptum, est specialis, quoniam specialiter distincta ex ordine ad suum obiectum à cæteris notitijs, quibus percipio aliquod speciale animal. Item aspectus, vel visio albi, nigri, & rubri, est specialiter distincta à visione albi solummodo, quia in priori visione videtur communiter tria; in posteriori verò cernitur solummodo candi-

dum. Idem in moribus contingit: nam voluntas rectè viuendi, aut nunquam peccandi, aut malè agendi, est specialis, quæ amnis obiecta sint communia, quoniam respectus, & ordo ad huiusmodi communia est specialis, specialiter distinctus à cæteris actibus, quibus volumus aut peculiare bonum, aut speciale malum. Si quæras cuius virtutis, aut vitij sint huiusmodi actus: Velle bene viuere, aut velle malè, & perperam facere. **Respondeo**, Priorem actum ad synderesim pertinere, quæ est recta ratio vniuersè præscribens esse bene viuendum, & huiusmodi præscriptum sequitur bona voluntas studiosa, & cupida bonæ vitæ; & voluntas perperam faciendi est contra synderesim, & ideo mala, quia recte rationi contraria: quamuis nulli speciali virtuti moraliter aduerfetur.

Cap. II.

Quo pacto bonitas, aut prauitas actus humani ex fine deriuatur.

PRIMO quæritur, An bonitas, vel deformitas actus ex fine ducatur. **Respondeo**, Certum esse apud omnes Theologos, post primam bonitatem, vel deformitatem, quæ ab obiecto re deriuatur, actum exteriorem sumere secundam bonitatem suam, aut prauitatem à fine, quem sibi voluntas constituit. Veluti si Titius interimat Caium, vt omnia bona eius surripiat, actus eiusmodi primam prauitatem habet ex obiecto; & hac ratione est homicidium Caij, at verò ex fine furandi bona Caij, quem finem sibi Titius præstituit, idem actus furti speciem naturamque ducit, ac sumit: quod si actus exterior ratione suæ obiectæ materiæ, in qua versatur, sit medius, & indifferens, totam suam bonitatem, vel prauitatem sumit à fine.

Sed est controuersia in hac re, An finis relatus ad internum voluntatis actum, tribuat ei primam bonitatem, vel prauitatem, an verò secundam? **Quæstionem mouet**, quia finis si ad internum voluntatis actum referatur, est proprium eius obiectum, ergo bonitas, vel deformitas à fine sumpta in actibus voluntatis internis est prima tanquam ab obiecto proprio deriuata. **Dux sunt opiniones**, **Prima** distinguit in hunc modum. **Vel actus voluntatis internus est intentio, vel electio**: Si intentio, tunc bonitas, vel deformitas à fine ducta est prima, & tota, quia finis est proprium obiectum intentionis, ergo bonitas, vel prauitas ex fine orta, & profecta descendit ab obiecto, ac proinde est prima: at verò si actus interior voluntatis est electio, tunc bonitas, vel deformitas electionis sumpta ex fine, nec est prima, nec tota, sed secunda, quia obiectum electionis non est finis, sed id quod est vtile ad finem: ergo electio à suo proprio obiecto accipit primam bonitatem, & secundam à fine. **Sic exemplum**: cum Titius respiciens, vt finem sibi propositum, claritatem in Deum, eligit largitionem elemosynæ in pauperum vltus, tunc intentio ex obiecto est actus charitatis, in quo actu

S. Tho. 1. 2.
q. 18. art. 4
Dux. 2. d.
38. q. 1.

S. Tho. 1. 2.
q. 13. art. 6.

Medi. 1. 2.
q. 18. art. 4.
6. 6.

Deus

Deus est finis, & obiectum; electio verò ex obiecto proprio est actus misericordiae: & hæc est prima bonitas in electione, qua Titius eleemosynam deligit; ex fine verò constituto est actus charitatis quæ est secunda bonitas nata ex fine tanquam ex circumstantia electionis, non autem tanquam ex obiecto. Quando verò id, quod eligitur ad finem consequendum, per se bonum non est, tunc electio totam ex fine bonitatem habet: ut cum ægrotus sumit potionem amarâ. Si verò sermo sit de actu externo: aut in eo nulla est per se bonitas, vel prauitas, quia est actus medijs, & indifferens per se: & hic primam bonitatem, vel deformitatem sumit à fine: aut in eo est bonitas, vel prauitas ex obiecto proprio, & proxima materia, in qua versatur, & hæc est prima bonitas vel deformitas actus exterioris, altera verò ex fine manans, ac surgens, semper est secunda; quia actus exterior habens suum proprium obiectum & materiam, in qua terminatur, quando obiectum est per se bonum, eo ipso sumit ab eo bonitatem: & proinde bonitas ex fine deriuata, tunc est in actu exteriori secunda, quoniam finis habet rationem circumstantiæ, non obiecti, eo quod actus exterior natura sua in nihil aliud refertur, præterquam in suum obiectum; & propterea solummodo consilio, & ductu rationis, & voluntatis impulsu refertur in eum finem, quem voluntas sibi proponit. Hæc ferè prima est opinio. Altera verò docet in omni actu interiori voluntatis, siue sit intentio, siue electio, bonitatem à fine acceptam esse primam, & integram, quia in omni huiusmodi actu finis est proprium, & totum obiectum; ergo toto, vel prima bonitas à fine profecta, ex obiecto videtur existere, & proinde prima appellatur: ita ut ea bonitas, vel deformitas, quam habet id, quod eligitur ad finem, si sit per se honestum, & bonum, vel turpe, sit secunda, eo quod sit ex circumstantia sumpta, non ex obiecto. In alio verò cum prima opinione cõsentit, nempe, actus exterioris bonitatem à fine sumptam, esse secundam; & primam esse eam, quæ ab obiecto proprio, & proximo deriuatur. Veluti, homicidium à Titio commissum causa adulterij perpetrandi, est ex obiecto homicidium, quæ est prima in hoc actu exteriori deformitas, sed ex fine est adulterium, quæ est secunda prauitas actionis. Certe hæc secunda opinio est longe probabilior, & verior. Ita ut bonitas, vel prauitas eius, quod est ad finem, vel tota penitus à fine, vel saltem prima deriuatur. Nam si loquamur de actibus voluntatis interioribus, qui in fine, ut in materia versantur, cuiusmodi sunt actus appetendi, volendi, optandi, amandi, fruendi, intendendi: qui actus terminantur in aliquo obiecto, iucundo, vel honesto: tunc bonitas in huiusmodi actibus eadem prorsus est, siue ex fine, siue ex obiecto sumpta: quia ipsum iucundum, vel honestum, cum propter se appetatur, & ametur, & est obiectum, & est finis. Si verò sermo sit de actibus interioribus voluntatis, qui versantur circa id, quod est vile ad finem, quales sunt Electio, Consensus, & Vfus: tunc etiam in huiusmodi actibus tota, & prima bonitas, vel deformitas, ex fine deriuatur, ac pèdet, tanquam ex obiecto proprio nata, & accepta: quoniam cum quippiam eligitur, ut est vile ad finem asse-

quendum, quatenus eligitur, ut relatum ad finem, non habet per se bonitatem, quia non habet aliam, nisi ut est vile; quod planum est, & manifestum in ægrotò, qui potionem amarâ sumit recuperandæ valetudinis gratia: sicut etiam cum sæpè nos alia difficilia, ardua, & acerbâ sustinemus, & facimus, solum quatenus vtilia sunt ad finem, quem respicimus consequendum, continet bonitatem, nisi id, quod est ad finem appetamus propter ipsum, ut est per se bonum, honestum, vel iucundum: Sed tunc non illud eligimus, sed potius intendimus, quamuis hæc intentio imperetur ab altera; & proinde sunt actus imperatus, & imperans: de quibus statim dicemus. Ergo quod eligitur, ut vile, eligitur propter bonitatem finis; & proinde bonitas electionis prima ponitur in fine proposito, & oprato. Nec refert si id quod eligitur, aliunde sit bonum, quia hoc ex accidenti conuenit ei, quod eligitur. *Causa exempli*: Gratia, & studio charitatis in Deum, eligit Titius largitionem eleemosynæ, electio eleemosynæ, ut electio est, primam, ac totam bonitatem sumit ex amore in Deum, & proinde huiusmodi electio re ipsa est charitatis opus, & officium; at verò quia aliunde per se habet bonitatem propriam, ex qua est actus misericordie; ideo huiusmodi bonitas est secunda in electione, non quidem ut est electio, sed ut intentio: nam electio, ut electio est, ex accidenti conuenit omnis bonitas aliunde exorta, & profecta, præterquam à fine. Nam quod est, & ducit ad finem, aut appetitur gratia sui, ut est per se bonum, honestum, vel iucundum, & tunc intenditur, non eligitur: sicut cum ægrotus vult medicinam non solum, ut remedium vile ad sanitatem, sed etiam ut dulcem, & suauem, & iucundam per se: Aut appetitur gratia finis, & tunc eligitur, non intenditur, quoniam eligitur, ut vile, & commodum ad finem consequendum, & ideo eligitur non gratia sui, sed alterius, ex quo bonitatem accipit. *Dices*. Quando id quod ducit ad finem, est etiam per se bonum, videlicet honestum, vel iucundum, appetitur propter se simul, & propter aliud. Sed contra; ergo tunc eligitur simul, & intenditur: Eligitur quidem non ob suam bonitatem quam per se habet, sed ob bonitatem finis, ad quæ est vile; intenditur verò, quoniam est per se bonum, honestum, vel iucundum: & propterea S. Thomas in vniuersum docet, in actibus interioribus voluntatis, bonitatem ex fine sumptam ab obiecto pèdere, ac proinde primam esse, nihilque inter Intentionem, & Electionem distinguit. Nam cum id quod est per se bonum, eligitur ad finem, parum aut nihil refert, sit per se bonum, necne; nam etiam si bonum per se non esset, eligeretur tamè; si esset ad finem vile, & commodum. Accedit igitur ei bonitas aliunde proveniens. Veruntamen fortassis questio hæc est nominis, non rei. Nam video secundam opinionem cum prima posse facile conciliari, nec enim prima negare contendit bonitatem eius, quod eligitur, ut vile ad finem, totam à fine deduci, sed docet in actu, qui est electio, quando id, quod eligitur, non solum est vile ad finem, sed etiam per se bonum, duplicem esse bonitatem, vnam sumptam à fine, & conuenientem electioni, ut electio est; alteram per

*Calet. 6.
Corr. 1. 2.
q. 18. a. 6. et
videtur esse
S. Tho. 1.
2. q. 18. a. 6.
legitimus est
Calet. 1. 2.
q. 18. ar. 4.*

*S. Tho. 1. 2.
q. 18. ar. 6.*

le con-

se conuenientem electioni, non ut electio, sed ut interio est, quam bonitatem habet per se, id quod eligitur.

Secundò quæritur, An idem sit dicendum de actibus interioribus, quorum vnus refertur ad alterum tanquam imperatus actus, ad eum, cuius imperio fit: quod dicitur de actu exteriori, & interiore, quorum exterior ex interioris imperio ad alium finem dirigitur. Veluti si Titius habeat duos actus, vnum, qui sit charitatis in Deum, alterum, quo velit Deo pro suis peccatis satisfacere Deum precando, ieiunia colendo, & seruando, elemosinas largiendo: quæ est voluntas agendi poenitentiam: ita ut impulsu, & imperio charitatis, nimirum, quia amat Deum, velit pro peccatis sua culpa contractis satisfacere, velit ieiunium seruare, Deum precari: Quæritur an in Titio voluntas satisfaciendi pro peccatis admittis, aut voluntas suscipiendi ieiunia, aut Deum precadi sumat secundam bonitatem ab actu charitatis, ex cuius imperio pendet. Caïetanus ait, in his actibus esse eandem rationem, quæ est in actu exteriori imperato, & interiore, à quo imperatur exterior: fatetur enim secundam in actu interiore imperato bonitatem à fine sumi, quem voluntatis imperium constituit: sicuti actus exterior secundam bonitatem habet à fine, quem interior præstituit. Et prima bonitas actus interni imperati in voluntate, non sumitur à fine actus qui imperat, sed à proprio, & proximo obiecto ipsius actus imperati, qui in hoc se habet sicut actus exterior. Alij verò Caïetanum oppugnant asserentes non esse idem dicendum de actu imperato, quod dicitur de actu exteriori, qui fit imperio voluntatis. aiunt enim, in actibus voluntatis internis primam, ac totam bonitatem, aut prauitatem actus imperati sumi à proprio obiecto, & fine proximo, & non à fine alius cuius alterius actus. Probant non eandem esse rationem de actu interiore imperato, quæ est de exteriori, quia exterior non est per se intrinsecus voluntarius, & liber, sed extrinsecus per actum voluntatis; at actus interior licet sit imperatus, est per se, & intrinsecus voluntarius, ergo à proprio obiecto, & fine proximo habet primam, & integram bonitatem, aut deformitatem; actus verò exterior cum sit voluntarius per actum internum, cuius imperio fit, necessario per eum accipit bonitatem, aut prauitatem à fine, quem actus interior constituit. Et quia actus interior quamuis sit imperatus, est tamen completus, & perfectus per seipsum, quippe qui est per se voluntarius, & liber, & habet suum proprium obiectum, & finem; ideo per seipsum est actus humanus bonus, vel malus, vel indifferens: at actus exterior non est actus humanus per seipsum perfectus, sed per actum voluntatis, cuius imperio fit, & proinde ab eo sumit bonitatem, vel prauitatem non quidem primam, sed secundam. Nam actus interni voluntatis imperans, & imperatus, per se sunt duo actus distincti in genere naturæ, & non solum moris: at actus exterior in genere naturæ sæpe est vnus, & idem, quamuis in genere moris extrinsecus voluntatis imperio mutato, & variato fine, modo sit bonus, modo malus: Vt si in templum eas gratia furan-

di, deinde mutato fine eas causa rem sacram audiendi. Et ideo actus internus, qui imperatur, & is qui imperat interior, distincti, completi, & perfecti in duplici specie moris reponuntur: nam vterque ex proprio obiecto, & fine proximo suam speciem, & formam habet tanquam actus voluntarius & liber, virtutis, vel vitij. Porro alijs videtur, in his actibus primam bonitatem, aut deformitatem à fine descendere, quem dat actui imperato interno ille, qui imperat, ita ut sit eadem ratio de his actibus, quæ est de actibus voluntatis internis, qui versantur in eo, quod dicitur ad finem, vel etiam, qui terminantur in ipso fine: in quibus ut ante iam dixi, prima bonitas, aut turpitudine habetur ex fine, quem sibi proponit voluntas, vel intendens in illum, ut eligens aliquod remedium ad consequendum. Quod probant, quia actus imperatus voluntatis, licet per se habeat proprium obiectum, & finem; nihilominus tamen motu, & imperio voluntatis & rationis refertur ad eum finem, quem ipsi voluntas imperando præstituit: Et propterea sicut ex electione prima bonitas, aut prauitas actus ex fine proposito tanquam ex proprio obiecto deriuatur; & prima bonitas, aut deformitas est illa in vnuerfum, quæ à cuiusque actus obiecto pendet: sic etiam quando sunt duo actus voluntatis, vnus, qui imperat, alter imperatus, si actus qui imperatur, habet bonitatem ex obiecto, ea est ita propria, ut conueniat ei per se, citra vllum voluntatis imperium: & ideo nec deriuatur, nec pendet ex fine, quem constituit is actus, qui imperat: at bonitas, vel deformitas quam habet actus imperatus quatenus imperatur, descendit ex fine, quem constituit is actus, qui imperat. Ut puta, si actus charitatis sit, cuius imperio, & impulsu est voluntas satisfaciendi Deo pro peccatis, vel voluntas sperandi vitam æternam, vel ieiunium seruandi, vel precandi Deum; tunc erit ea voluntas actus charitatis, quamuis per se sit poenitentia, vel spei, vel abstinentia, vel religionis. Contra verò, si actus poenitentia, vel spei sit, cuius imperio actus charitatis elicitur, tunc erit actus poenitentia, vel spei, licet per se actus sit charitatis.

Hæc controuersia mihi videtur potius quæstio nominis quam rei. In primis dubitari non potest, quin actus internus voluntatis, qui imperatur ab alio interno voluntatis actu, sæpe sit honestus, vel turpis duplici ex parte, & causa, aut per se, aut ex actu, cuius imperio fit. Sit exemplum. Quia Deum diligo, impero mihi ipse, ut velim pauperis miseriam subleuare, indigentis misereri per se bonum est: nam cum recta ratione conuenit; item pauperis misereri, quia Deum diligo, qui monet ut miserear, habet bonitatem ex charitatis imperio, & impulsu: ergo subuenire indigenti est bonum, quia per se est opus misericordia, & est itidem bonum, quia fit studio charitatis. Martyrium est opus fortitudinis, & est opus, & officium charitatis: fortium est mala perpeti, & vitæ periculum adire, causa communis salutis: at charitatis est pro Deo sanguinem, & vitam fundere. Ait igitur Caïetanus: Sicut actus exterior per voluntatem refertur in alium finem præter eum, quem habet per se, sic actus voluntatis in-

S. Th. 1. ar.
q. 18. ar. 6.

ternus in alium finem dirigitur per voluntatem sibi alium finem proponentem: unde fit, ut actus imperatus eum finem attingat, quem respicit voluntas dum imperat. Hoc docuit Caietanus, ut S. Thomas exponeret, dicentem: Ordinari ad talem finem, est accidat exteriori actui, non tamen accidit actui interiori voluntatis, qui comparatur ad exteriorem, sicut formale ad materiale. Sic ille. Cum ergo Caietanus ait eandem esse rationem de actu imperato, comparato cum actu, cuius imperio fit, quæ est de actu exteriori collato cum interiori, per quem denuo in aliquem finem refertur: non loquitur generatim de actu exteriori, qui voluntarius, & liber non est citra voluntatis actum internum: neque enim furari, est opus humanum, nisi scienter, & spontè furaris: ac actus imperatus voluntatis internus, est actus humanus, etiam si citra alium internum voluntatis actum imperantem existeret: nam ex imperio alterius actus habet, ut in alium finem denuo referatur: sed non habet, ut sit voluntarius, & liber, quia cum sit actus voluntatis internus citra alium actum voluntatis, à voluntate ipsa, non per alium actum habet, ut sit voluntarius. Quare Caietanus comparat solum exteriorem actum cum interiori, per quem denuo in finem refertur, & ex quo denuo est voluntarius, & liber, cum antea esset voluntarius, & suum proprium obiectum, & finem haberet. Rem exemplo declaro: Dat quis elemosinam Petro indigenti, ut eius inopiam subleuet, facit officium misericordix; sed dat etiam amore, & charitate Deitunc opus exterius habet bonitatem secundam à fine quem charitas constituit. Sic etiam, inquit Caietanus, voluntas dandi elemosinam indigenti, si imperetur ab alia voluntate Deum diligenti, habet primam bonitatem ab obiecto proprio: est enim studiosa voluntas misericordix, & accipit aliam bonitatem à fine, quæ charitas proponit, & cuius imperio existit voluntas elemosinam erogandi. Ac propterea quod S. Thomas ait, actum externum in finem dirigi, & referri per actum voluntatis internum: intelligitur de eo actu externo, qui cum sit voluntarius, & in sua propria materia obiecta versetur, & proprium finem respiciat, denuo per alium actum voluntatis internum, in finem dirigitur; & ideo dixit accidere, ut actus exterior in finem per interiorem dirigatur. Et cum subiicit S. Thomas, non accidere, ut actus interior per alium in finem referatur; locum habet, ut rectè ait Caietanus, in eo actu voluntatis tantum, cuius est alium dirigere, & ad aliud referre: nam voluntas & sibi, & alijs hominis facultatibus imperare potest: & suos actus, sicut etiam aliarum facultatum functiones & opera, potest denuo in aliquem finem referre.

Arist. li. 5.
Ethic. 6. 2.

Tertio queritur, An cum supradictis conferat id, quod Aristoteles tradit, eum, qui lucri gratia adulterium admittit accepta pecunia, magis esse iniustum, quam intemperantem; sed adulterium, qui pecunias dat, & ob id damno afficitur, esse potius intemperantem, quam iniustum. Respondeo, in his Aristotelem cum antedictis convenire, nimirum in actibus voluntatis internis bonitatem, vel deformitatem primam à fine tanquam ab obiecto derivari; esse verò secundam bo-

nitatem, vel pravitatem, eam, quæ ab obiecto electionis manat, ac fluit; quia est à circumstantia sumpta: nam ut ante iam dixi, intentioni quæ tibi finem constituit, accedit bonitas, aut deformitas eius, quod est; & ducit ad finem; quoniam siue sit res per se bona, aut mala, eligitur, ut utilis ad finem consequendum, quæ intentioni finis accedit: quamvis si adulterium sumatur, ut actus etiam interior imperatus à cupiditate lucri, tunc primam pravitatem ab obiecto suo sumat, secundam à fine, eo quod accidit adulterio, ut voluntatis cupidæ imperio & impulsu ad lucrum referatur. Et ideo is, qui lucri gratia adulterium admittit pecuniam accipiens, hoc est, lucri causa, siue cupiditate pecunia, potius est, inquit Aristoteles, iniustus, quam intemperans, quia ex fine sibi proposito est iniustus; proinde hæc est prima deformitas in actu voluntatis: Sed qui cupiditate, & causa adulterij pecunias dat, & damnum sustinet, intemperans, inquit Aristoteles, est, non iniustus, eo quod finem sibi propositum habet intemperantiam, non iniustitiam, hoc est, non cupiditatem lucri ex adulterio. Fortè roges, quo pacto dicat Aristoteles esse iniustum, qui lucri gratia est adulter accepta pecunia; cum lucri cupiditas non sit iniustitia, sed avaritia. Respondeo, lucri nomine, & appellatione Aristotelem accipere id quod aduersus iustitix leges usurpatur, ac debet secundum leges, ac iura restitui: veluti, si pluris vendas merces quam valeant: nam id, quod amplius iusto pretio lucrificasti, lucrum quidem est tibi, sed contra iustitiam: & secundum leges civiles, iuxta quarum præscriptum Aristoteles eo loco determinat, pecunia ex adulterio comparata turpe lucrum censetur: & adulter qui pecunias accipit, restituere cogitur criminis condemnatus. Secundo rogabis, quomodo dicat Aristoteles huiusmodi hominem esse iniustum, non adulterium. Respondeo Aristotelem non negare; eum esse adulterium, & intemperantem, sed potius esse iniustum, quia prima pravitatis actus ex fine descendens est iniustitia. Pari ratione cum ait: Si quis sit prodigus dissipator bonorum suorum propter adulterium, eum potius esse intemperantem, quam prodigum, nempe quia est intemperans ex fine optato, atque proposito.

Cap. III.

An bonitas, vel pravitatis actus ex circumstantijs sumatur.

PRIMO queritur, An actus bonitatem, vel pravitatem suam ex circumstantijs accipiat. Respondeo, Inter omnes constare, actum esse bonum, vel malum ex circumstantia: Ut si Titius è loco sacro rem furatus sit, est furum sacrilegus: item si clericum interimat, est homicidium sacrilegum: si rem habeat cum consanguinea, vel cognata, cum femina voti religione consecrata, est congressus incestus, vel sacrilegus. Verum queritur, an cum circumstantias tribuit actibus speciem boni, vel mali, transeat in naturam, & conditionem obiecti. Quidam opinantur semper in obiectum transire, si loquamur de

S. Th. 1. 2.
q. 18. ar. 9.

Ocham
quodlib. 2.

actibus

q. 11. Gab.
3. d. 23. q. 1.
a. 1. Caiet.
1. 2. q. 18.
art. 10.

actibus voluntatis internis: si vero sermo sit de actibus exterioribus, non transire in obiectum, sed circumstantiam manere. Id probant, quia voluntas omne id habet tanquam obiectum, ad quod volendo se flecit, ac movet. at verò non est eadem ratio in actu exteriori, qui semper habet proprium obiectum proximum, in quo tanquam in sua materia versatur, & voluntatis affectu, motu, & impulsu trahitur ad eas circumstantias, quæ tanquam accidentia actum exteriorem comitantur, vel antecedunt, vel consequuntur: Exemplum sit: Si Titius rem ex loco sacro surripiat, voluntas eius tanquam in obiectum fertur in totum hoc, quod est res aliena ex loco sacro: at vero in ipso furto exteriori obiectum solummodo est res aliena, locus autem sacer est circumstantia imperio voluntatis adiecta. Sed alij quidam arbitrantur absolute, & simpliciter, ac per se circumstantiam in obiectum non semper, sed frequentius transire etiam in actibus voluntatis internis, si circumstantias sumamus vti sunt accidentia, sine quibus actus interiores voluntatis etiam in genere moris constitui, & reponi queunt. Non enim, inquiunt, negari potest, quin locus sit circumstantia, si hac ratione sumatur. Item dubitari non potest, quin qualitas hominis agentis, siue facientis, nimirum quod sit voto adstrictus, aut solutus omni vinculo is, qui libidinose peccat, sit circumstantia, hoc est, accidens actus voluntatis interni. Item conditio, & qualitas eius, contra quæ peccatur, aut rei conditio, in qua peccatur, negari non potest, quin sit circumstantia actus humani voluntarij. Ut si quis velit clericum occidere, aut cum puella virgine Deo consecrata, aut cum cognata rem habere, aut si quis velit rem sacram furari. Quod si illis obijcias, Omnes circumstantiæ actus interni sunt voluntariæ; ergo transeunt in conditionem obiecti. Respondent, voluntariæ quidem esse, sed tanquam circumstantias, hoc est, tanquam accidentia actus, non tanquam obiecta. Si secundo obijcias, Circumstantia sepe dat speciem boni, vel mali actibus, ergo transit in naturam obiecti: nam species in actibus humanis ab obiecto descendit. Respondent, Ab obiecto exoriri speciem actus: quia bonitas, aut prauitas ab obiecto accepta prima est, bonitas vero, aut deformitas prima præbet speciem actibus, quia ante huiusmodi bonitatem, vel deformitatem actus in specie moris constitutus non erat, sed solum in genere naturæ. Ceterum bonitas, aut prauitas ex circumstantia derivata non est prima; & idcirco speciem non tribuit secundum substantiam, sed tantum secundum accidens, quoniam accedit actui iam ante in genere moris constituto: quomodo si Titius rem alienam ex loco sacro furetur, actus huiusmodi secundum substantiam in specie furti reponitur, quoniam est prima deformitas ab obiecto profecta: specie vero sacri legij sumit, ac trahit à loco sacro solummodo secundum accidens, eo quod huiusmodi prauitas, ac deformitas à circumstantia manat, ac surgit, quæ continet actui iam prius in genere, & specie moris reposito ex obiecto furti. Species igitur boni, & mali in actibus humanis nata, & accepta ex circumstantijs, est secundum accidens: at species actus ab obiecto deducta

est secundum substantiam. Mihi vero videtur, circumstantias in actibus voluntatis internis semper, vel magna ex parte in obiectum transire, quoniam sunt voluntariæ, unde ad voluntatem referantur, aut sunt obiectum, aut saltem obiecti voluntarij pars, ut inferius dicam: voluntas enim cum vult opus exterius, vult id totum, quod est in illo, ergo omnis circumstantia exterioris operis, quod ut obiectum sibi voluntas habet, ad actum voluntatis relata, transit in obiecti naturam.

Secundo queritur, An circumstantia, quæ transmittit in actum primam bonitatem, aut turpitudinem, transeat in naturam, & conditionem obiecti; veluti cum actus qui alioqui esset ex re obiecta bonus, aut saltem medius, & indifferens, sit malus propter malum finem adiectum: qualis est elargitio elemosynæ studio, & causa laudis, & gloriæ inanis, vel hoc quod est arma capere, domo egredi, rus petere ob inferendam necem alteri: in huiusmodi actibus deformitas à circumstantia finis sumpta, prima censetur, modo queritur, an eiusmodi circumstantia migret in naturam obiecti. Dux sunt opiniones, Prima negat in obiectum transire, quia passim dicere solemus actum esse ab obiecto bonum, vel indifferentem, & ex fine fieri malum: ergo significamus deformitatem à fine sumptam, ex circumstantia derivari. Ita Conradus. Secunda opinio affirmat, huiusmodi bonitatem in obiecti naturam, & substantiam abire: eo quod est prima. Sic Caietanus, ut eum quidam interpretantur, quod plerique putant probabilius, & verius, quoniam quandocunque est prima bonitas, vel deformitas actus, per eam, ipsum opus, quod fit, in specie moris collocatur: nam si ante eam actus speciem moris haberet, esset quoque actus bonus, vel malus in moribus: ergo prima bonitas, vel turpitudinem vndeque ducatur, eo ipso quod est prima, tribuit speciem actui in genere moris: quippe quæ non convenit actui iam ante in specie moris constituto: Sed bonitas, vel deformitas dans speciem actui, semper ab obiecto sumitur: ergo circumstantia speciem constituens, & tribuens primam bonitatem, circumstantiæ rationem retinere non potest: quoniam circumstantia est accidens conveniens actui in genere, & specie moris iam ante reposito. Obijcies, Quando actus solum sit malus ob malum finem adiectum, est bonus, vel saltem indifferens ex obiecto; ergo prima deformitas quamvis sit prima, ex circumstantia existit, & non ex obiecto. Respondent, Quando quis erogat elemosynam, aut factis interest ob inanem gloriam, in totum actus est malus, ut dicam inferius: & ideo falsum est, quod assumitur, huiusmodi actum ex obiecto bonitatem, vel indifferentiam habere. Secundo obijcies, Communem esse sententiam, in actibus exterioribus finem ex proposito voluntatis adiectum, circumstantiæ rationem habere; ergo cum Titius elemosynam ob inanem gloriam largitur, actus exterior elemosynæ solum est malus ex circumstantia. Respondent, Quandocunque actus exterior habet proprium obiectum, à quo sumit honestatem aut turpitudinem, tunc huiusmodi actum exteriorem ex fine voluntatis proposito, tanquam ex circumstantia secundam bonitatem, aut defor-

Conr. 1. 2.
q. 18. ar. 4.
Caiet. 1. 2.
q. 18. ar. 10.

mitatem accipere, quia tunc finis voluntatis accedit actui, primam ex obiecto proprio & proximo honestatem, aut felicitatem habenti: ut ante iam dixi. At verò quando actus exterior ex obiecta materia bonus est, vel saltem medius, & indifferens, tunc finis ex proposito voluntatis adiectus, turpitudinem habens, non præbet actui secundam deformitatem, sed primam, immò totam, quoniam actus nullam per se prauitatem habebat: & nihilominus actus ille verè, & est, & dicitur turpis, & malus ex fine siue circumstantia, & honestus, & bonus ex obiecta materia, vel saltem medius, & indifferens: talis est actus, cum elemosynam erogas, vel Dei verbum annuncias inanis gloriæ studio, & cupiditate. Item cum iudex fontes secundum leges, & iura, sed odio, vel ira condemnat. Quare prima opinio etiam est vera, quoniam loquitur de actu exteriori, cuius substantia non variatur, circumstantia mutata, ut dicam inferius.

Conr. 7. 2. q. 18. a. 10.
Tertio quaeritur, An circumstantia, quæ dat primam bonitatem, aut deformitatem actui, tribuat semper distinctam à priori? Conradus existimat aliquando tribuere distinctam: aliquando tamè dare bonitatem, vel deformitatem intra priorè speciem contentam: quod probat ratione sumpta à peccatis luxuriæ. Nam in adulterio, inquit, incestu, stupro, rapto, ex circumstantiis prima quidem deformitas augetur; sed intra priorè luxuriæ speciem retenta, eo quod omnia huiusmodi peccata secundum turpitudinem, & foeditatè quam habent, sunt species sub luxuriæ genere comprehensæ. Sed probabilius alijs videtur, quotiescunque circumstantia addit specialem bonitatem, vel deformitatem, esse eam specie à priori distincta: nec enim fieri potest, ut actus in specie infima, & vltima constitutus, rursus ad aliam speciem eiusdem generis trahatur; alioqui enim vltima specie alia inferior & posterior esset, quod est absurdum. Actus igitur speciem vltimam sortitus, trahitur secundum accidens ad speciem alterius generis ratione circumstantiæ sibi denuo accedentis. Et falsum est quod Conradus ait, peccata luxuriæ ex circumstantiis in eadem specie secundum turpitudinem augeri vel differre. Nam in adulterio est duplex obsecenitas specie & genere diuersa: Vna est luxuriæ quatenus adulter accedit ad foeminam sibi non nuptam; est verò prauitas iniustitiæ quatenus adulter violat matrimonij fidem, & rem habet cum vxore aliena, eo enim ipsò ius suum alteri eripitur, atque detrahitur. Item in incestu est duplex turpitudò & foeditas, vna est luxuriæ, quia cognoscit quis eam, quæ sibi nupta non est, & est alia, qua pietas cognatis & propinquis debita violatur. In stupro item & rapto, & est deformitas luxuriæ, quia res habet quis cum ea, quæ ipsi ante non nupsit, & est iniustitia, eo quod parentum iuri derogatur contra ipsorum voluntatem puella virgine corrupta vel rapta. Coitu item sacrilego contrahitur duplex turpitudò & deformitas specie & genere distincta, vna luxuriæ quia rem habet quis cù foemina sibi minimè in matrimonium collocata, & altera còtra religionem, quatenus est coitus vel in loco sacro, vel cum puella Deo consecrata.

Quarto quaeritur, An aliquis actus ita fit bo-

nus, ut ob malum finem nequeat fieri malus: Et è contrario, Vtrum aliquis actus ita fit malus, ut ob bonum finem fieri bonus non possit. Respondeo, rem esse planè compertam, actum malum fieri posse bonum; & è conuerso, & hoc quidem extrinsecus ob conscientiam bona fide errantè; nam ut inferius explicabo, peccatum est, si quis agat contra conscientiam, ut si quis per errorem vel ignorantiam existimet, quod bonum est, esse malum, vel è contrario. **Item** si quid sit bonum vel malum, non quidem natura sua, sed quia est lege humana imperatum siue prohibitum; tunc variata & mutata lege vel præcepto, actus ex bono fieri potest malus extrinsecus. ut si antea lex vel præceptum datum non sit, & fiat actus, est bonus; deinde est malus quatenus còtra legem, præceptumque factus. Rursus ex malo fit bonus sublato præcepto vel lege abrogata. **Item** conuenit inter omnes, posse actus bonitatem vel prauitatem mutari, si aliqua actus circumstantia varietur. Exempli causa hominem interficere malum est; sed si is, qui iniquè in alterum irruit, ut necet illum, interimatur, nõ est malum: furari malum est; sed si quis extrema egestate pressus, aliquid ex bonis alterius sibi capiat, ut suam vitam tueatur, non est malum: malum est, depositum non reddere, sed si domino furioso arma deposita denegentur, malum non est. **Pari** ratione si quis vel alienum capiat & occupet, vel sibi retineat: iussu Dei, malum non est: pauperis inopiam subleuare bonum est; sed si id facias ob inanem gloriam, malum est. In his omnibus eodem præcepto permanente, ob mutatam tamen circumstantiam obiecti, actus, qui fit, bonitatem suam, aut deformitatem amittit. Quare cum ex voluntate, vel iussu Dei quippiam fit còtra aliquod præceptum Decalogi, peccatum non est, nec tamen idcirco legem Deus relaxat aut soluit, sed sola fit mutatio circumstantiæ. Nam Deus, cum sit Dominus vitæ & necis, & omnium bonorum, potuit Abraham imperare, ut filium suum Isaac ipsi immolaret: & Hebræis, ne mutuo accepta Aegyptijs redderet: & Oseæ ut accederet ad foeminam libidinofam, & intemperantem meretricijs quæstibus expositam, quoniam vel eos Deus coniugio copulauit absque eorum consensibus, cum fieri possit coniugium Deo autore còiugum supplemente consensum, & tradente vtrique ius, & potestatem in corpus alterius: Vel denique eos legitimo matrimonio coniunxit interuenientibus eorum consensibus: potuit enim Deus subito vtriusque voluntatem mutare, & consensum mutuum elicere. **His & similibus casibus exceptis, multi** sunt actus ita mali, ut non possint fieri boni ob qualemcunque finem bonum, veluti, mentiri, & odio habere Deum, ob nullum finem bonum possunt fieri bona, quoniam finis adiectus nec mutat eorum obiectum, nec finem proprium, nec circumstantias: & ideo his omnibus manentibus, huiusmodi actus mali permanent. Contra verò sunt alij actus ita boni, ut mali esse non possint ob finem malum adiunctum: veluti, diligere Deum, quod est charitatis opus & officium, non fit malus actus ob lucrum vel inanis gloriæ cupiditatem, quia huiusmodi finis non mutat eius obiectum, aut finem proprium aut circumstantias: Et

propterea

Gen. 22.
Exod. 12.
Osea. 1.

propterea quādiu manet actus charitatis, est bonus, quoniam diligitur Deus propter ipsum. **Obijciēs.** Potest quis quippiā diligere æquē propter duos fines, ergo poterit Deum diligere propter ipsum & propter inane lucrum vel falsā laudis, & gloriæ studium. **Respondeo,** si in huiusmodi dilectione æquē duos, quos dixim⁹, fines sibi proponat, ac velit, tunc vnus tantum est actus, qui nō est charitatis, sed malus, quoniam actus quo æquē duos fines optamus, bonum scilicet & malum, in totum insicitur ab eo fine, qui malus est, hoc autē non est actum charitatis fieri malum ob malum finem adiectum, sed actum esse malum quo Deus simul & aliquid vanum, & inane æquē diligitur. Actus igitur charitatis quo Deus diligitur propter ipsum, non fit malus extrinsecus ob malum finem ex proposito voluntatis adiectum; opus tamen exterius, cum sit vnum & idem, potest esse aliquādo charitatis in Deum vel hominem, interdum verò malus ob malum finem. Veluti si Titius in Caium beneficium cōferat propter Deum, mox vero propter inane lucrum, vel ob id quippiam obsecum: actus enim exterior, motu, impulsu & imperio voluntatis potest in bonum, vel malum finem referri: & tunc si actus exterior habet obiectum proprium, ex eo bonus vel malus, vel medius & indifferēs existit, & ex fine adiecto totam siue primam, vel aliam bonitatem aut deformitatem tanquam ex circumstantia sumit: t si Titius furetur propter adulterium. Si verò actus exterior ex suo proprio fine, & obiecto non sit opus specialis virtutis aut vitij, tūc ex fine adiecto specialem honestatem, aut vitiositatem accipiet: quemadmodum alteri benefacere, potest esse actus charitatis, misericordiæ, liberalitatis, iustitiæ: item potest etiam esse actus vitij, nimirum quo quis effuse & prodige viuit, vel inanem gloriam concupiscit, aut turpe lucrum affectat, pro varietate diuersæ voluntatis in finem.

Quintō queritur, An actus voluntatis interior ita sit actus virtutis, vt vitij esse non possit. quod perinde est, ac si queramus, An actus voluntatis interior ita sit per se bonus, vt malus fieri & esse nequeat. **Respondeo,** ex his quæ hactenus diximus, colligi, interdum voluntatis actum re ipsa mutari, si aliqua circumstantia mutetur: quoniam id, quod circumstantiæ rationem habet, comparatione actus externi, transit in partem obiecti, comparatione actus interni voluntatis. Exemplum sit: si quis furetur rem in loco sacro, comparatione furti locus est circumstantia: at comparatione voluntatis, est pars obiecti, quoniam vult furari rem in loco sacro. Sic etiam, si quis furetur rem sacram, comparatione furti, circumstantia est quod res furtiua sit sacra; sed respectu voluntatis, pars est obiecti, quoniam vult rem sacram furari, & idem de cæteris circumstantijs est dicendum. Vnde fit, vt item actus externus possit esse virtutis & vitij, quoniam circumstantia mutata, idem re ipsa actus manet, & modo virtutis est opus, modo vitij. Sicut si pugnes egregiō causa virtutis, aut gloriæ cupiditate & studio: at verò actus voluntatis internus, si est virtutis actus, necesse est, vt sit per se bonus, quoniam est gratia honestatis: si verò fine mutato, idem velis quod antea, nō est idem voluntatis actus, siquidem ob-

iectum mutasti. Si igitur factus est malus, non idem, sed alius est actus. Hoc igitur interest inter actum voluntatis internum, & externum, quod externus ex bono fit malus, etiamsi idem re ipsa maneat: nam circumstantia, quæ est accidens actus, mutatur; at verò internus, per se est bonus, aut per se malus, nec idem ex bono transit in malum, eo quod mutatur obiectum, mutata parte obiecti: qua mutatione facta idem actus voluntatis non manet.

Cap. III.

Quando circumstantia tribuat aut mutet speciem actus.

PRIMO queritur, An circumstantia vt mutet speciem actus debeat esse per se, & directo & expresse voluntaria. **Quæstio** inde mouetur; quia id, vnde virtutis aut vitij species accipitur, opus est, vt sit voluntarium per se & directo; quoniam actus virtutis aut vitij non sumunt speciem nisi ab obiecto. Ex altera verò parte videtur ratione probari, circumstantiam non debere esse per se, & directo voluntariam: tum quia peccatum est quādo cūque quippiam agitur contra legem Dei, etiamsi is, qui peccat, per se & directo voluntatem non habeat contra Dei legem agendi: tum quia actus est malus quōtiscūque rectæ rationi est dissentaneus, quamuis agens nō velit huiusmodi actum quatenus rectæ rationi cōtrarium. Hanc quæstionem multis in locis Caietanus proposuit, sed nunquam meo iudicio, plenè dissoluit; sed tandem ille confitetur se in hac quæstione soluenda malle discipulum esse quam doctorem, quoniam, inquit, docere nec me nec alios noui.

Nos vero, vt eam diluamus, prius animaduertendum arbitramur, esse quosdam actus exteriores siue bonos siue malos, qui speciale voluntatis propositum requirunt, quoniam in huiusmodi proposito, & intentione voluntatis consistunt, & perficiuntur. Exempli causa, specialis obedientia à cæteris virtutibus distincta non est, nisi imperantis legem aut præceptum serues ea speciali voluntate, vt iubenti pareas: sic etiam specialis, vt vulgo vocatur, inobedientia non est, nisi præceptum violes eo animo & mente, vt contra imperata facias. Pari ratione non es alteri de te bene merito gratus, nisi acceptum beneficium compenses eo animi proposito, vt gratias beneficienti agas vel referas: sic etiam e contrario, ingratus non es, nisi beneficium acceptum deneges animo ingrato. **Alij verò** sunt exteriora opera, quorum bonitas aut deformitas specialem animi voluntatem non postulat, eo quod in obiecto & materia exteriori consistit, quale est homicidium, adulterium, furtū, sacrilegium, & similia; quorum operū prauitas in obiecto exteriori consummatur, in quo sita est. In hac igitur quæstione duæ sint præceptiones certæ. **Prima est;** Quando cūque opera exteriora peccata talia sunt, quæ specialem animi voluntatē requirant, in qua perficiuntur, necesse est, speciali voluntatis proposito, & directo esse voluntaria, vt actibus specialē curpitudinem tribuant; velut, si quis ieiunium id Ecclesia indictum, prætermittat, aut sacris

Caiet. 1. 2.
q. 72. a. 9.
¶ 1. 2. q.
73. a. 8. ¶
1. 2. q. 76. a.
4. ¶ 2. 2.
q. 13. a. 2.
ad 3.

quibus interesse, lege Ecclesie compellitur non adfit, is contra temperantiam vel religionem peccat, non tamen semper speciale hominis non obediens crimen admittit. Item qui in alterum de se bene meritum, peccat, non est semper ingratus: nec item qui opere vel exemplo suo, occasionem peccandi alteri præbet; aut qui verbo vel consilio alterum ad peccandum inducit, speciale scandalum peccatum committit; nisi ea voluntate & animo fecerit, ut ille peccet; quoniam scandalum, ut speciale peccatum sit, huiusmodi specialem animi voluntatem deposcit: Eodem modo is cuius causa alter in lethale crimen incurrit, non est propterea homicida spiritualis alterius, quoniam id non facit specialiter, ut ille alter Dei gratiam & charitatem amittat. Pari ratione cætera peccata, quæ in actu exteriori consistunt, ut sint specialiter peccata ex odio in alterum, ex contemptu, ex invidia, ex ira, ex superbia, specialem animi voluntatem, & propositum postulat. Quare in his omnibus peccatis, ut circumstantia specialem deformitatem præster, debet esse per se, & directò voluntaria.

Altera præceptio est: Peccata, quorum prauitas in actu exteriori proprium obiectum, & materiam habenti consistit, non requirunt specialem voluntatem, ut specialia peccata sint. Ex quo efficitur ut eiusmodi peccatis circumstantia, licet solummodo sit indirectò & non per se voluntaria, specialè det actui deformitatem: veluti si Titius furetur eo animo, ut adulterium committat, verè fur est, quamvis furtum non velit per se & directò, sed propter adulterium. Item si Caium occidat ut eius bona diripiatur vel eius uxorem accipiat, verè est homicida, etiam si occidat causa, & studio furti committendi aut explendæ libidinis gratia. Item si quis furandi voluntate rem alienam, quæ nouit esse sacram vel in loco sacro depositam asseruatam siue relictam, clam sibi capiat, verè est fur sacrilegus, quamvis nollet rem alienam esse sacram, vel in loco sacro asseruari. Item si Titius occidat Caium, sciens esse Clericū, quem tamen nollet esse clericum, verè est homicida sacrilegus. Si quis item libidinis gratia, cum foemina sibi sanguine cōiuncta scienter coierit, verè incestum admittit, quamvis nollet esse consanguineam, & sibi cognatam & propinquam. Et si quis contra votum castitatis Deo nuncupatum cum scorto rem habeat, coitus est cōtra religionem sacrilegus, etiam si per se & directò luxurie, & libidinis gratia peccet.

Ex his perspicitur. Primò ad peccatum sufficere si quis scienter agat contra legem Dei, vel relictam ratione, licet solius voluptatis, & delectationis gratia opus efficiat, nec velit opus per se & directò ut diuinæ legi vel rectæ rationi cōtrarium. Secundo verum esse, quod docet S. Thomas, peccata à conuersione in obiectum speciem sumere; non ab auersione, quæ ob admissum peccatum nos ipsi auertimus, & alienamus à Deo: cuius rei rationem reddit, quia conuersio, inquit, in obiectum est per se & directò voluntaria, non autem auersio: & peccatorum species sunt ab eo, quod est per se & directò voluntarium. Hæc omnia sunt vera iuxta duas paulò ante traditas præceptiones: quoniam auerti & disiungi à Deo, quod

est gratiam & charitatem amittere, speciale peccatum esse non potest, nisi eo speciali animo & voluntate faciamus, ut contra gratiam, & charitatem peccamus. Sufficit autem ad speciale peccatum conuerti ad obiectum, quod est per se malum, siue id mali per se & directò, siue indirectò, implicite & tacite velimus.

Secundò queritur, Quænam circumstantia possit tribuere speciem peccati? Respondeo, ex septem circumstantijs, quas Theologi enumerant hoc carmine comprehensas.

Quis, quid, ubi, quibus auxilijs, Cur, quomodo, quando.

Prima Circumstantia, *quis*, quæ est qualitas & conditio operantis, potest prestare speciem actui siue in bonis siue in malis, si fuerit homo voto, iureiurandouè adstrictus. Item si ratione muneris & officij sui ad aliquid faciendum, impediendum, vel euitandum se alteri obstrinxerit, aut si speciali lege, præcepto, iureuè alio aliquid exequi, & obedire cogatur. Ex quo fit, ut qui ratione publicæ administrationis furta & homicidia impedire debet, sequuta damna ob negligentiam suam resarcire & compensare eum oporteat, licet alter, qui officio tali non fungitur, ad restituendum compellendus non sit.

Secunda Circumstantia, *quid*, quæ est qualitas, conditio, aut quantitas obiecti, aut materij, in qua actus versatur, tribuit speciem actui, si sit is, in quem peccatur, persona sacra & religiosa, si sit sanguine coniuncta, aut sit publica: Item si res in qua peccatur, sit sacra. Ex quo efficitur, ut si quis parentem occidat, sit parricida, quia agit contra pietatem parentibus debitam: & qui Clericum interimat, sit homicida sacrilegus, & qui rem sacram furatur, sacrilegus fur. Sequitur etiam ut sicut obiectum dat speciem actui, sic etiam numero multiplicatum, multiplicet peccati numerum, non speciem. Ut si quis vno voluntatis actu velit tres homines necare, aut si vno teliactu tres occidat, aut vno ictu tres clericos percutiat & vulneret. Si quis vno mentis actu velit tria adulteria, vel tria periuria, aut velit tria ieiunia ab Ecclesia indicta soluere: aut tria sacra prætermittere, quibus interesse debet, perinde peccat, ac si tria numero eiusmodi peccata committat. Et idem de cæteris iudicandum: quia sicut res obiecta speciem præbet, sic quoque numerum dat. Secundo sequitur, ut si quis velit, & operet simul vel æquè duo aut tria peccata specie ex obiectis distincta, peccatū admittat in duplici, vel triplici specie constitutum: ut si Titius vnicæ & simplici voluntate velit homicidium, furtum & adulterium, tota huiusmodi voluntas licet sit vna, habet triplicem deformitatem, & turpitudinem specie & ratione distinctam.

Tertia Circumstantia, *ubi*, qui est locus, tribuit speciem aliquando furti: ut si res profana in loco sacro deposita asseruatæ surripiatur, est furtum sacrilegum: Aliquando luxuriæ, ut si quis cum foemina rem habeat in loco sacro, est luxuria sacrilega: Aliquando ex hoc, quod reus ad Ecclesiam cōfugiens ab ea extrahitur, sumit speciem peccati: quoniam contra immunitatem Ecclesie peccatur. In his omnibus locus sacer dat speciem peccato, quia vel polluitur & violatur sanctitas templi, aut agitur contra venerationem

vel im-

S. Th. 1. 2.
q. 2. art. 1.

vel immunitatem loco sacro debitam. nam templa consecrantur, vt in eis tanquam in locis sanctis res diuina fiat, & vt fontes in certis delictorum generibus eorum sanctitate tanquam propugnaculo protegantur, vt tuti sint, nec inde a uelli sine piaculo possint. At verò si quis peieret in loco sacro, vel alium conuictijs afficiat, non est speciale peccatum ex eo quod vel periurus sit, vel contumeliosus in alterum in loco sacro.

Quarta Circumstantia est: *quibus auxilijs*, Vt puta si Titius Christianus & Catholicus vtatur auxilio Turcarum, vel Hæreticorum, vel Paganorum. Item si quis ad peccandum socios & admistratos adsciscat sibi; tunc enim est causa, cuius motu, impulsu, consilio, hortatu, ductu, imperio, & auctoritate cæteri peccant: Item ad hanc circumstantiam reducitur omne id, quod quis eligit tanquam vile ad finem, quem sibi constituit, assequendum: vt si homicidium eligat propter adulterium; furtum ad eleemosynam porrigendam; mendacium ad seruandam vitam alterius, vel ad fe tuendum. Ex his intelligitur, quando huiusmodi circumstantia speciem nostris actibus præbeat.

Quinta Circumstantia, *Cur*. Est finis voluntate operantis adiectus; vt si quis cupiditate turpis lucri aliquid perperam faciat, eleemosynam erogat propter inanem gloriam; si furetur propter adulterium; adulterium enim non est proprius finis furti; sed voluntate efficientis accedit. Quare quatenus furtum eligitur ad adulterium assequendum, est circumstantia. Quibus auxilijs, vt ante dixi: quatenus verò adulterium est, id cuius gratia furtum admittitur, est circumstantia finis. Ex quo planè constat, quando huiusmodi circumstantia speciem nostris actibus afferat.

Sexta Circumstantia est: *Quomodo*, qui est modus quidam actioni veluti si quis occidat alterum dolo, fraude, proditione, insidijs, vel pecunijs ad id acceptis; item si quis occidat de industria, aut casu; si quis peccet scienter, aut per ignorantiam; si quis alienam rem surripiat clam, aut manifestè; alteri detrahat apertè vel occultè: si quis legat per iniuriam vel absq; ea; si Titius quippiam agat cum detrimento vicini, aut secus. Nunquam autem huiusmodi circumstantia speciem actibus præstat, nisi modus ad substantiam actionis quidam ex parte pertineat. Sic enim differt furtum à rapina: nam furtum, est rei alienæ vsurpatione in scio domino; at rapina est domino sciente & renitente.

Vltima Circumstantia est, *Quando*, quod est tempus in quo actio fit: Ex qua circumstantia leges distinguunt furem diurnum à nocturno. Vtrum verò peccata eo ipso quod fiant sacro & festo tempore, sint deteriora, aut nouam speciem accipiant, dicemus loco suo in explicatione tertij præcepti Decalogi.

Tertio quæritur, An actus possit esse in genere moris indifferens, hoc est, qui nec sit bonus nec malus, nec vllius virtutis officium, nec vitij opus nec rectæ rationi cõsentaneus, nec dissentaneus: S. Thomas, & cæteri Theologi planè docent, esse actus ex obiecto vel specie indifferentes. Verùm tota controuersia est, an possit esse actus medius, & indifferens singularis, qui sit vnus à cæteris nu-

mero distinctus: duæ sunt opiniones, Prima docet esse non posse: ita opinantur S. Thomas, & omnes eius discipuli, Capreolus, Conradus, Cateanus, & alij: sic etiam Albertus, Aegidius, Richardus, Durandus, Gregorius, & Maior. Id probat, quia opus quod facimus, aut propter rectam rationem facimus, aut secus. Si propter rectam rationem, est bonus; sin minus est malus, quia eo ipso quod homo est recta ratione præditus, debet agere secundum rectam rationem: alioqui perperam, quia contra naturam suam facit; quippe qui natura & ratione abuti videatur. Deinde verum otiosum est malum, siquidem de eo sumus rationem reddituri: et otiosum verbum est, teste Gregorio homil. 6. in Euangelia, quod non est iuxta necessitatem, aut quod vacat debita vtilitate; aut, teste Basilio in Moralib. reg. 25. c. 2. & in regulis breuior. interrogat. & response 23. Gregor. hom. 5. in Euangelia, otiosum verbum est, quod in bonum vltim non dicitur: ergo otiosum opus est, quod caret vel necessitate, vel vtilitate debita, aut quod in bonum finem non refertur. Denique si actus essent medij, & indifferentes, posset ex ipsis frequenter repetitis habitus indifferens generari: sed in moribus habitus medius, & indifferentes Philosophi nequaquam posuerunt. Secunda opinio affirmat actus posse esse indifferentes. Ita sentiunt Bonauent. 2. d. 41. ar. 1. q. 3. Scot. 2. d. 41. q. 1. & quod. 18. ar. 1. Gabriel. 2. d. 41. q. 1. ar. 2. conclus. 1. Almai. tract. 1. moral. c. 14. dub. 2. Eorum rationes sunt. Primò quia si quis eleemosynam dederit absq; vlllo studio & amore honestatis, non est actus virtutis: quia, teste Aristotele, ad virtutem requiritur vt actus fiat, primò scienter: secundò ex electione: tertio ob honestatem: nec dicendum est huiusmodi actum esse malum, quoniam non fit alicuius mali gratia, sed tantum ex quadam naturali commiseratione in alterum, ergo est actus medius & indifferens. Item quis potest quis scruiente frigore, confricere manus ob solum naturæ commodum, scilicet vt frigus naturæ cõtrarium depellat: Si quis itidem nallum aut alium purget solum, gratia se molestia leuandi, actus est indifferens. Potest item quis deambulare, aut rus exire, res rusticas inuicere, tantum reficiendi animi, & naturæ causa; si quis item, teste Bonauentura alterum saluet vrbane, aut alicuius inopiam subleuet sola miseratione motus, huiusmodi actus nec sunt boni, quia non fiunt ob honestatem; nec sunt mali quia cum recta ratione non pugnant, ergo medij sunt & indifferentes. Certè in quæstione hac nec est efficax ratio, quæ primam opinionem cõcludat, nec quæ secundam ita confirmet, vt primam prorsus oporteat deserere, vt quidam existimant. Et inter Patres Hieronymus apertè confitetur esse aliquos actus medios & indifferetes. Quæ es (inquit) sunt deambulare, confricere manus aut barbam, proiecta purgamenta naribus, aluum exonerare. Augustinus verò omnes prorsus actus indifferentes videtur excludere. Prior, inquit, Bonauentura, sententia vitam nostram astringit, & contrahit, posterior verò remittit & laxat. Primum igitur conuenit inter omnes, actus omni rationis deliberatione vacantes, nec bonos esse nec malos in moribus: verùm de his præfens quæstio non est, quia non sunt actus in genere moris constituti,

S. Tho. 2. 2. q. 18. ar. 3. et o. Alber. 2. d. 40. ar. 4. Aegid. 2. d. 40. q. 2. A. 3. Richa. 2. d. 40. ar. 2. q. 3. Dur. 2. d. 40. q. 1. Grego. 2. d. 38. quæst. 1. Mai. 2. d. 41. q. 3. Capr. 2. d. 40. q. 1. Ca. set. Conra. Medin. 1. 2. q. 18. ar. 8. C. 9. Matth. 1. 2.

Hiero. epif. 21. quæ est ad Aug. Aug. in li. contra Iul. præsertim lib. 4. c. 3.

cum careant deliberatione rationis, siue qua genus moris nulla ratione consistit. Secundò dubitari, non potest: quin bonus sit actus, quo quippiam facimus ad tuendum & conseruandum ius, & vitam nostram aut nostrorum: nam vitã tue-ri est recte rationi consentaneum, & nos ad id omnino propensos auctor naturæ procreauit, imò res vnaquæque instinctu naturæ sibi nocitura aspernatur, refutat, ac defugit. De his igitur actibus præsens quæstio non intelligitur. Tertiò Dubitari etiam nequit, quin opus sit malum, si otiosum sit, hoc est, quod necessitate vel utilitate debita caret. Ideo enim dicitur otiosus quis, quia negotio necessario vel utili & debito vacat. Ergo pari ratione otiosum est opus, quod sine debita necessitate vel utilitate geritur. Tota igitur controuersia in eo posita est, an actus ex rationis deliberatione facti, solum propter nostram vitæ commoda, hoc est, ad recreandam tantummodo cum quadam deflectione naturam sine alia necessitate, vel utilitate debita, sint actus indifferetes, nam si fiant ob necessitatem, vel utilitatem debitam nostram, vel aliorum, tunc actus boni sunt, quia recte rationi conueniunt, vt indigentem subleuemus. Prima igitur opinio docet, prædictos actus esse otiosos, & proinde malos, si solum fiant, sine vilo vitæ & naturæ commodo. Secunda verò opinio tradit esse indifferetes, quia finis quod est naturæ commodum, nec est bonus, nec malus: nec homo, quatenus homo est, lege vlla compellitur ad operandum ob honestum finem dummodo nihil agat contra recte rationis iura, siue leges debitas honestatis. Et profectò, inquit huius opinionis auctores opus factum ob naturæ utilitatem, non videtur esse actus virtutis: Virtus enim in arduo & difficili versatur; at opus quod fit ob iucunda naturæ commoda, non est arduum aut difficile: nam ad huiusmodi bonum brutæ etiam animantes sunt sua natura procliuës. Mihi prior sententia videtur esse probabilior, & verior: nam actus bonus est quomodo sit aliquid vt natura vtile, & salutare; quoniã bonum est respue-re, & declinare, quæ naturæ nocent, sequi & amplecti, quæ sunt naturæ grata, & iucunda: quare bonum est si manus confrices, vt frigus natura contrarium & inimicum depellas: si nasum aut aluum purges, vt te omni molestia liberet, si naturali quadam commiseratione motus alteri bene facias, indigentiam alterius subleues, alterum vrbane salutes, humaniter excipias: si adipiscendi, augendi, & retinendi commodi causa quippiã efficias, nec requiritur ad bonitatem horum & aliorum similibus, vt fiant studio & causa certæ aliquid virtutis & honestatis: satis est, si fiant gratia eius, quod est nostræ naturæ commodum, & vitæ eius, quod naturæ molestiã adferet, hic enim finis rationi est consentaneus. Et quum obijcitur, quo pacto fieri possit, vt actus aliquis in specie sit medius & indifferens, & non vt indiuiduus: nihil enim in genere & specie reponitur, quod indiuiduum certum & definitum non sit. Respondeo, Actum dici per speciem suam & naturam indifferentem; quia ex re obiecta in qua versatur, nec bonitatem, nec prauitatem trahat, non quiritur in specie aliqua, & genere constitutus, & indiuiduus nõ sit: quemadmodum ergo homo per se

natura sua non est affectus colore, ex accidentibus tamen, quæ habet vt indiuiduus, candidus est aut ater, sic actus quidam per se & natura sua nec sunt boni, nec mali, sed ex circumstantiis, cū quibus sociantur, tales existunt & nõ indifferentes.

Quartò quæritur, An omnis circumstantia actus exterioris relata ad actum voluntatis internum transeat in obiectum. Quæstio non intelligitur de ijs adiunctis, quæ ipsum volutatis actum comitantur, aut consequuntur: vt cū Titius vehementer irascitur, dolet, aut tristatur, aut cum ardentem quippiam amat vel odio habet, sed de ijs, quæ actum exteriorem, quem obiectum sibi & propositum voluntas habet, comitantur, antecedunt, vel consequuntur, & denique circumstant: nec enim dubitari potest, esse modum actus interni cum repide, remisse & frigide quippiam amas, cum feruenter diligis, aut vehementer doles; sed merito dubitatur, an cū vis in loco sacro rem cum foemina habere, vel rem loco sacro depositam & asseruatam furari, locus sacer, sicut est circumstantia furti quod fit; sic etiam sit circumstantia malæ voluntatis. Quidam existimant circumstantias omnes operis externi relatas ad voluntatem, quæ opus externum volumus, in obiectum aut partem obiecti transire; quod probant primò, quia omnes circumstantiæ sunt voluntariæ; ergo voluntatis actus in omnibus terminatur. Secundò, quia voluntas habet vt obiectum sibi propositum ipsum opus externum: ergo eo ipso vult quidquid antecedit, comitatur, consequitur & circumstat opus: vt si velis furari rem sacrã, vel magnam pecuniæ quantitatem, vel in loco sacro rem depositam furripere vel clericum occidere, vel quippiam ob inanem gloriam efficere, tua voluntas tanquam partem obiecti habet finem, & quantitatem furti, & qualitatem ac conditionem eius, contra quem peccas, aut cum quo turpiter & perperam facis, & locum ac tempus, & quamcumque aliam circumstantiam operis, quod implere desideras. Alij verò negant omnem circumstantiam operis externi in obiectum abire ad voluntatem relata, quoniam etiam si finis, locus, tempus, quantitas, & qualitas, ac modus & cõditio vel rei, in qua opus externum versatur, vel eius, cõtra quem, vel cum quo peccatur, migret in obiectum, vel saltem obiecti partem; at hoc non videtur locum habere in conditione, & qualitate eius, qui agit vel facit: vt si Titius voti vel iurifurandi religione deuinctus velit quippiam facere, in quo voti vel iurifurandi vinculum soluitur, non videtur tanquam obiectum habere suæ personæ conditionem: sive eum iurasse nunquam se amplius furaturum, deinde velle furari, furtum sibi vt obiectum proponit, non iurifurandi violationem. Mihi probabilior prima opinio videtur: eam tamen sic intelligo: omnis circumstantia operis externi, quod voluntas concupiscit, eo ipso, quo est voluntati nota, aut nota esse debet, est voluntaria directò & expressim, aut saltem indirectò & implicite; & propterea est obiectum pars obiecti, quod sibi propositum voluntas: nam voluntaria esse nõ potest, nisi ad eam expressim vel implicite voluntas feratur: sed obiectum voluntatis est id, in quo voluntas ipsa versatur, terminatur. Nec obest, si dixeris velle

voluntatem

Ocham,
quodlibet 3.
q. 16. Gab.
3. d. 23. q. 1.
a. 1. Cai. l.
2. q. 18. art.
10.

voluntatem opus exterius vt obiectum, sed quæ ipsum opus circumstant, velle vt obiecti conditiones adiunctas: nam eo ipso quo voluntas vult operis adiunctas conditiones, habet eas vt sui obiecti partes: id, quod volumus nostræ est voluntatis obiectum: ergo si volumus operis circumstantias, in eas tanquã in obiecta vel obiecti partes ferimur. ite si aliqua circumstantia operis nos per iustam & probabilem ignorantiam bona fide later, voluntaria non est; quia in obiectum voluntatis non cadit: ergo si est voluntati nota, in obiectum transit non quidem primum sed secundarium. Et is, qui voti vel iurifurandi vinculo obstrictus delinquit contra votum vel iururandum, nõ solum vult opus exterius, in quo peccat; sed etiam vult sui voti vel iurifurandi violationem; nam si sui voti vel iurifurandi memor & concius peccat, eo ipso vult contra iururandum vel votum quippiam efficere. Quibusdam hæc quæstio videtur esse non rei sed nominis: quoniam quidquid sequamur, dicere oportet circumstantias operis voluntarias esse; siue quia in obiecta transeant, siue quia obiecti conditiones sint. Si dicas, cur dicuntur circumstantiæ, si sunt voluntatis obiecta. Respondeo cum Ochamo & Gabriele esse circumstantias actuum exteriorum, qui sunt actus cuiuscunq; alterius facultatis præterquam voluntatis, sed ipsius voluntatis sunt obiecta secundaria. Circumstantia enim actus est id, quod ad substantiam actus non pertinet, & quo variato nõ variatur actus: vt si speculeris, disputes, vel deambules modò ob honestatem & virtutem, modò ob inanem gloria, idem actus permanet. At si velis poenitentiam agere nunc metu gehennæ, nunc amore Dei, substantia actus mutatur, hoc est, non permanet idem voluntatis actus. ergo finis est circumstantia actus exterioris quia cum mutatur, actum exteriorem non variat, sed non est circumstantia voluntatis, quoniam si mutatur, variat omnino voluntatis actum.

Cap. V.

De bonitate, & turpitudine actuum interiorum voluntatis.

PRIMO queritur, An bonum & malum sint differentie secundum substantiam actuum interiorum voluntatis: ita vt eius actus bonus interior semper sit per rationem, & substantiam ab actu malo distinctus. Dux sunt opiniones: prima tradit esse differentias secundum substantiam actuum interiorum voluntatis, esse verò differentias secundum accidens actuum exteriorum, hoc est, aliarum viriũ aut facultatum. Ita sensit Conradus, Capreolus, & Ferrariensis, & huius sententia S. Thomam fuisse contendit. Probant, quia actus eatenus est in genere moris, quatenus est voluntarius & liber: ergo si actus quatenus est voluntarius, mutatur, eo ipso per naturam, & substantiam in totum variatur. Sed actus voluntatis interior de bono in malum mutari non potest nisi quatenus liber & voluntarius existit, ergo in sua natura & substantia mutatur, si ex bono transit in malum. At verò actus exterior quia extrinsecus solum est voluntarius ob imperium voluntatis & rationis; ideo potest idem in sua natura

& substantia permanere, quamuis voluntatis imperium mutetur, vt planè constat in eo, qui deambulat ob honestatem: & deinde mutata voluntate & animo in deambulatione perseverat ob malum finem sibi propositum. Secunda opinio docet bonum & malum tum actuum exteriorum, tum interiorum, voluntatis esse secundum accidens differentias. Ita sentiunt Bonaventura, Durandus, Caietanus, Maior & alij. Hæc opinio quibusdam iunioribus verior apparet: quod probant. Primò quia verum & falsum duntaxat assensum intellectus secundum accidens distinguunt: nam Socrate sedente, assensus meus, quo assentior, Socrates sedet, est verus: Socrate veròistente, si permaneam in eodem iudicio, & sententia, qua credo Socratem sedere, assensus est falsus; & ita docuit Aristoteles, orationem esse veram aut falsam sola mutatione rei obiectæ. ergo bonum & malum solum etiam secundum accidens actuum voluntatis distinguunt: quoniam sicut verum & falsum in respectu, & ordine ad rem obiectam consistunt, ita bonum & malum in comparatione cum ipsa ratione; & sicut potest res obiecta mutari absque vlla mutatione assensus: sic etiam potest nostra ratio variari absque vlla varietate in actu voluntatis facta. Deinde idem actus voluntatis aliquando primò non est malus, quia nihil ratio ante considerat, & animaduertit; & deinde incipit esse malus, quia continuatur iam considerante & animaduertente ratione. Item fieri, potest: vt quis in actu voluntatis persistat, etiam post Principis vel Prætoris & Magistratus interdictum, per ignorantiam vel obliuionem, mala fide contractam & susceptam. proinde ante legem auctoritate Principis latam, erat bonus cum nulla lege vetaretur; post interdictum verò Principis quod lateret per ignorantiam, vel obliuionem crassam incipit esse malus: ergo actus voluntatis sola accessione præcepti vel legis, potest ex bono fieri malus. Si Titius (v.g.) vult feria quinta ante mediã noctem carnis vesci, & deinde post mediam noctem exactam, id ipse sua culpa ignorans, in eadem voluntate persistit, in eo actus voluntatis ex bono fit malus. Item cum presbyter vult in æde sacra rem diuinam facere, & deinde Superiore id prohibente, in eadem voluntate perseverat, ex bona in malam transit voluntas. Postremò genus moris naturæ accedit; sicut etiam ars naturæ iam ante constituitur, tanquam quidam adhibitus ornatus adiungitur: sed vna eademque materia artificis ingenio, & opera potest diuersas species & formas artis suscipere: ergo vnus & idem naturæ actus potest in genere moris diuersas species secundum bonum & malum habere, quoniam tum ars, tum etiam genus moris sunt naturæ accidentia, at naturæ substantiam accidentia mutare non possunt. Mihi verò prior sententia multo magis arridet, quoniam variato obiecto substantia & natura actus mutatur, cū ab obiecta re actus specie suam, naturã & substantiam sumat; sed voluntatis obiectum est bonum, honestum, iucundum, vel utile, à ratione propositum: at ratio proponit & offert bonum, voluntati suis circumstantijs determinatum. ergo quandocunq; actus voluntatis interior ex bono fit malus, mutatur eius obiectum

Bona. 2. d.
41. a. 1. q. 2.
Dnr. 2. dist.
40. q. 3. Co
ie. 1. 2. q. 19.
art. 1. q. 9.
20. art. 6.
Maior. 1. d.
17. q. 8. Me
di. 1. 2. q.
19. art. 1.

Coma. 1. 2.
q. 19. art. 1.
c. 2. d. 40. q.
1. ar. 1. Fer
riensis. li. 3.
con. gen. c.
11. Ocham
& Gabr. 2.
d. 41. q. 1. a.
2. Richa. 2.
d. 40. ar. 2.
q. 1. Alon
tra. 1. Mo
ral. c. 6.

ex toto vel ex parte, quia mutatur aut finis, aut alia circumstantia. Finis est præcipuum voluntatis obiectum, alia quæcunque circumstantia est saltem pars rei obiectæ voluntati, vt patet in subiectis exemplis: si vis sacrificare in loco non debito, aut tempore non legitimo, locum & tempus tua voluntas respicit: si vis edere & vesci loco nõ debito, aut vti pecunia vetita per legem Principis nunc positam, voluntas tua tendit in id totum, quod ratio scienter, vel per ignoratiam aut obliuionem vitiosam, & mala fide contractam proponit, quoniam mutatur obiectum. Pari quoque modo actus volütatis interior ex bono transit in malum, eo quod ratio bona fide mihi ostendat vt bonum, quod reuera est malum, modo vero mala fide idem proponit vt bonum; ac proinde voluntas modo peccat, sed eius actus est omnino in natura sua & substantia mutatus, quoniã voluntatis prior actus terminatur in alio obiecto, videlicet in eo, quod ratio vt ex omni parte bonũ ostendebat: at nunc terminatur in eo, quod ratio, vt ex aliqua parte malum proponit: non enim voluntas in obiectum fertur vt est in rebus ipsis, sed vt est à ratione propositum: quare mutato iudicio rationis, volütatis obiectum mutatur: & eo variato, voluntatis actus idem permanere non potest, secus verò est in assensu rationis, qui ex vero fit falsus sola mutatione rei. nam cum tu iudicas Socratem federe, eo surgente & stante: id eo tuum iudiciũ est falsum, quod erat ante verum, quia mutato Socrate in tuo iudicio, quo antea iudicabas Socratem federe, persistis, & idcirco falleris sola mutatione Socratis. Verum igitur & falsum, accidentia sunt iudicij tui ad rem quæ extra te est, relata: at bonum & malum non sunt semper accidentia actus voluntatis interni, sed externi, scilicet actus alterius facultatis, quàm voluntatis.

Secundò queritur, An actus volütatis interior lapsu temporis possit esse bonus & malus? Duæ sunt opiniones: *Prima docet*, proprium esse actus exterioris vt processu & cursu temporis bonus & malus possit esse, quia potest ad tempus continuari, & eo tempore voluntas mutari potest ob finem bonum vel malum oblarum. At verò interior actus voluntatis si primũ est bonus, & deinde incipit esse malus, hoc non potest accidere nisi mutato volütatis obiecto, quo variato, actus voluntatis secundum substantiam mutatur. Sic sentit Conradus. *Secunda opinio* censet eundem voluntatis actum progressu temporis ex bono in malum transire, posse. Est opinio Durandi, Caietani, & Maioris, quæ verior videtur quibusdam alijs, non mihi, quod probant. Nam, vt dixi, actus voluntatis potest esse circa aliquod obiectum minimè aduertente ratione turpitudinem eius: potest quoque accidere, vt idem actus in voluntate permaneat intellectu ei obiectæ deformitatem considerante: & tunc huiusmodi actus voluntatis erit idem secundum substantiam, & tamen initio non erat malus, & postea malus euadit. Item vt paulò ante iam dixi si Titius feria quinta ante mediam noctem habeat in animo carnes edere, non est mala voluntas, & potest contingere, vt in eadem voluntate perseveret post mediam noctem per ignorantiam sua culpa sus-

ceptam, putàs nondum mediam noctem fluxisse: & tunc decursu temporis voluntas Titij facta est mala. Deinde vt etiam iam dixi si Titius presbyter velit in templo sacris non interdictio rem diuinam facere, & interim dum in hac voluntate persistit, templũ interdictum sacris id Titio culpa sua ignorante, tunc voluntas Titij cum antè esset bona, facta est mala. Pari ratione Titio continuante voluntatem efficiendi aliquid, potest, accidere, vt superioris præceptum accedat, quo id fieri veretur Titio tale ignorate sua culpa præceptum. *Sed in his* non mihi videtur eadem voluntas permanere, quia variatur obiectum, vel obiecti pars, in quod fertur voluntas, vt hæcenus dixi.

Tertiò queritur, An bonitas actuum interiorum quos elicit voluntas solum à re obiecta sumatur. Duæ sunt opiniones. *Prima docet* solummodo ab obiecto & non à circumstantijs deriuari: quoniam actus interior voluntatis nullam circumstantiam habet, cum circumstantiæ nequaquam comitentur actum interiore, sed exteriorem tantummodo, vt planè constat in circumstantijs quæ sequuntur, nimirum *cur, quid, vbi, & quando*: nam locus & tempus & quantitas obiecti, & conditio & qualitas vel eius cui peccando nocemus vel eius, qui peccat, vel rei & materiæ in qua peccatum versatur, & finis propositus, sub voluntatis obiectum cadunt: quoniam si velis rem è loco sacro furari, tua voluntas omnino fertur tanquam in obiectum, in rem & locum sacrum: quare licet circumstantiæ ad actum exteriorem relata, vel ad obiecta inter sese, circumstantiarum rationem habeant, relata tamen ad actum interiorem voluntatis, obiecti conditionem accipiunt, ita S. Thomas, Durandus, Ocham, & Gabriel videntur sensisse. *Secunda opinio* tradit etiam in actibus interioribus voluntatis bonitatem, aut deformitatem non solum ab obiecto, sed etiam à circumstantijs deduci. Hæc duas opiniones facili negotio sibi inuicem conciliari posse nonnulli, falso, vt mihi videtur, existimant: aiunt enim Circumstantiam dupliciter accipi. *Primò* modo vt est accidens conueniens rei, sine quo potest actus in genere & specie moris consistere. Veluti si Titius velit rem è loco sacro furripere, locus sacer accidens est huiusmodi voluntati, siquidem potest esse sola furandi cupiditas. *Secundò* modo potest circumstantia sumi, quatenus conditio quedam, quæ actum comitata circumstat. Si circumstantia primo modo consideretur, tunc circumstantiæ sicut sunt accidentia actus exterioris, sine quibus potest actus exterior omnino consistere, sic etiam possunt esse accidentia actus interioris, sine quibus posset etiam interior actus esse. At verò si circumstantia secundo sumatur, tunc aliquæ circumstantiæ sunt actus exterioris, non autem interioris: nam dubitari, inquit, nõ potest quin locus & tempus actum exteriorem tanquam circumstantiæ comitentur, sunt enim quædam conditiones quæ actum exteriorem circumstant, at verò ad voluntatem relata locus & tempus in obiecti conditionem transeunt; non enim actum interiorem circumstant, sed potius vna cum obiecto in actum voluntatis cadunt. Quare locus & tempus actus exterioris circumstantiæ sunt: actus

verò

Conrad. 1. 2.
q. 19. art. 1.
C. q. 10. ar.
6. Dur. Cai.
et. Maior
locus ante
carnis.

S. Tho. 1. 2.
q. 19. art. 2.
Dur. 2. d. 1.
38. q. 1. n. 8.
Ocham 2.
d. 10. q. 1. et
quod 1. 7. q.
10. Gab. 2.
d. 41. q. 1. a
2. in proba.
4. conclus.
C. 3. d. 23.
q. 1. art. 1.

verò interioris sint obiecti quædam conditiones & partes. Item circumstantia finis in actu interiori verè obiecti rationem habet, cum tamen actus exterioris solum sit circumstantia. Insuper quantitas obiecti quæ est circumstantia, Quid, ut quod furtum sit magnum vel paruum, actus exterioris circumstantia est: verum interioris, est obiecti pars & conditio. Ad hæc qualitas eius, qui peccato læditur, vel qualitas materiæ, in qua peccatur, in actu interiori, obiecti rationem habet, cum in actum voluntatis incurrat, licet in actu exteriori solum rationem circumstantiæ retineat. Quare nullo modo, inquit, videtur dubitandum, quin circumstantia hominis agentis etiam in actu interiori voluntatis possit propriè circumstantiæ rationem habere. Vt si Titius voto castitatis adstrictus velit explendæ libidinis gratia cum scorto rem habere. Item tempus etiam in actu interiori potest aliquando solum habere vim circumstantiæ, ut si Titius amet aliquid, quando aliud amare lege & iure debet, & amore eius, quod diligit, ab alio, quod amare oportebat sese alienat, ac seuo cat, quamvis hic potius in non amando, quod alioqui amare iure & lege cogitur, peccet. Hæc tamen mihi minimè probantur, & prior opinio verior videtur; quoniam circumstantia ad actum interiorem voluntatis relata, vel est obiectum præcipuum, ut est finis, vel saltem est rei obiectæ pars, cuiusmodi sunt reliquæ circumstantiæ, cum enim vis furari rem in loco sacro asseruaciam, aut in die festo laborare, locus & tempus sunt tæ voluntatis obiecta ex parte. Item circumstantia est accidens humani actus, qua mutata, vel accedente vel recedente actus idem omnino permanet, ut cum vis speculari, orare, videre, audire, loqui, ingredi modo causa Dei, modo studio inanis gloriæ, actus exterior qui est alterius facultatis, non voluntatis, idem re ipsa manet, licet finis mutetur voluntatis imperio: at ipse voluntatis actus interior omnino mutatur, quoniam variatur obiectum, qui est finis: locus igitur, tempus, finis & aliæ circumstantiæ quæ ad actum exteriorem referuntur sunt accidentia, & eum non mutant, quia is actus, cù sit alterius facultatis suum proprium obiectum habet, vnde suam naturam sumit, ut patet in prædictis actibus, ut voluntatis actibus, at voluntatis actus interior refertur ad finem & alias circumstantias ut ad sua obiecta ex eoto vel ex parte, sed obiecto variato mutatur etiam actus, qui circa obiectum versatur, vnde substantiam habet.

Quarto quaeritur, An bonitas actuum interiorum quos producit voluntas à recta ratione pendeat. *Respondeo*, rem esse planè compertam pendere: quoniam obiectum voluntatis est bonum ut à ratione propositum, ergo bonitas voluntatis pendet à ratione rem bonam offerente, & monstrante. Item aliquando obiectum est malum, & tamen voluntas est bona, solum quia ratio huiusmodi obiectum ut bonum proponit iuxta rectum prudentiæ præscriptum: & hoc est quod ance iam dixi, actum esse bonum, quia est cum recta ratione congruens, aut quia prudenter talis esse iudicatur. Verum tota quaestio in eo sita est, quænam recta ratio dicatur, hoc est, Quidnam ratio postulet, ut recta sit in iudicando. De hoc multa Docto-

res tradidere. Sed re ipsam breuiter expediatur: tunc recta ratio dicitur, quando in iudicando quid sit faciendum, quid fugiendum, est prudens, ac sapiens: tunc verò est prudens, quando cura & diligentia ad rem agendam collata, quæ pro viribus potest adhiberi, habet rationem probabilem, quæ moueat ad agendum. Veluti cù Titius accedit ad foeminam sibi minimè matrimonio coniunctam, quia bona fide in ea re diligentia collocata putat probabiliter, esse vxorem suam, tunc huiusmodi accessus est bonus, quia cum recta ratione congruit, licet foemina illa sit vxor aliena. Pari ratione cù dubitarem, vestis, quam possideo, esset mea nec ne, posita opera & studio in domino eius conquiro, probabiliter iudicavi esse meam, nullum est in retinendo peccatum, licet vestis sit aliena, quia retinendi actus est rectæ rationi consentaneus iuxta vulgarissimam regulam in dubijs, vel pari alioqui causa melior est conditio possidētis, & idem est de cæteris similibus iudicandū. *Quæres*, quid sit id, quod Aristoteles docet, veritatem in rebus agendis, esse appetitui recto consentaneam. Ex quo S. Thomas colligit in agendis aut faciendis veritatem sumi ex eo, quod sit appetitui recto conueniens. *Respondeo*, Aristotelem eo loco docere, In speculationibus bonum & malum, nihil aliud esse nisi veri & falsi cognitionem: at verò in actionibus, inquit, veritas est, quæ cù recto appetitui congruit, hoc est, actio ideo est bona vel mala, quia electio (quam ibi rectum appetitum appellat Aristoteles) est recta vel prava: ex bona enim electione actio bona proficitur: aut sensus Aristotelis est: In rebus agendis electionem esse bonam, quæ est rectæ rationi consentanea. Si enim rectum est voluntatis propositum, quæ intentio vocatur, recta quoque est consultatio & electio. Nō igitur eo loco Philosophus docet rationem esse rectam ex respectu, & ordine ad appetitum rectum in rebus agendis, sed solum actionem esse rectam, quia cum recta ratione consentiat: aut electionem esse bonam, quia sit recto voluntatis proposito consentanea ex intentione. sequitur ergo, ut recta ratio sit, veluti paulò ante iam dixi, ea, quæ adhibita diligentia, per prudentiā ex probabili ratione iudicat, ac decernit quid sit agendum, quid fugiendum. *Secundò si roges*, Quo pacto Aristoteles intelligatur, cum ait, In virtutis opere requiri: *Primò*, ut quis scienter agat, non per ignorantiam vel errorem. *Secundò*, ut ex electione operetur, non casu, aut violenter. *Tertiò*, ut propter honestatem vel rectam rationem faciat. Ex quibus Scotus, Ocham, & Gabriel colligunt, non esse opus virtutis, si Titius elemosynam ei oget, nisi ea ratione dederit, quia recta ratio, hoc est prudentia præscribit eam esse indigentibus porrigendam. Sed si hoc verū esset, certe rustici aut ahj plebei, & vulgares homines raro virtutis officium præstaret, quia raro operantur, aut quippiam efficiunt ea animi voluntate, quòd id, recta ratio præcipiat. Aristotelis eo loco sensus est, In opere virtutis requiri, ut tamen quis habeat sibi propositum bonum vile, iucundum, honestum, probet & sequatur honestum, vtili & iucundo posthabito & neglecto: atque hoc est agere studio, & gratia honestatis, & virtutis, aut propter honestatem. *Quæres*, An si Titio sola

*Arist. lib. 6
Ethi. c. 2.
S. Tho. 1. 2.
q. 37. art. 5.
ad 3.*

*Scot. 2. dis.
41. q. 1. Ga
br. 2. d. 42.
q. 1. ar. 2. in
prob. concl.
4. c. 3. d.
23. q. 1. a. 2.
Ocham et
satur à
Gabriele.*

ratio honesti offeratur, & eam sibi obiectam amplectetur, & eligat, sit virtutis actus. Respondeo: Quandoque quis perspicit rationem honesti, & per huiusmodi notitiam ad honestum cognitum ut tale, se fleat, & mouet, eiusmodi actus est virtutis opus & officium: quia fit gratia virtutis.

Quintò quæritur, An quoadocunque electio est mala, intentio quoque mala sit? Quod est quæ-
rere, An bonitas electionis ex bona intentione promanet? Veluti si quis furetur, ut eleemosynâ erogat: An sicut est mala electio furti, intentio quoque dandi eleemosynam sit mala? Almainus & quidam alij distinguunt: Quando intentio est efficax, nec est nisi vnum, quod possit eligi, & id est malum, tunc sicut electio est mala, ita etiam intentio, quoniâ eo ipso quod malum est id, quod eligi potest ad finem assequendum, ab eligendo desistere oportet; si vnicum tantum est id, quod eligi debet. Si verò duo sint, ex quibus fieri possit electio, & vnum sit bonum, alterum malum, tunc ex electione mala nõ foedatur intentio: Vt si quis ex proprijs bonis vel ex alienis furto sublatis, eleemosynam præstare possit, non continuò maculatur intentio, si ex alienis bonis & nõ proprijs eligendo dare constituit. Id probant: quia electio eius, quod ad finem refertur, non est circumstantia intentionis, ergo mala electio intentionem non inficit. Item, quia Titius eleemosynam largiri decernens habet duo, quorum alterum eligere potest. Nam habet propria, & aliena bona: & potest largiri ex proprijs, & non ex alienis, ergo eo ipso quod statuit dare ex alienis, deprauatur electio non autem intentio. Insuper quia electio est veluti quædam cõclusio ex intentione deducta: at veritas principiorum falsitate conclusionis non tollitur, ergo nec bonitas intentionis prauitate electionis polluitur. Sed verior est sententia, quam sequi videntur Bonauentura, Richardus & Gabriel, in vniuersum, si electio est mala intentionem quoque prauam esse. Ratio huius est, quia intentio est voluntas finis obtinendi per aliquid, quod ducit ad finem: ergo in intentione finis est voluntas eius, quod est vtile ad finem: sed si id quod ad finem dirigit, sit malum, necesse est, ut sit etiam mala voluntas eius, quod refertur ad finem, & proinde mala quoque intentio, quia est voluntas finem malis modis, artibus, & auxilijs cõsequendi. Deinde quia electio eius, quod est ad finem, ad intentionem relata, est veluti circumstantia, quibus auxilijs: quoniam est id, per quod peruenitur ad finem: at ex mala circumstantia opus corrumpitur, ergo ex mala electione deprauatur intentio. Sed est animaduertendum, intentionem finis posse dupliciter accipere, vno modo si Titius finem velit & appetat, & ea, quæ ducunt ad finem, generatim tãtummodo velit non autem explicite, & distincte & tunc potest esse bona intentio, nec inficitur, si postea mala fiat electio, quoniam intentione generaliter præcedenti non fuit definitè voluntarium aliquid malum eorum, quæ diriguntur ad finem. Altero modo potest contingere, ut Titius finem optet, & sibi proponat ut obtinendum distincte per id, quod est malum, & eiusmodi electione mala maculatur intentio. Ex quo efficitur, ut si Titius propria, & aliena bona habeat, & cõstituat elar-

giri eleemosynam, & definitè non statuat dare ex bonis alienis, quamuis postea ex alienis præstet, non inquinat prior intentionem, quia fuit finis, ut per aliquid generatim obtinendi.

Sextò quæritur, An mutato fine intentionis mutetur electio re ipsa, ita vt eadem non maneat. Duæ sunt opiniones, vna eorum, qui affirmant, eandem electionem manere, quamuis voluntatis finis propositus mutetur. Id probat primò, quia idem in cæteris humanis actibus contingit, ut si Titius ad sacram ædem se conferat studio pietatis & charitatis in Deum, & deinde finem mutet, & eat sui cõmodi gratia, quamuis finis mutetur: idem tamen iter conficit Titius. Pari ratione si quis primò Deum oreit causa religionis, deinde verò studio humanæ gloriæ captandæ; precatio est eadem, quamuis finis voluntatis mutatur. Secundò, quia si Titius velit pauperi eleemosynam dare, primo quidem causa Dei, deinde verò ob inanem gloriam, voluntatem dandi eleemosynam non mutat, sed finem duntaxat, ergo electio non variatur. Tertio si Titius velit Caio eleemosynam porrigere, ut eius inopiam subleuet, actus est misericordix. Deinde si in eodem actu perseveret, amore Dei, prior actus non definit esse misericordix, sed incipit esse charitatis officium; ac proinde opus est in duplici virtute repositum: quemadmodum si primò videas colorè album, & deinde simul etiam videas nigrum, non definit videre album, sed incipis nigrum cernere vna cum albo: ergo non mutatur electio, quia eleemosynam volo, ut indigentem subueniam, si simul etiam eandem velim causa Dei. Secunda opinio negat, eandem electionem re ipsa manere variato fine intentionis: quæ quidem opinio magis mihi probatur, quoniam quoadocunque mutatur obiectum, idem actus per manere non potest, siquidem actus circa rem obiectam versatur; at finis, est ratio, qua id, quod ducit ad finem eligitur; ergo mutato fine, variatur ratio, qua eligitur id, quod est ad finem, vnde fit, ut electio mutetur, quoniam non manet eadem ratio eligendi.

Ad argumenta verò obiecta respondeo, ad primum non esse idem iuris de cæteris actibus, qui à voluntate imperantur, quod est de electione, vel de elicitis voluntatis actibus. nam actus aliarum facultatum à voluntate imperati, sua habent obiecta, in quibus versantur, & ideo quamdiu ea obiecta non mutantur, manent re ipsa iidem actus, quamuis voluntas finem sibi propositum mutet; is enim finis extrinsecus accedit. nihil igitur mirum est, si eadem sit precatio, eadem peregrinatio, quamuis modo causa Dei, modo gratia tui cõmodi Deum preceris, vel peregrineris. At verò sermo est de electione; quoniâ si tibi propositum finem mutes, omnino recedis à ratione, qua antè eligebas: variata verò eligendi ratione, eadem electio manere non potest. Ad secundum respondeo, cum primò vis eleemosynam largiri studio virtutis, deinde ob inanè gloriam, electio tota mutatur, quoniâ licet eadè res eligatur, videlicet eleemosynæ largitio, non est tamen eadem ratio eligendi: electio verò non idcirco est eadem, quia idem eligimus, sed quia eadem ratione eligimus, quod est ad finem. Nam in ipsis quoque scientijs non est eadem scientia, si ratio

sciendi

S. Tho. 1. 2.
q. 19. art. 7.
Bonau. 2. d.
2. ar. 1. Ri-
char. 2. d.
40. a. 1. q. 1.
Alma. 1. a.
2. moral. c.
1. Med. 1. 2.
q. 9. art. 7.

Locis sup.
citatis.

sciendi varietur, quamvis idem sciatur: nec est eadem saltem specie & ratione fides, si idem credamus humano testimonio, aut diuino permoti, cum sit non eadem, sed diuersa ratio credendi.

Ad tertium, cum quis vult eleemosynam dare, vt indigenti succurrat, eligit quidem officium misericordiae; deinde cum eandem eleemosynam vult amore Dei, res electa est eadem, electio non item; quoniam non manet eadem ratio eligendi: & quamvis qui vult opus misericordiae non mutet speciem virtutis, mutat tamē numerum: nam modò vult aliud officium misericordiae propter Deum: nec idem iuris est de Titio primò vidente colore album, & deinde vnà cum eo vidente nigrum: tunc enim in Titio prior visio mutata non est, quoniam perseverat Titius in videndo albo; & ideo obiecto manente, idem actus vidēdi permanet, solum Titius incipit videre nigrum cum albo; sed non cernit album per nigrum. Secus est in electione, quoniam Titius priò elegerat id, quod est ad finem causa Dei, siue virtutis; deinde verò eligit eandem rem, sed per rationem diuersam, videlicet ob finem alium sibi propositum: ergo non eligit idem, quòd antea, per eandem eligendi rationem.

Ex dictis perspicitur, quid sit dicendum cū quaeritur, an sit idem odium peccati, cum quis id detestatur, amore Dei, vel metu gehennae, vel spe caelestis beatitudinis, vel odio turpitudinis, vel timore dedecoris, & infamiae, vel cupiditate alicuius commodi terreni, & caduci: odium enim distinguuntur pro varietate finis, cuius gratia peccatum detestamur. Hinc etiam fit, vt logè verior sit eorum opinio, qui censent, attritionem hoc est, actū quo dolemus de peccato metu gehennae, vel odio turpitudinis, vel spe praemij caelestis, non transire in contritionem, qui est dolor de peccato, amore Dei, quoniam non est idem obiectum contritionis, quòd attritionis. Peccatum quidem est idem, de quo per attritionem, vel contritionem dolemus, sed non est eadem ratio dolendi, si doleas metu gehennae, vel amore Dei: quamvis verum sit quòd Theologi tradiderunt, poenitentē, ex attrito aliquando fieri contritum per sacramenta, quoniam hoc non est, attritionem in contritionem transire, sed poenitentem ex peccatore per sacramenta fieri iustum: & dolor, de peccato metu gehennae, si duret post sacramentum receptum, incipit gratia & charitate formari, & perfici.

Septimò quaeritur, An è contrario mutetur intentio finis, si varietur electio eius, quòd est ad finem. Sunt etiam duae opiniones; quidam enim negant, affirmant alij. Mihi verius apparet, penitus intentionem mutari re ipsa electione variata: quoniam intentio non est qualiscunq; voluntas, qua finem appetimus; sed qua finē volumus, his vel illis auxilijs, instrumētis, & remedijs consequendum, vnde ipsa intentione finis, volumus quoq; id, quòd est vtile ad finem: ergo si mutetur quòd est ad finem, non potest eadē finis intentio manere, quamvis perseveremus in eodem fine volendo: v.g. Titius alienas pecunias impendere vult; vt eleemosynā det, & deinde non vult alienas, sed proprias infumere, vt eundem finem assequatur; intentio Titij est omnino mutata, quia est mutata electio;

nam priori intentione volebat Titius eleemosynam erogare ex bonis proprijs, ergo pars obiecti est penitus mutata; ac proinde eadem intentio manere non potest.

Octauò quaeritur, An bona intentio finis minuat malae electionis deformitatem: Veluti si Titius furetur, vt det eleemosynam, aut mentiatur, vt vitam seruet innocentis; Quaeritur an minus peccet, quàm si ob malum finē furaretur aut mentiretur. Almainus ait, quosdam sensisse, non minus peccare: quia si ex bono fine cupiditas & foeditas electionis decreveret, & meliori fine magis remitti deberet; ergo ex optimo fine in totum prauitas tolleretur; quòd tamē dici non potest. Item quia finis bonus nihil boni malae electioni praestat, ergo non potest minuere eius deformitatem. Veluti in naturalibus aqua frigus minui, & remitti non potest, nisi aqua aliquid caloris excipiat. Deinde quia teste Augustino, in 6. Forte. 14. q. 5. Qui furatur, & dat pauperibus, magis peccatum auget, quàm minuat, vel excuset. Nam si totū, inquit, tribuat pauperibus, quòd abstulerat, potius addit peccatum quàm minuit. Sed vera sententia est, bono fine intentionis, minui malae electionis prauitatem, vt ipse Almainus, Maior, & cōsentiens multorum opinio docet: & id colligitur apertè ex Augustino, in libris contra mendacium, in quibus manifesto tradit, mentiri quidem ob finem bonum esse peccatum, sed esse minus quàm mentiri ob malum finem.

Ad obiecta verò Respondeo: Ad primum, Nullo modo sequi, vt, si finis sit optimus, turpitudine malae electionis ex toto auferatur: quia bonus finis prauitatem electionis non minuit aliquid boni ei cōferendo, sed solum minuit extrinsecus, quia summoet malum finem, qui si adesset, peior & deterior esset electio. Et eodem modo ad secundum respondeo, In naturalibus non remitti qualitatem contrariā, nisi per aliquid contrariae qualitatis susceptum; at in moribus minuitur deformitas electionis solum ex eo, quòd per bonum finem voluntati obiectum, malus finis detrahitur, quo peior redderetur intentio. Ad tertium ex Augustino Respondeo, peccatum augetur, si res furto sublata detur pauperibus, quia qui dat, hoc ipso alienum distrahit, & consumit; in quo etiam est peccatum: quia dat, & impendit non sua, sed aliena; & quae abstulerat, restituere domino, non pauperibus erogare, debebat: & loquitur Augustinus de pauperibus, qui communes & solitas necessitates patiuntur.

Nonò quaeritur, An quando actus æquè ex duobus finibus existit, quorum neuter refertur ad alterū, possit esse simul bonus & malus; bonus quidem ex bono fine, malus verò ex malo. Vtputa si Titius templum adeat, & sacris interfuit precationis gratia, & inanis gloriae studio & cupiditate, Quaeritur inquam, an hic actus Titij sit bonus simul & malus? Respondeo, Si duo fines sint æque propositi, bonus & malus, etiam si neuter referatur ad alterum, in totum actus est malus. Ratio huius est, quia actus secundum substantiam est vnus tantummodo, & ex vno bono fine bonus esse non potest, quoniam bonum ex integra causa existit: & cum malum ex peculiari quocunq; vitio oriatur, sequitur vt huiusmodi actus in totum sit

Alma. tra.
1. mor. c. 12

Ma. 2. d.
24. q. 4.
c. 5.

malus; nam ad turpitudinē & prauitatem actus, sufficit si vnus tantum finis sit malus: quoniam ad bonitatem eius integra causa requiritur. Et proinde quando actus a quē duos fines habet, neceffe est vtrumque esse bonum vt actus sit bonus. Si igitur vnus finis est malus, ex toto, non ex parte malus est actus. Animaduertēdum est, si actus sit bonus ob finem proprium bonum, ad quem referatur, minimē corrumperetur, si postea malus finis accesserit, quia huiusmodi accessu nequaquā actus suū bonum finem amittit. Ex quo efficitur, vt actus vel officium charitatis, vel alicuius alterius virtutis opus ab honestate factum, & cōtinuatum, non inquinetur, si ob inanem gloriam, & laudem absoluitur; quoniam inanis gloria finem charitatis, aut virtutis non submouet: sine autem proprio virtutis retento actus ipse continuatur, qualis antea coepit. Nec obstat, si homo faciēs charitatis vel virtutis officium, simul quoq; vanam laudem, & gloriam, vt finem sibi propositum cōcupiscat: actus etenim charitatis aliquando cum veniali peccato simul existit, & cōtinuatur: cum quis simul præstat opus & officium charitatis siue virtutis, & ex alia parte inanis gloriæ desiderio & cupiditate maculatur: actus enim charitatis, aut virtutis, si verē charitatis aut virtutis opus & officium est, peccatum esse, non potest. Ne intelligas eundem actum esse bonum simul, ac malum. Sed sic intellige, duos esse actus re, & substantia, vel ratione morali diuersos, cum quis aliquid facit amore Dei, vel studio inanis gloriæ, vt colligitur ex S. Thom. 1.2. q. 20. art. 6. Dur. 2. d. 40. q. 3. Almai. tract. 1. Mor. c. 12. Medina 2.2. q. 20. art. 6. vers. Et pro argumento maiori.

Cap. VI.

De bonitate & prauitate actus exterioris.

S. Tho. 1.2.
q. 20. art. 1.

PRIMO queritur, An actus exterior sit per se & intrinsecus bonus aut malus? Quod est querere, An bonitas aut turpitudinis solū in conuenientia actui interiori voluntatis per se, an verō etiam actui exteriori: Et nomine quidem actus exterioris, intelligitur omnis actus cuiuscunque alterius facultatis à voluntate distincte. De hoc tres sunt opiniones; Prima docet bonitatem aut vitiositatem moris solū actui interiori voluntatis per se, & intrinsecus conuenire; in actu verō exteriori solū intrinsecus existere, nimirum vel tanquam in causa, vel tanquam in effectu. Verbi gratia cupiditas furandi est per se, & intrinsecus mala: furtum verō si accipitur vt obiectum voluntatis, est malum tanquam causa & origo malæ voluntatis: Si verō accipitur, vt est actus à voluntate perductus in opus, furtum est malum tanquam effectus & signum malæ voluntatis. Sicuti in naturalibus animal est per se sanum, quia sanitatem habet: medicina verō est sana tanquam causa sanitatis: vrina autem est sana tanquam effectus, & nota sanitatis. Sic opinantur, Durandus, Otham, Gabriel, Almaius, Scotus, Richardus, & Bonauentura. Id probant quia actus non habent bonitatem, aut prauitatem moris nisi quatenus est voluntarius & liber: actus exterior non est per se & intrinsecus vo-

Dur. 1. dist.
42. q. 1. O.
cha, quodl.
1. q. 20. Ga.
bri. 2. d. 42
q. 1. Alma.
tra. 3. mor.
c. 18. Scot.
quodl. 18.
a. 2. Rich.
a. d. 42. ar.
1. q. 1. Bon.
2. d. 42. ar.
1. q. 1.

luntarius, & liber; sed solū extrinsecus per actum voluntatis: ergo non est per se & intrinsecus bonus aut malus. Secunda opinio distinguit actus exteriores & ait; si sit intellectus vel appetitus sensus, possunt esse intrinsecus & per se boni aut mali; si verō sint aliarum virium exequentium id, quod appetit & eligit voluntas, solummodo possunt esse intrinsecus boni aut mali. Ratio huius sententiæ est, quia putat liberum aliqua ex parte inesse per se & intrinsecus actibus intellectus vel appetitus sensus; nullam verō libertatem habere actus aliarum exequentium facultatum. Tertia sententia affirmat actus exteriores, qui sunt boni vel mali ex obiecto & circumstantijs, esse per se & intrinsecus bonos aut malos. Sic mihi videntur sentire S. Thom. 1.2. q. 20. art. 1. Caietan. 1.2. q. 20. ar. 1. & hęc sententia est probabilior: quoniam bonitas aut deformitas moris non solū sumitur ex respectu & ordine, quem habet actus exterior ad voluntatem; sed etiam ex eo, quem habet ad rationem; quando actus ex obiecto, materia, & circumstantijs consideratur. Quoniam si actus per se est recte rationi consentaneus; per se & intrinsecus eo ipso bonus existit: & è contrario, actus recte rationi dissentaneus est per se malus: Sed actus exterior furandi vt est rationis obiectum, est recte rationi contrarius, ergo per se est intrinsecus malus, & actus caste viuendi, aut reddendi cuius, quod suum est, cum recte ratione congruit, ergo est per se bonus. Quod vt plenius intelligas, animaduerte quod tradit. S. Tho. 1.2. q. 20. art. 1.2. & 3. opus exterius dupliciter accipi posse: aut enim accipitur vt rationis obiectum, aut quatenus in facto consistit: primo modo est bonum vel malum rationis, quia vel est rationi consentaneus, vel dissentaneus, etiam antequam fiat, immo siue fiat, siue non fiat: secundo modo non est bonū, vel malum, nisi quia nostra sponte & voluntate factum.

Ad id verō, quod prima opinio obijcit, Respondeo, Voluntarium & liberum requiri quidem ad genus moris quando in facto consistit, ideo enim actus belluarum, amentium vel infantium non sunt in genere moris constituti, quia voluntarij & liberi non sunt; sed bonitas & prauitas moris non solum sunt ex comparatione cum voluntate vel libertate, sed ex respectu & ordine ad rationem cuius nimirum opus exterius est obiectum antequam fiat. Actus igitur, cum primum est humanus in facto, videlicet voluntarius & liber, reponitur in genere moris: Distinguitur verō specie in bonum & malum, eo quod cum recte ratione conuenit, aut pugnat tanquam rationis obiectum. Et falsum est, quod secunda opinio existimat, in actibus intellectus vel appetitus sensus, liberum aliqua ex parte inesse per se & intrinsecus, quoniam liberum est per se in actibus voluntatis tantummodo.

Secundò queritur, Num prauitas prius sit in actu interiori voluntatis, à quo deinde in actum exteriorē derivatur, an potius contra prius in actu exteriori, postea verō in interiorē transmittatur. Duxerunt opiniones, Prima docet, omnē turpitudinē & sceleratē moris prius esse in actu interiori voluntatis, & inde in actu exteriorē transfundi. Est hæc sententia Bonauentura,

Richardus,

Loci sup.
citat.

Richardi, Durandi, Gabriel, Ocham, & Almaini, quæ nititur ratione paulò ante in medium adducta in quæstione præcedenti. Secunda opinio distinguit: Aut actus exterior est malus ex obiecto & circumstantijs, aut ex fine voluntatis optato & proposito. Si sit malus ex obiecto & circumstantijs, tunc prauitas primò inest actui exteriori, & postea cõuenit actui interiori voluntatis: quoniam exterior cum interiore suam communicat deformitatem. Si verò sit malus ex fine voluntatis adiecto, deformitas primò inest interiori, secundo actui exteriori voluntatis. tunc enim interior ad exteriorem suam prauitatem traducit. Et hæc opinio est verior, quam habet. S. Tho. 1.2. q. 20. art. 2. **Primò** quoniam velle furari ideo est malum, quia furari est malum. **Item** quia vt ostendimus quæstione superiori, actus exterior malus ex obiecto, & circumstantijs per se & intrinsecus est malus, quia est rectæ rationi dissentaneus, ergo furari prius natura malum est, quam velle furari; nam opus exterius, antequam velis efficere, est malum ex obiecto, materia & circumstantijs, quia rationi contrarium existit. **At verò** quando actus est malus ex fine voluntatis concupito amato & proposito, tunc deformitas prius inest in actu voluntatis, quia intentio voluntatis est ab huiusmodi fine mala, & talem deformitatem actus exterior habere non potest, nisi ex intentione voluntatis: cuiusmodi est facitare quidpiã ob inanem gloriam, vel ob inuidiam, vel ob vindictam, contemptum, odium, superbiam, semper in his & similibus actibus exterioribus, deformitas finis propositi & spectati inest ob intentionem voluntatis; nam intentio ex fine voluntatis mala, suam prauitatem ad actum exteriorem transmittit.

Animaduertendum est Primò. Quando actus exterior est malus ex obiecto & circumstantijs, & deformitas dicitur prius ipsi conuenire, quam actui voluntatis, intelligitur de actu exteriori sumpto cum respectu & ordine ad rationem cogitatione rem apprehendentem, videlicet quatenus est rationis obiectum: quod perinde est ac si diceretur; Actus exterior prout relatus ipsa cogitatione mentis ad rationem est malus, quandoquæq; est rectæ rationi dissentiens. **Quando verò** actus exterior accipitur prout est re ipsa deductus in opus, tunc prius est prauitas & turpitudine in actu interiori quam in exteriori, quia actus interior est causa exterioris, & proinde natura & origine prior existit: non tamen sequitur, vt deformitas ex actu interiori ad exteriorem emanet, sed solum vt deformitas, quæ primò fuit in actu exteriori relato ipsa animi & mentis cogitatione ad rationem, per actum interiorè veluti per causam, deriuetur & transeat in actum exteriorem tanquam in opus à voluntate vltro & sponte factum.

Secundo Animaduertendum est, cum dicimus deformitatem ex fine proposito voluntatis prius interiori actui conuenire, quam exteriori, intelligimus quando voluntas tanquam finem concupiscit, & sibi proponit aliquid, quod in ipso voluntatis actu interiori perficitur. Veluti cum finem sibi constituit voluntas inanè gloriam, vindictam, odium, inuidiam, contemptum, iram, superbiam, & similia; hæc enim omnia in voluntate complentur.

Tertiò quæritur, An idem sit dicendum, quando voluntas sibi præstituit tanquam finem, actum exteriorem malum: qualis actus est, cum quis furatur, vt cum scorto rem habeat; vel occidit alterum, vt adulterium committat; Quæritur inquam, an etiam in huiusmodi actibus prius deformitas, quæ sumitur ex fine, conueniat actui interiori quam exteriori: sicuti diximus de prauitate, quæ deriuatur ex fine, qui in ipsa voluntate perficitur. **Respondeo,** eandem esse rationem: quoniam cum quis furatur, vt turpe quid faciat; deformitas luxuriose libidinis nõ potest furto conuenire nisi ex intentione, vel electione voluntatis: furtum enim ex suo obiecto & alijs circumstantijs, non habet huiusmodi prauitatem, ergo eam accipit à voluntate. Differt tamen huiusmodi finis turpitudine à deformitate finis, quæ in voluntate completur; quod ea deformitas cum sit finis, qui in actu exteriori consistit, intentionem voluntatis ideo reddit malã, & turpem, quia obsecna & luxuriosa libido, ad quam voluntas spectat, est mala. At verò intentio inanis gloriæ, ideo est mala, nõ quia aliquis actus exterior sit malus, sed quia ipsa cupiditas inanis gloriæ est per se mala. Atque idem est dicendum de cæteris intentionibus quæ in ipso interno voluntatis opere consummantur.

Quartò quæritur, An sicut turpitudine & prauitas actuum qui ex obiecto & circumstantijs sunt mali, prius inest in actu exteriori, quam in interiori; sic etiam bonitas actuum ex obiecto & circumstantijs accepta, prius actui exteriori conueniat, quam interiori. Ratio dubitandi est, quia actus exterior non est bonus, nisi fiat studio & causa ipsius honestatis: nam idem actus exterior, nimirum benefacere alteri, fieri potest vel gratia nostræ utilitatis & commodi, vel delectationis, vel honestatis. Quod autem fiat studio & causa honestatis, habet ex affectu & intentione voluntatis: ergo bonitatem moris habet ex voluntate: quoniam si fieret tãtummodo vel ob cõmodum, & emolumentum, vel ob delectationem nostram, bonitate moris caderet. **Quidam existimant etiam in actibus exterioribus, qui ex obiecto & circumstantijs sunt boni, conuenire prius actui exteriori bonitatem quam interiori: quoniam velle castè viuere, aut fortiter agere, est bonum, & cum recta ratione cõgruens. Item domino depositum reddere bonum est, quia est rectæ rationi consentaneum; ergo sicut deformitas ex obiecto & circumstantijs prius est in actu exteriori, quam in interiori, sic etiam bonitas. Alijs probabilius videtur oppositum, eo quod actus exterior quamuis sit obiecti boni, nõ continuo est per se bonus, nisi existat etiam ex bono voluntatis affectu atq; proposito; ex fine enim malo optato, & proposito sæpe corrumpitur: ergo bonitas, prius inest in actu voluntatis interno, quam in externo: & actus exterior per se malus, cum sit rationi contrarius prius in se deformitatem habet quam voluntas. Ad obiectum verò Respondent, ad bonum opus virtutis requiri bonum voluntatis affectum, cum tamè actus exterior sæpe malus ante malam voluntatem existat, siquidem bona finis propositi voluntas actum exteriorem, qui est ex re, & materia obiecta malus, bonum non reddit: vt con-**

Pat si Titius furari velit, vt habeat, vnde eleemosynam indigetibus det, etiam si bonum sit Titij propositum, furtum est malum; quia per se cum ratione pugnat: ergo prius furtum est malum, quoniam rationi aduersum, quam voluntas furandi sit mala. At exterior actus alioqui ex obiecto bonus, ex malo voluntatis proposito sepius inficitur: vt si Titius depositum reddat, iustum quidem faciet, non tamen consequens est, vt iuste faciat. Mihi magis prior sententia probatur: neque enim video diuersam esse rationem.

Quintò quaeritur, An quando actus interior versatur circa actum exteriorem tanquam materiam, & rem sibi obiectam, sint duo peccata actus interior, & exterior; an verò vnu peccatum solummodo: quod est quaerere, An voluntas furandi & furtum sint duo peccata, an verò vnum; Dux sunt opiniones, vna docet esse duo peccata, & hæc est Scoti putantis vtrunq; actum interiorem & exteriorem esse in se ipso & per se & intrinsecus malum. Ocham verò, Gregor. & Gabriel quâuis existimant interiorem actum duntaxat esse per se & intrinsecus malum, aiunt tamen esse duo peccata, quia sunt duo actus interior scilicet & exterior. Altera opinio asseruerat esse vnum tantum peccatum, sententia est S. Thom. 1. 2. q. 20. ar. 3. Bonau. 2. d. 42. a. 1. q. 1. Richar. 2. d. 42. ar. 1. q. 1. nu. 6. & videtur verior opinio, quia actus interior, & exterior vnum solum humanum actum constituunt.

Item quia actus interior & exterior sunt vnus actus voluntarius & liber, ergo cum non sit nisi vna voluntas, non potest esse nisi vnum peccatum. Et eadē ratione electio, & intentio licet sint duo actus in genere naturæ, sunt tamē vnus duntaxat humanus actus in genere moris. Pari ratione actus imperatus, & imperans, in genere naturæ sunt duo, in genere autem moris sunt vnus tantum humanus actus. Postremò quoniam vt docet S. Thom. 1. 2. q. 20. ar. 3. ad 3. quando aliquid ab vno deriuatur ad alterum per analogiam, & proportionē, tunc est vnum tantum numero, vt sanum quod est in corpore animalis, transfertur ad medicinam, & & vrinam, & ideo est vna sanitas, quam in se habet animal, quamq; dat cibus vel medicina, & significat vrina. Sic vna tantum est bonitas, vel deformitas in actu interiori & exteriori, quoniam per analogiam quandam ab vno transit ad alterum: si enim opus exterius sumas vt est rationis obiectum, est per se bonum vel malum, quia cum ratione consentit, vel dissentit: & inde actus voluntatis est bonus vel malus, quoniam est obiecti boni vel mali, hoc est rationi consentanei vel dissentanei. Si sumas vt re ipsa in facto consistit, est bonum vel malum, quia bonæ vel malæ voluntatis effectus & signum. Obijcies, Animal, medicina & vrina sunt tria sana, licet sanitas sit vna tantum, soli animali tanquam forma & accidens inherens, ceteris verò intrinsecus: ergo similiter actus interior & exterior sunt duo peccata, quâuis prauitas sit tantum vna per se vt forma actui interiori cōueniens. Respondeo, Actum interiorem & exteriorem non solum ideo esse vnu peccatum, quia sit vna deformitas in vno per se & intrinsecus, sed etiam quia huiusmodi duo actus vnâ actionem humanam voluntariam, & liberam constituunt: at verò animal, vrina & medi-

cina sunt tria sana, licet sit vna sanitas, quia sunt tres subiectæ res. Iterum Obijcies, etiam actus interior & exterior sunt duo actus. Respondeo, esse quidem duos actus, sed tãquam partes vnus actionis humanæ: at verò animal, vrina & medicina sunt tres res, & nō tanquam partes totius, sed tanquam materia subiecta, causa efficiens & indicium sanitatis. Si è contrario Quaras, an actus vnus, in quo sunt duæ prauitates specie distinctæ, sint vnum peccatum, an verò duo, veluti cum furtum est sacrilegum, aut coitus incestus, aut sacrilegum homicidium & similia. Respondeo, esse vnum peccatum, sed duplici turpitudine & deformitate affectum & maculatū, quale est, si Titius calleat duas vel tres artes, disciplinae specie diuersas, & dicitur vnus artifex, doctor & magister: quia quocumque forma est accidens rei per suam substantiam iam antea constituta conueniens, non multiplicat rem, in qua vt in sede sibi subiecta insidet; tametsi ipsa specie multipliciter & è contrario, licet ipsa sit vna numero; si tamen res subiecta, quibus inheret, sint plures numero, etiam formæ multæ pariter esse dicuntur. Quare vnus est artifex, licet præditus multis artibus specie distinctis: vnum est peccatum, si sit vnus actus, licet multis prauitatibus specie diuersis infectus. è contrario verò si vnus numero calor in duobus inestet hominibus, non vnum, sed duo calida dicerentur.

Sextò quaeritur, An actus exterior actui interiori cōiunctus augeat eius bonitatem, aut prauitatem, hoc est, an actus interior vnâ cum exteriori sociatus eo ipso fiat peior aut melior: quod perinde est, ac si quaeratur, an quando efficax est voluntas furandi, nec furatur, propterea quod omnis furandi occasio erepta sit, tam mala censeatur, quam est voluntas, quæ oblata occasione furandi, furtum admittit. Duplex est opinio; vna docens per actum exteriorem bonitatem aut prauitatem in actu interiori voluntatis augeri, quæ innicitur auctoritate Scoti, & Glossæ & Augustini, nam Gloss. in c. Si cui etiam, d. 1. de penit. plus peccare ait eum, qui peruenit ad opus: & August. inquit, mala voluntate vel sola, quisque miser efficitur, miserior potestate qua desiderium malæ voluntatis impletur: & loquitur de miseria culpa. Deinde quia nos hæcenus ostendimus actum exteriorem intrinsecus & per se esse bonum; vel malum, ergo voluntas melior aut deterior efficitur eo ipso, quod opere desiderium impletur. Accedit, quod Titius quamuis efficax in habeat voluntatem necesse sustinendi pro Christo non est tamen nec dicitur martyr, nisi pro Christo interimat. Postremò idem probari potest, quia inter errores Petri Abailardi numeratur tertiusdecimus error in hunc modum: Nos verò dicimus, quod sola voluntas à Deo in perpetuum remuneratur siue in bonis siue in malis: nec propter opera peior vel melior efficitur quis, nisi forte dum opereatur, eius voluntas augeatur. Secunda opinio docet actui interiori ex actu exteriori nihil bonitatis, aut deformitatis accedere. Sic S. Thom. 1. 2. q. 20. ar. 4. Bonau. 2. d. 42. ar. 1. q. 1. Rich. 2. d. 42. ar. 1. q. 2. & d. 40. ar. 1. q. 4. Dur. 2. d. 42. q. 1. nu. 8. & Gregor. 2. d. 42. q. 1. conclus. 5. 6. & 7. Gabriel. 2. d. 42. q. 1. ar. 2. conclus. 2. & hæc opinio est verior: & colligitur ex Aug. lib. 1. de lib. arbit. c. 3. qui ait, nō minus

Scot. quodl.
18. ar. 3. O.
cham quodl.
1. q. 10. Gre.
2. d. 42. q. 1.
concl. 5. &
6. Gabr. 2.
dis. 42. q. 1.
ad calcem.

Scot. quodl.
18. ar. 3.
Aug. li. 13.
de Trin. 5.

Aug. epist.
ad Dio gr.
tias 9. 4.
Greg. hom.
5. in Euan.

Hugo de
sacra lib. 2
p. 14. c. 6.
Ber. epist. 77
qua est ad
Hugonem
S. Victoris.

reum esse eum, qui cupit, & si potestas daretur, exequeretur, quam in ipso facto deprehendatur. Et in alio loco docet voluntate boni & mala metiri Deum bona aut mala merita. Gregor. idem quoque tradit his verbis: *Exteriora nostra Domino quamlibet parua sufficiunt; cor namque non substansiam pensat, nec perpendit quantum in eius sacrificio, sed ex quanto proferatur.* Et id, quod nomine Hier. passim fertur, *In mariere voluntas unde mors nascitur, coronatur.* Hugo S. Victoris, *Non est, ait, inaequale meritum, si ea qua sit voluntas.* Bern. item: *Quid plenus, inquit, quam quod voluntas pro facto reputatur, ubi factum necessitas excludit.* Idem ratione probatur: quia eadem est bonitas aut deformitas in actu interiori. Praeterea cum iniuri & coacti quippiam efficiamus, nihil meriti aut praemij in nostris operibus amittimus: ergo etiam si desit actus exterior, dummodo voluntas fuerit efficax & perfecta, nihil bonitatis aut prauitatis amittit, in super Hugo sic ait lib. 2. de sac. p. 14. c. 6. *Opus requiritur, ut ipso opere voluntas augetur; & subiicit. Effectus opere nutritur, ut crescat, & amplior sit: possunt esse voluntate pares, qui facit ut sunt impares. Multum dedit Zachaeus, qui dices erat, & multum habebat: vidua illa, quae duo minuta misit, parum habuit, tamen tantum dedit, quantum Zachaeus: maiores facultates ferebat, sed parum voluntatem habebat: si attendas, quae dederunt, diuersa inuenies, si attendas unde dederunt, paria inuenies. Sic ille. Animaduertendum est huiusmodi opinionem intelligi, quando voluntas est efficax: tunc autem esset efficax & perfecta, quando re ipsa exequeretur opus, si exequendi commoda & opportuna offereretur occasio: nam ea voluntas efficax non est, quae data occasione opus exequendi & complendi, id non praestat ac perficit. Praeterea sciendum est voluntatis etiam efficacis bonitatem aut deformitatem ex actu exteriori augeri per accidens, nimirum eo quod voluntas est diuturnior ratione actus exterioris, in quo perseuerat. Item aliquando actus exteriores sunt per se iucundi & grati, vel molesti & laboriosi, & ideo solent voluntatem vel magis allicere, incitare, impellere, intendere: aut contra reuocare, & alienare, retardare, reflectere, atque remittere, & eatenus augent vel minuant voluntatem. Postremo annotandum est, ante dictam opinionem intelligi de bonitate aut prauitate, quam habent actus per se, non autem de ea, quam habent alium de sumptam. Quare per sacramenta re ipsa suscepta plus gratiae & charitatis percipitur, quam si ea voto tantum & desiderio fumerentur. Pari ratione irregularitas, excommunicatio, & aliae poenae Canonicae, & Ciuiles contrahuntur ob factum exterius, & iam consummatum, non autem ob solam animi voluntatem, quia leges factis poenas irrogant, non voluntatibus. Item restituere quis leges, & ipso iure compellitur eo, quod factum & opere alteri nocuerit, non autem solo animo & voluntate: nam restitutio debetur vel ob iniuriam, vel ob damnum illatum alteri, vel ob alienum retentum, sola tamen voluntate alteri minimè nocemus: nec res alienum contrahimus. Sic etiam Deus muneribus, & beneficijs quibusdam gratuitis remunerat benefacta, sed non voluntates, veluti ob factum Martyres, Doctores, & Virgines diuinitus Aureolis donantur; & Ecclesia Indulgentias, id est, condonationes & remissio-*

nes peccatorum factis, & operibus externis, non autem voluntatibus concedit. Ad obiecta verò Respondendo: ad primum, ideo Augustinus dixisse, Miseriorem esse qui mala voluntate consequitur id, quod appetit: non quia ex actu exteriori, plus deformitatis, & prauitatis accedat, sed quia voluntas solet actu exteriori vel replicari, & iterari, vel approbari, & confirmari, ac maiori tempore perseverare. Ad secundum; licet actus exterior sit per se & intrinsecus bonus vel malus; non tamen habet aliam, atque interior, bonitatem aut prauitatem. Ad tertium respondet Gregorius Ariminensis, non connumerari inter errores Abailardi praedictum errorem: ut constat ex S. Bernard. epist. 188, & 192. error illius erat, Non esse peiorè aliquem propter opera siue interna siue externa, ut ait Gregorius. Ex quo errore inferebat, adulterum vel furem non esse peiorem, quam si furtum vel adulterium non faceret voluntate vel opere.

Cap. VII.

Alie quaedam de bonitate & prauitate humanorum actuum quaestiones diluuntur.

PRIMO queritur, Quomodo in actibus humanis distinguantur haec quinque. Bonum: Rectum: Studiosum: Laudabile: & Meritum. Et contra in malis actibus quo pacto differant haec etiam quinque: Malum: Peccatum. Culpa. Vituperabile & Demeritum, quod sic Theologi vocant. Respondendo, Bonum latius patet, quam Rectum, Studiosum, laudabile & meritum: quoniam Bonum dicitur tum de rebus; tum de actibus: & dicitur de personis, & habitibus; cum tamen caetera proprie solum de actibus dicantur. Item Bonum & rectum dicuntur de bonis naturae, artis & moris; caetera verò de bonis moris proprie dicuntur tantummodo. Rursum rectum differt ab studioso, quia latius patet: nam rectum dicitur de actibus & natura, & artis & moris. Omnis enim actus est cum sua regula naturae, artis, vel moris conueniens, dicitur rectus: sed studiosus non est, nisi ut factus ex alicuius virtutis electione, & rectae rationi, quae est regula morum, consentaneus. Praeterea idem actus in moribus, qui est rectus & studiosus, est etiam laudabilis, & meritum vel meritorium, ut passim vocatur, ob alias rationes, nimirum laudabilis, ut est commendatione, & laude dignus. Meritum est, ut est praemio vel stipendio, & mercede dignum, hoc est, quod vel apud Rempublicam vel Principem vel Deum, vel alium, quippiam promeretur.

Pari ratione in malis latius funditur malum quam peccatum vel culpa: quia malum dicitur de personis, reb. habitibus & actibus: Peccatum verò & culpa solum de actibus. Item peccatum amplius patet, quam culpa: Peccatum enim dicitur de actibus naturae, artis, & moris, quatenus à recta regula differunt: at verò culpa non dicitur nisi de actibus moris qui sunt voluntarij & liberi. Actus autem qui est culpa, dicitur vituperabilis; culpa quidem, quia est libera voluntate factus; vituperabilis verò, quoniam vituperatione, & reprehensione dignus est. Et hic idem actus dicitur vulgò demeritum siue demeritorium, quatenus poenae & supplicij promeretur.

Secundo queritur, An bonitas vel prauitas actus pendeat ex lege aeterna Dei imperante bonum, & malum vetante. Quod est querere, An actus humani sint boni vel mali, eo quod vel cum lege Dei aeterna consentiant, vel pugnent. Quidam existimant bonitatem vel deformitatem humanorum actuum ita ex lege Dei aeterna pendere, vt si ex hypothesi lex aeterna non esset, actus nec boni, nec mali fuissent. Addunt alij; si quis contra rectam rationem egisset, penitus tamen ignorans legem Dei aeternam, non peccasset. Mihi tamen videtur anim aduertendum, actus aut esse bonos vel malos per se & natura sua: cuiusmodi sunt ea opera, quae iure naturali vel imperantur, vel damnantur; vt mendacium, furtum, homicidium, adulterium, in malis; in bonis vero castè viuere, depositum reddere, Deum colere & venerari, parentes reuereri: in promissis fidem seruare. Alij verò actus sunt boni vel mali, non per se & natura sua, sed quia aliqua lege humana praecipuntur vel vetantur: Alij item non sunt per se boni vel mali, sed eo quod aliqua lege Diuina scripta, positae, sunt imperati vel prohibiti: quales sunt actus quibus aliqua sacramenta suscipiuntur, aut alijs conferuntur; actus tales fuerunt multi quos olim lex diuina scripta praecipit aut vetuit. Actus igitur iure naturali boni vel mali sunt per se tales, quia per se rectae rationi consentanei vel dissentanei. Quare sicut in naturalibus, quamuis si ex hypothesi Deum non esse fingeres, verum esset dicere, hominè esse animal, esse substantiam, esse corporeum; quia haec ad naturam hominis pertinent, & Deus rerum naturas non mutat: sic etiam in moribus quamuis Deum non esse quis ex hypothesi fingat, aut mentis cogitatione concipiat, nihilominus malum est mentiri, furari: & bonum est reuereri parentes, depositum reddere, castè viuere, quia haec ad naturam actuum spectant, eorumque natura est vt cum recta ratione conueniant vel pugnet. Et quia quicquid est rectae rationi consentaneum, vel aduersum, est legi diuinae congruens, vel contrarium, quae lex diuina est ipse Deus, qui per naturam est recta ratio, lex & regula agendorum; ideo bonitas aut prauitas actuum dicitur à lege aeterna dependere. Sicut enim actus bonus vel malus respectum & ordinem habet ad rectam rationem, sic etiam ad legem Dei aeternam. Caeteri verò actus, qui non sunt per se boni, vel mali, sed quatenus lege humana vel diuina prohibiti vel imperati, extante lege sunt boni vel mali, quia rectae rationi sunt consentanei vel contrarij, quamdiu lex viget: ea verò abrogata & sublata, non sunt amplius boni vel mali. Ex quo efficitur, vt si is scienter agat contra rectam rationem, quamuis penitus ignoret legem Dei aeternam, verè peccatum admittat, quia facit opus rectae rationi contrarium: Praeterea consequitur vt nulla potestate ius naturae solui, tolli, & deleri queat, quia (vt diximus) rerum naturae mutari non possunt. Hinc etiam perspicitur, ideo aliquid dici iuris naturalis, quia naturalis recta ratio praescribit id ita esse faciendum aut fugiendum; ita vt si omittatur, aut violetur, labefacteturue, contra rectam naturalem rationem sit omisio vel factum. Id vero dicitur esse solum consilium, quia etiam si omittatur, non est contra rectam ra-

tionem omisio. Hinc etiam perspicitur id quod Arist. docet lib. 5. Ethic. ca. 7. dupliciter aliquid esse bonum: aut enim est bonum per se & natura sua, aut est bonum lege posita siue dato precepto. Quod est per se bonum, ubique bonum est; & quia sua natura bonum, ideo lex imperat; vt fiat: quod est secundo modo bonum, vim habet vbi & quando lex praecipit. Sic etiam aliquid aut est per se malum, & propterea lege interdictum: aut est malum solummodo; quia lege siue precepto vetitum, & proinde vbi lex prohibet, aut preceptum vetat, est euitandum. Postremò sciendum est legem non solum intelligi eam, qua consociatur aliquid in hunc modum, Fac; aut Ne facias hoc aut illud, sed etiam qua fugienda vel agenda iudicantur: videlicet, ius suum est cuique tribuendum, nulli nocendum, castè viuendum, depositum reddendum Greg. 2. d. 35. q. 1. art. 2. Gabriel. 2. d. 35. q. 1. art. 1.

Cap. VIII.

De conscientia errante.

A Nimaduertendum est, actum humanum tunc esse bonum vel malum, quando est rectae conscientiae congruens, vel contrarius: immò aliquando esse bonum, etiam si cum errante conscientia consentiat: & malum si à conscientia errante dissentiat. Et ideo tractandum nobis est de conscientia errante. Secundo de conscientia opinante. Tertio de conscientia dubitante. Quarto de conscientia scrupulosa. De conscientia agunt Theologi in 2. d. 39. Cordubensis edidit tractatum diuinum in 14. quest. qui est in lib. 3. suarum quaestionum.

Primo queritur, Quid sit conscientia. Respondeo, secundum aliquos conscientiam ad voluntatem pertinere, ac secundum alios ad vim & facultatem rationis, & hoc est verius. Est enim conscientia animi quaedam ratio, vis & lex, à qua & de recte factis, & male factis admonemur: est in homine veluti quaedam rectae rationis scintilla bonorum malorumque facinororum index. Sed adhuc inter hos est controuersia, an sit habitus rationis, an actus. Quidam, nempe Sco. Bonau. Dur. putant esse habitum in ratione existentem. Sed iuxta S. Thomam, Gabrielem, Cordub. & alios, conscientia est actus rationis, & hoc est longe probabilius. In praesentia igitur: conscientia nihil aliud est nisi actus rationis, quo ipsa praescribit, quid sit agendum, quid fugiendum: item quid sit bonum, quid malum, quid fas sit, ac liceat, quid non liceat: item quid sit ratione precepti praestandum, quid vitae legis cauendum, & respuendum. Conscientiae enim est testificari, accusare, increpare, arguere, praescribere, monere, suadere, stimulare, & hinc fit vt conscientia esse dicatur violare legis, & rectae rationis tristis quaedam cogitatio, & morsus: qui infixus homini viuunt, quamdiu ille, nec vi nec fraude extinguitur: conscientia itidem dicitur esse affectuum corrector, & animae paedagogus; flagrum post peccatum: quia perfecto demum scelere magnitudo eius intelligitur. Frangit ante peccatum, quia infixata nobis ea rem auersatur quae lex vel natura damnauit; conscientia est malefactorum testis, immò & tortor. Vrit enim, caedit & verberat animam: vnde mala conscientia etiam in solitudine anxia & sollicita est, neq. vigilijs, neq. quietib. sedari potest.

Secundo

Secundò quæritur, Quid sit conscientia errans? Respondeo, esse actum rationis, quo illa præscribit aliquid esse bonum, aut vi & ratione præcepti faciendum; cum tamen malum sit, aut saltem cum debitum & imperatum non sit. Et è contrario præscribit aliquid esse malum, aut vi & imperio legis vitandum, cum tamen bonum sit: aut nulla lege interdictum: vt si quis putee esse mentium aut furandum ad vitam alterius seruandam & tuendam.

Tertiò quæritur, An peccatum sit agere contra conscientiam errantem: Glossa in cap. Omnes. 28. quæst. 1. recenset quorundam sententiam afferentium nõ esse peccatum, si aliqui imperatum vel veritum sit id, quod cõscientia suadet ac monet: quia malum est quod cõscientia errans præscribit; ergo non est peccatum contra conscientiam errantem facere in re aliqui imperata, vel vetita: vt si conscientia errans præciperet esse furandum, depositum non esse reddendum, fidem datam esse violandam, peccatum non esset si contra eam ageretur. vnde inquit, rectè & sapienter dixit Cicero viro bono fixum in omni vita est, transuersum vnguem à recta conscientia non discedere: à recta dixit, non ab errante. Sed communis omnium Doctorum sententia est, esse peccatum facere contra errantem conscientiam: quod ratione concluditur: quia quippiam quod fieri oportet agere debemus vt est à ratione propositum: ergo si conscientia bona fide errans aliquid proponat, vt agendum vel vitandum, id nos oportet facere aut vitare. Et hoc tanquam certum ponitur in cap. Omnes 28. q. 1. cap. per tus. 2. de Simonia. cap. Per litteras, de restitutione Spoliato. cap. 93. Quoniam omne, De præscriptiõibus. Sicut enim si Titius despiceret Caium, militem priuatum, putans regem esse non militem: regem ipsum non militem despexisse merito crederetur. Sic etiam si quis conscientiam errantem contemnat, est diuinæ legis contemptor; quoniam conscientia, lex diuina reputatur. Idem colligitur ex Paulo dicente ad Roman. 14. Omne quod non est ex fide, peccatum est. vbi loquitur Apostolus de ijs, qui in discernendis & comedendis cibis conscientiam minimè sequebantur. Ac licet August. lib. 1. contra duas epist. Pelag. cap. 3. Fulgen. lib. de incarnat. & gratia Christi. cap. 24. Prosper. in epist. ad Rufi. de gratia & lib. arbit. huiusmodi Pauli locum interpretentur de fide, qua credimus & Christiani sumus: Communis tamen Patrum sensus est de fide, id est, de conscientia. Omne quod non est ex fide (hoc est, id quod iuxta conscientiam aliquid mandantem non sit,) peccatum est. Origenes, Chrysostomus, Ambrosius, Theodoretus, Theophylactus, Oecumenius, Anselmus. Et reuera hæc videtur esse mens Apostoli in eo loco, vt ex antecedentibus & consequentibus planè legenti cuiq; constabit.

Quartò quæritur, An facere contra conscientiam errantem sit peculiare peccatum in certa quadam specie constitutum contra speciale præceptum: Respondeo, non esse, sed in specie certa constitui pro varietate præcepti; contra quod conscientia errans existimet se peccare: veluti si quis; am cõscientia errante putee sibi esse hodie ieiunium seruandum, intemperans est, si ieiunium

soluat: si credat oportere serè Diuinam audire, contra religionem peccat, si rei sacræ & Diuinæ non adfit: si existimet esse furandum, vt pauperi indigenti elemosinã largiatur, nisi fuerit cõtra misericordiã delinquit. Itè si credat esse mentium vt vitam seruet innocentis, homicida est, nisi mentiatur. Item de ceteris iudicandum.

Quintò quæritur, An sit lethale, an veniale peccatum contra conscientiam errantem agere: Respondeo, Interdum esse lethale, interdum veniale peccatum, pro varietate materiæ grauis & magnæ, vel leuis & paruæ, in qua conscientia errat, & pro varietate iudicij, quo aliquid suadèdo vel moneudo aberrat à lege. Potest enim accidere, vt conscientia existimet aliquid esse veniale peccatum, & quatenus tale vitandum, licet aliqui sit materiæ grauis: item potest existimare aliquid esse lethale crimen & quatenus tale cauendum, & fugiendum, cum tamen res sit aliqui leuis vel mediæ & indifferens.

Sextò quæritur, Quid dicendum, si conscientia errando præscribat generatim aliquid esse malum siue peccatum, & non determinatè & distinctè lethale aut veniale: nec definitè contra hoc vel illud præceptum, vel contra hanc vel illam speciem virtutis: an tunc contra conscientiam agere, sit lethale peccatum, & ad certam peccati speciem pertineat. Respondeo ad primã partem quæstionis propositæ, esse lethale delictum, quia se exponit conscientia graui periculo magis peccati. Quomodo enim si Titius in animo habuisset peccare, & male agere in vniuersum, & hoc animo & voluntate in peccatum incidisset, eius peccatũ fuisset lethale, propterea quod ex huiusmodi affectu, & voluntate in periculum incurrisset grauis peccati, quamuis casu veniale tantum peccatum aliqui admisisset. Ita etiam si quis ageret contra conscientiam per errorè momentem in vniuersum aliquid esse peccatum, & non distinctè ac speciatim lethale vel veniale, absque dubio grauitè peccaret, quia secundum suæ conscientiæ æstimationem, subiret periculum lethalis peccati. Ad secundum: sicut si Titius vellet vniuersum, & generatim peccare, aut malè viuere, in eo speciale esset peccatum contra synderesim, quæ vniuersè præscribit, esse bene agendum & bene viuendum: ita si conscientia per errorè suadeat aut præcipiat aliquid esse faciendum, aut penitus vitandum, vel aliquid esse peccatum vel malum, & contra eam agatur, erit peccatum contra synderesim, non cõtra aliquam certam speciem virtutis: ad peccatum enim sufficit, si quippiam fiat, quod à recta ratione dissentiat.

Septimò quæritur, An si quis faciat contra rectam rationem nõ errantem, peccatum duarum deformitatum admittat; Veluti si Titius Caium vel alium interficiat scienter contra conscientiam præscribentem homicidium esse peccatum. Quidam putarunt esse duas prauitates in omni peccato, quod contra rectam & veram conscientiam admittitur; sed probabilius alijs viderur, vnam tantum esse peccati deformitatem, nempe contra eam specialem virtutem, cui peccatũ aduerfatur: quoniam recta, & vera conscientia eadè penitus ratione præscribit peccatũ esse vitan-

Cord. q. 4.
Medi. 1. 2.
q. 19. ar. 6.

Quos citat
Cord. q. 4.

S. Th. 1. 2.
q. 19. ar. 5.
Cord. q. 4.
dub. 1. Me.
dub. 1. 2. q.
19. ar. 6.
dub. 4.

dum, quia virtus precipit, idem peccatum esse fugiendum. Vna enim & eadem ratio est, qua iniustitia monet ac precipit nemini esse nocendum, & qua conscientia recta & vera suadet & imperat ne alteri noceatur. At verò ubique eadem ratione aliquid imperatur aut prohibetur, vna est legis siue præcepti ratio, licet plures sint, qui prohibeant, vel imperent.

Octauò queritur, An conscientia errans vim habeat nos sibi obligandi, hoc est, vt eam sequi & iuxta ipsius præscriptum agere debeamus; Dux sunt opiniones. Prima asseuerat non habere vim obligandi, sed ligandi: ait enim obligari & ligari plurimum inter se differre: quando namque conscientia obligat, non solum peccatur, si contra eam agitur, sed etiam iuxta eius præscriptum facere nos oportet: at verò quando conscientia ligat & non obligat, tunc si contra eam agatur, peccatum quidem admittitur, non tamen secundum eam agere debemus, quoniam possumus huiusmodi conscientiam errantem deponere. Et ideo ligamur, quia si contra eam facimus, peccamus: itidem si iuxta eam agimus, hoc est, eam sequimur, etiam delinquimus. Atque hoc est quempiam esse ligatum & non obligatum: ligatum quidem, quia siue iuxta conscientiam, siue contra eam agatur, peccato: non obligatum verò, quia licet contra conscientiam errantem facere non possit aut debeat, nulla tamen lege & iure cogitur eam sequi, quoniam cuique licet eam relinquere. Sic Dur. 2. d. 39. q. 5. num. 7. Greg. 2. d. 39. q. 1. ar. 2. Almai. r. aff. 1. mor. c. 5. ad calcem. Alex. p. 2. q. 120. nu. 3. ar. 1. immò etiam S. Tho. 1. 2. q. 19. ar. 1. videtur idem docere; nunquam enim ait conscientiam errantem obligare, sed ligare. **Secunda opinio** docet conscientiam errantem non solum ligare, sed etiam obligare, & idè esse in hac re obligare & ligare. **Mihi** probabilis videtur quod alij distinguendo respondent conscientiam errantem aut ex errore vitioso aut probabili, & iusto proficisci. Si ex vitioso oriatur, tunc conscientia errans non habet vim obligandi, sed ligandi: & in hoc casu non est idè obligari quod ligari: quod hac ratione conficitur, quoniam si conscientia erret & error sit vitiosus, hoc est, mala fide susceptus, quoadiu ea permanet, contra eam absque peccato agere non possumus & proinde quasi obstricti & ligati tenemur ne contra eam faciamus; nec tamè eam sequi debemus, qui cum ex errore vitioso manet, & surgat, vim obligandi non habet, quoniam error est voluntarius, & idcirco eum deponere & abijcere nos oportet. ergo siue contra huiusmodi conscientiam errantem factitemus, siue eam sequamur, peccamus; nec tamè sequitur vt simpliciter ex necessitate peccemus, quia licet nobis eam conscientiam exuere, & proinde absolute etiam fas est contra eam non agere cum relinqui & deponi iure possit. **Et in huiusmodi casu verù est**, quod ait prima opinio, conscientiam errantem ligare, non obligare. Si verò conscientia erret, & error probabilis & iustus sit, hoc est bona fide contractus, tunc habet vim obligandi: & idem est in casu proposito ligari, quod obligari; quoniam impediti & quasi vinculo obstricti sumus, ne contra eam facere iure possimus: & eam sequi lege cõpellimur: nec tamè eam sequendo delinquimus,

*Cord. q. 4.
dub. 3. Me-
din. 1. 2. q.
19. a. 6. Ca-
br. 2. d. 39.
qu. 1. ar. 3.
dub. vlti.
prope finè.*

quia error est bona fide probabilis & iustus, & proinde absque voluntate nostra creatus in animo, qui eo ipso quod bona fide sine vitio & culpa est, depelli ratione non potest. Et in hoc casu locum habet, quod secunda opinio tradit. **Quares**, Quare quando conscientia labitur decepta errore voluntario & vitioso, peccatur cum contra eam quidpiam agitur, & nihilominus tamen si quis eam sequatur, & secundum eam agat, non eo ipso bene agere iudicatur. **Respondeo**, Ad operis bonitatem semper requiri integram causam, in malis autem sufficere qualicumque circumstantiæ vitium peculiare & singulare. Vt igitur bonum sit agere secundum conscientiam errantem voluntariè, & vitiosè, oportet existimationem conscientia bonam esse & cum recta ratione congruentem: at verò quando mala fide, & proinde spontè & voluntate conscientia errat, eiusmodi existimatio bona esse non potest, qualis esset si bona fide erraret. Agere autem contra conscientiam vitiosam mala fide errantem, ideo est malum, quia eo ipso quod est error voluntarius & vitiosus, potest deponi ac ratione depelli, qui quando non abijcitur spontè ac voluntate nostra permanet: eo verò permanente, malum est contra conscientiam errantem agere, quoniam agitur contra id, quod conscientia monet, præscribit, ac precipit.

Nondò queritur, An peccatum sit grauius, facere contra conscientiam mala fide errantem quam eam in operando sequi. **Quidam** putarunt maius esse peccatum sequi conscientiam vitiosè errantem, quam agere contra eam: Quoniam in quibus grauius peccatur, cum superioris potestatis præceptum, quam cum inferioris negligitur ac violatur. Sed cum in malis conscientiam mala fide errantem sequimur, Dei, & recte rationis legem, malum quod sit, prohibentem perfringimus, & nostræ conscientia quæ est longè inferioris auctoritatis, præceptum exsequimur. **Verum** probabilius apparet quod Durandus, & Almai. tradiderunt, in hoc certam regulam constitui non posse: aliquando enim accidere potest, vt grauius sit agere contra huiusmodi conscientiam errantem, quam ipsam audire. Veluti, si Titius putet esse mentendum ad seruandam vitam alterius: nisi mentiatur, grauius peccat, quoniam homicidè in se culpam admittit; Si vero mentiatur, solum peccat officiosum mendacium dicendo, & vitam alterius conseruat. Aliquando verò est minus peccatum facere contra conscientiam vitiosè errantem, quam eius præscripto parere. Vt si Titius existimet, non furari ob elemosynam pauperibus erogandam, esse quidem peccatum, sed tantum veniale: tunc si Titius fuerit, peccati lethalis sese culpa deuincit, & tamen si non fuerit, tantum veniali noxa tenetur obstrictus. Quare in hac quaestione est de grauitate peccati iudicandum pro qualitate rei efficiendæ vel omittendæ, quam conscientia mala fide errans præscribit, ac precipit.

Decimò queritur, An conscientia errans nos arctiori vinculo obstringat quam Præfecti, siue superioris hominis præceptum: Bonæ cura sentit maiorè obligandi vim habere Superioris præceptum: quia possumus, & aliquando debemus

conscien-

*Basso. 2. d.
38. q. 4. a. 3.*

*Du. Alm.
Cord. Me-
dina loci
sup. cit.*

*Basso. 2. d.
39. ar. 1. q.
3. ad vlti.*

Alex. p. 2.
cap. 160. m.
3. art. 2.
S. Th. 2. d.
39. q. 1. art.
vlt. ad 3.
Meli. 1. 2.
q. 19. ar. 6.

conscientiam, errantem deponere ob Præfetti præceptum seruandum. At S. Thomas, & alij docent arctius nos alligari conscientie errantæ præcepto quam Superioris præcepto, quoniam obligatio ex conscientia errante existens ac surgens, iuris est naturalis, quo iure facere nos oportet prout nostra ratio præscribit agendum aliquid aut fugiendum. Existimo dum conscientia errans permanet errore non abiecto, maiorem nos sibi obligandi vim habere, quam Superioris præceptum. fas tamen est conscientie errorem ad Superioris nutum, & voluntatem iustam depellere: quia possumus idem sentire quod ille; & proinde consilio aut præcepto ipsius nostrum errorem euere, quo deposito amplius conscientia nos sibi non obligat, sed Superioris præceptum datum.

Card. g. 4.
titata su-
perius.
Meli. 1. 2.
q. 19. ar. 6.

Vndecimò quæritur, An præceptum non agendi contra conscientiam errantem, indulgentie diuinæ beneficio relaxari, & abrogari iure possit: Quidam sentiunt posse. At verius est quod alij tradiderunt, non posse, quia est iuris naturalis præceptum & lex, à qua nullius indulgentia, & auctoritate potest quis solui & eximi.

Meli. 1. 2.
q. 19. ar. 6.

Duodecimò quæritur, An si Titius per conscientiam erret, ita tamen ut eius error non semper actu in iudicando permaneat, sed habitu tantum, peccet quotiescunque faciat contra conscientiam non actu in iudicando errantem, sed habitu in animo infixam. Quod est quærerere, an peccatum sit facere contra conscientiam errantem non actu, sed habitu; ut si Titius per errorem persuadeat sibi peccatum esse, operam dare magistro, & doctori Scholasticæ Theologiæ, quo quidem errore nondum abiecto, operam & studium conferat in Scholasticam Theologiam, prorsus immemor suæ conscientie errantis. Quidam cen-
sent Titium peccare, quandiu conscientia errans antiqua non est reuocata; quare satis esse, inquit, ad peccatum, si contra conscientiam errantem antiquam, & adhuc habitu non actu manentem quisquam operetur. Verius tamen videtur, quod alij sentiunt, non esse peccatum: alioqui enim in ethnicis hominibus omnia peccata impietatis, & infidelitatis culpa macularentur, quia in ipsis infidelis, & impia voluntas & conscientia errans habitu perseuerat. Deinde vniuersa eorundem opera in vitio essent & culpa, propterea quod ipsi habitu semper in pravi animi affectu, & voluntate persistunt. Non ergo sufficit si conscientia errans habitu tantum stet ac permaneat in animo, ita ut ab ea nunquam per actum contrarium recesserimus: verum requiritur præterea ad peccatum, ut contra conscientiam actu per errorem iudicantem quippiam facitemus.

Tertiodecimò quæritur, An actus per conscientiam bona fide sine peccato errantem, factus non solum culpa careat, sed etiam sit bonus. Teste Almaino. traß. 1. Moral. cap. 4. Martinus. quest. 1. de ebrietate ad 9. sentit eiusmodi actum, qui alioqui est malus ex obiecto, ob ignorantiam bona fide sine peccato contractam, excusari quidem à culpa & vitio, sed bonum non esse. Idem censet Angelus, ut testatur Cordub. q. 23. de ignorantia, quod probant; quia non est actus virtutis, eo quod circa malum obiectum versetur, ut si quis rem alie-

nam sibi sumat, bona fide putans esse suam: si accedat ad vxorem alterius, ratus bona fide ad suam accedere. Oppositum tamen docent Almainus, & Cordubensis: Fortassis quæstio est nominis non rei: nam Martinus, & Angelus nihil aliud videtur docere, nisi huiusmodi actum, non esse bonum per se, & natura sua, quia circa materiam malam versatur, non negant esse bonum actum ex accidenti, hoc est, non negant esse bonum existimatione, & opinione rationis, & conscientie bona fide peccato errantis.

Cap. IX.

De conscientia opinante, & primum de opinionibus deligendis quacunque in re agenda.

ANTEQUAM ad eam quæstionem venio, An licet cuiquam contra propriam opinionem facere, pauca quædam breuiter disputabo de opinionum delectu, præsertim in rebus agendis. Porro de opinionibus deligendis possumus disputare dupliciter, nimirum aut in foro exteriori conscientie, aut in foro interiori, Primum expediam, Quænam opinio sit in foro exteriori amplectenda: Secundò loco explicabo, quæ opinio sit in foro conscientie alijs præferenda. In foro exteriori versantur, iudex in iudicando, & ferendo sententiam: Aduocatus in patrocinio suscipiendo, & causis defendendis: Doctor in docendo: Qui consultitur, in consilio dando, Medicus in medendo. Porro in hoc opere opinionem accipio latè, ut est eadem, quæ sententia alicuius viri Catholici, quamuis errorem contineat, aut cursu temporis sit damnata, aut communiter reiecta.

Quod igitur attinet ad forû exterius, id à Summis per multas regulas explicatur, ut videre est apud Angelum, Syluestrum, Rosellam, Tabiensem, Armillam, & Nauarrum. Nos verò ut totam rem paucis perstringamus, certas quasdam præceptiones, & regulas suis exemplis confirmatas in medium proferemus.

Prima Præceptio.

QUOTIESCUNQUE sententia, aut definitio Fidei verbis apertis manifesta est, tunc quicquid Doctores alioqui grauissimi tradiderint, opinio quæ huiusmodi sententia, vel definitione Fidei videtur inniti & fulciri, aut quæ ei maxime accedit, est omninò tâquam certa, & vera, quorumcunque Doctorum sententia posthabita, tenenda. Hoc patet exemplis. Ex Concilio Tridentino sess. 7. c. 1. planè colligitur omnia Sacramenta esse à Christo Domino instituta. Quare reijcienda est sententia Alexandri, & Bonauenturæ docentium, Confirmationis sacramentum non esse à Christo, sed à Spiritu sancto per Apostolos, vel per Ecclesiam in Concilio Meldensi institutum. Item sess. 14. Concilij Tridentini can. 1. habetur, Extremam vnctionem esse à Christo institutam; ac proinde refellitur sententia Hugonis sancti Victoris li. 2. de sacra. pa. 2. c. 2. Magis. 4. d. 23. c. 1. Bonaui. 4. d. 23. ri. 1. quest. 2. afferendum auctoritate

Nauar. in Manual. c. 27. n. 285. Et seq. Ceteri auctores in ver. opinio.

Alex. 4. p. q. 9. mem. 1. Bonaui. 4. d. 7. a. 1. quest. 1.

Christi

Christi, vel Spiritus sancti instinctu, & afflatu Apostolos extremam Vnctionem instituisse. Item sessione 24. eiusdem Concilij Tridentini capit. 1. statuitur, Matrimonium esse verè, & propriè Sacramentum, & gratiam conferre: quare nihil auctoritatis habet, quod Hostien. in sum. tit. cap. sacram. non iteran. num. 7. Alexand. part. 2. q. 167. num. 4. art. 1. ad 2. Duran. 4. d. 26. q. 3. Gloss. 1. q. 1. cap. Quicquid inmissibilis. tradiderunt, per Matrimonium gratiam non dari. Item sessione 14. c. 5. dicitur sacram peccatorum confessionem esse à Christo Domino institutà, & traditam: quicquid secus dixerint Alex. 4. p. q. 18. nu. 3. art. 2. Bonau. 4. d. 17. art. 1. q. 3. & Gloss. de Punit. q. 5. cap. In penitentia. Panor. in c. omnis viri. que de penit. & remissionibus affirmantes eam auctoritate Christi, ab Apostolis, vel auctoritate Spiritus sancti vniuersalis Ecclesiæ traditione, aut Concilij generalis decreto, & lege sancitam. Itè eadem sessione cap. 1. dicitur, Confessionem huiusmodi esse institutam Ioan. 20. illis verbis: Accipite Spiritum sanctum: quorum remiseritis peccata, remittantur eis, &c. Quare nihil est, quod eorum sententiam sequamur, qui aut hoc diffidentur, aut in dubitationem vocant, aut confessionem ex alijs Scripturæ locis colligendam curant hoc Ioannis testimonio tam claro, & certo posthabito, & neglecto. Item in Concilio Florentino in decreto Fidei sub Eugenio Quarto dicitur, Panem triticeum esse materiam Eucharistiæ. Propterea rejicitur sententia Alberti quam Argentina, & Gabriel sequuntur, Eucharistiæ materiam esse panem ex quocunque frumento confectum, dummodo, inquit, frumeti appellatione quicquid aristas supernè procreat intelligatur. Immo addit Gabriel, temerarium esse definire, triticeum panem esse necessariam Eucharistiæ materiam. Item Exod. 25. aperte dicitur, Deum imperasse, vt propitiatorium in arca Domini ex auro purissimo fieret: & cap. 37. fertur Moses fecisse propitiatorium sicuti ei Dominus præceperat. Quare nihil auctoritatis habent codices, S. Thom. 2. 2. quest. 102. art. 4. ad 6. fortassis vitiati, & corrupti, aut scriptorum negligentia & incuria, aut lapsu memoriæ in S. Thoma, dicentes, propitiatorium fuisse tabulam quandam lapideam. Dixi, Codices S. Thomæ, quoniam probabile mihi nequaquam videtur, id S. Thomam docuisse, aut credidisse: nam super Epistolam Pauli ad Hebr. 9. lect. 1. sic ait, inter duas autem alas, quibus tangebam se videlicet Cherubim, erat tabula aurea eiusdem longitudinis, & latitudinis, cuius arca scilicet duorum cubitorum in longitudine, cubiti & semis in latitudine: & erat supereminens, qua dicebatur propitiatorium. Hæc S. Thomas in eo loco. Hoc tene, & ne codicum. 1. 2. quest. 102. ar. 4. ad 6. lectione fallaris. Item ex Evangelistis factis clarè perspicitur, Christum Dominum in extrema cæna sub specie panis, & vini suum corpus, & sanguinem consecrasse verbis illis, Hoc est corpus meum: & Hic est calix sanguinis mei. Quare merito confutatur opinio Innocentij Tertij asserentis non constare ex sacris literis, an verbis, an verò solo factò Christus Dominus sacrosanctum Eucharistiæ Sacramentum confecerit. Immo putat eum sine vllis verbis sola voluntate, & nutu suo per actionem, quam voluit, consecrasse. Sic ait: pfe virtute diuina confecit, & deinde formã

expressit, qua posteri conficerent. In Concilio item Florentino in Decreto Fidei sub Eugenio Quarto dicitur, materiam confirmationis esse chrisma ex oleo, & balsamo confectum. Quare vt existimo, nihil auctoritatis habet, quod docuerunt Caiet. 2. part. quest. 72. art. 3. Sor. 4. dist. 7. quest. 1. art. 1. Viç. in sum. sacra. de confirm. num. 40. & Ledes. in 4. part. 1. quest. 13. art. 2. dub. 3. Nau. in Manual. cap. 22. num. 8. asserentes balsamum non esse ex necessitate materiæ; sed Ecclesiæ præcepto in sacramento confirmationis adhibendum: quamuis testentur illi auctores communem Theologorum, & canonici iuris interpretum opinionem oppositam esse tutiorem. Nec obstat quod in eodem Concilio decernitur, materiam in consecratione Eucharistiæ esse vinum, cui tamen aqua debeat adiungi, cum tamen aqua non fit necessitate sacramenti, sed Ecclesiæ præcepto apponenda. ergo eodem modo, inquit, interpretandum est decretum Concilij, materiam confirmationis esse Chrisma ex oleo, & balsamo confectum. Ita vt Concilium his verbis sacramenti materiam assignauerit, tum eam, quæ necessitate sacramenti, tum eam, quæ præcepto Ecclesiæ adhibetur: Nihil, inquam, obstat, hoc argumentum, quia Concilium non eodem modo loquitur: nam vbi Eucharistiæ materiam proponit, ait eam esse vinum ex vite, additque præterea: cui aqua debeat adiungi, quæ verba ex instituto Concilium addidit, vt explicaret aquam non necessitate Sacramenti, sed Ecclesiæ præcepto vno admisceri: At verò vbi materiam Confirmationis tradit, non ait esse oleum, cui debeat apponi, & adiungi balsamum, sed esse Chrisma ex oleo, balsamoque confectum. Ne tamen tantæ doctrinæ, & auctoritatis magistros, quos dixi, facillè damnes: nam fortassis nihil aliud dicere voluerunt, nisi materiam confirmationis non esse balsamum illud verum, & legitimum, quod in Palestina nasci fertur: eo quod ad sacramenti substantiam factis esse videatur balsamum, quod ex India ad nos afferitur: quamuis possit Ecclesia præcipere, ne hoc genere balsami, sed priori in conferendo Sacramento, vel Chrismate consecrando vtantur Episcopi. Concilium itidem Tridentinum sessio. 14. cap. 1. de extrema Vnctione finit, materiam eius esse oleum ab Episcopo benedictum. Quapropter refutanda est eorum opinio qui censent, ad extremæ Vnctionis materiam Ecclesiæ præcepto, non necessitate sacramenti requiri oleum ab Episcopo consecratum; & firmum, ac ratum esse sacramentum, si oleo communi, vsitato, & profano, aut saltem à sacerdote simplici consecrato agroutus vngatur. Animaduertendum est, in hac præceptione prima, Theologos interdum aliqua docuisse ante compertam Ecclesiæ definitionem, siue ante fidei decretum editum: & tunc huiusmodi Doctores damnandi quidè minime sunt, eorum tamen sententiæ penitus improbandæ: vt exemplis ante positum constat. Ita, S. Thomas docuit, irregularitatem contrahere eum, qui occidit alterum in se irruentem, etiã si illum occiderit ad propriam suam vitam tuendam. Et tamen post S. Thomam in Clem. Si furiosus, de homicidio, definitum est, eum irregularitate non affici. Item nonnulli ex sanct. Thoma asseueranter docent, votum solen-

ne, quod

Albert. 4.
d. 12. art. 3.
Argent. 4.
d. 11. q. 1. a.
7. Gabr. in
can. Missa
lect. 35.

Innoc. lib.
4. mysterio
rum Missa
c. 6. quam
opinionem
sequi ma-
lus Caiha-
rinus in q.
quibusque

bi confes-
sit Chri-
stus Eucha-
ristia Sa-
cramentum.

S. Th. 2. 2.
q. 64. ar. 1.
ad 3.

Idem 2. 2.
q. 188. ar. 1.

ne, quod in professione Regulares emittunt, consistere in quadam consecratione, seu formula spiritali ad Deum pertinenti, quæ ex Apostolorum institutione, & iure diuino, non autem statuto Ecclesiæ adhibetur: & tamè post S. Thomam Bonifacius Octauus in cap. 1. De Voto, & Voti redempt. in 6. aperè decernit, huiusmodi voti solennitatem, siue celebritatem, esse Ecclesiæ instituto introductam. Sic enim ait: Voti solennitas ex sola Ecclesiæ constitutione est inuenta. Nec tamen puto. S. Thomam vnquam docuisse, quod aliqui eius discipuli contendunt, voti solennitatem esse iure diuino institutam; solum dixit; in quadam formula consistere, quæ Apostolorum institutione adhiberi solet. At non omnis Apostolorum institutio, diuini iuris est: aliqua enim Apostoli constituerunt, vt Ecclesiæ Antistites ad commodiorem Christianæ reipublice administrationem. Item alij ex S. Thoma similiter apertè videtur docuisse, non esse perfectiorem paupertatem qua quis rerum omnium tum communi, tum priuato dominio, & proprietate se abdicat, quam eam, qua tantum se abdicat suis rebus priuatis, non communiter. Et tamen Nicolaus III. post S. Thomam in Constitutione quæ incipit: Exiit, qui seminat, in Sexto de Verbo. Significat, manifestò constituitur videtur, esse arctiorem, perfectiorem, & sanctiorem paupertatem, qua quis tum commune, tum priuatum à se abicit dominiũ rerum, quam eam, qua alter tantum priuato exiit de rerum dominio. Verba enim Pontificis eo, quem diximus, loco sic habent: *Christus Dominus, & viam perfectionis exercuit, & exiit, & imperfectorum infirmas semitas non damnauit: Sic inferiorum personam suscepit in localis. Et postea subiungit: Egit enim Christus, & docuit opera perfectionis; egit etiam infirma, vt patet in fuga & loculis. Et paulò ante dixerat, paupertatem nihil habentium communiter aut priuatum, esse viam perfectionis, quam Christus verbo docuit, & exemplo firmavit. Ego quidem existimo, S. Thomæ sententiam nequaquam cum Romani Pontificis decreto in hac parte pugnare: quoniam Pontifex solum definit, paupertatem Religiosũ nihil proprium habentium priuatum, & communiter arctiorem, sanctiorem, & perfectiorem esse, quam eam, qua Religiosi priuatum nõ communiter se rerum dominio abdicarint, ita vt aliquid communiter possideant, quod sit in ipsius Religionis bonis, & quasi patrimonio. Hoc certe S. Thomas non negat, nec negare vlla ratione potuit: sed solum docuit, Christianæ vitæ perfectionem in charitate consistere, non in paupertate: quia paupertatem eligimus, vt ad vitæ perfectionem aspiremus: paupertas viam munit ad perfectionem vitæ, non est ipsa vitæ perfectio: & ideo quo maior est charitate præditus, eo est perfectior, non quo pauperior est, perfectior habetur. Hinc colligit S. Thomas, Religionem non esse perfectiorem, eo quod sit pauperior, quia licet minus arctam paupertatem sequatur, potest aliunde, nimirum ex vitæ & instituti sui fine, esse perfectior.*

Deinde est animaduertendum, quæstiones physicas, & ad speculationem tantum pertinentes, a practicis quas vocant, & ijs quæ in actione versantur, debere secerni. Verbi gratia: Apud doctores sunt opinioniones. An aqua quæ ex herbis

vi caloris elicitur, sit eiusdem speciei, cuius est aqua naturalis. Sed quicquid sit de his opinionibus, quæ in speculatione consistunt, & apud Philosophos tractantur, pro certo est habendum, nullum esse baptismum collatum in aqua ex herbis vi artis expressa, quia materia Baptismi, est aqua naturalis. Item, inter Philosophos est controuersia, num vinum ex fructibus arborum effectum, sit eiusdem speciei, cuius est vinum ex vite; alijs asserentibus esse eiusdem speciei, alijs verò negantibus. Verum quicquid sit de ijs opinionibus, certum, & comperum est, materiam Eucharistiæ in vini consecratione esse vinum ex vite. Item Philosophos in quæstionem, & dubitationem vertunt, an vinum album, & rubrum ex vite, sint diuersæ speciei, ob diuersas vires, & qualitates, quibus huiusmodi vina affecta sunt. Ceterum siue hoc, siue illud in re Physica teneatur, itaquam certum, & exploratum sequi debemus, ad materiam Eucharistiæ, nihil prorsus referre, sit vinum album, an rubrum, dummodo sit vinum ex vite. Præterea, quæstio est physica, an balsamum, quod ex India in Europam adfertur, sit eiusdem speciei, cuius est balsamum, quod ad nos ex Iudæa vel ex Palæstina aduehitur. Attamen hisce opinionibus posthabitis, videtur Sacramentum Confirmationis posse cõferri in balsamo ex India allato: nam licet quidam existiment illud balsamum non esse verum, & legitimum; alij tamen melius sentiunt, esse quidem verum balsamum, sed alterius tamen speciei, atq; illud quod in Palæstina nascitur. Ad Sacramentũ verò Confirmationis sufficit verum balsamũ, quamuis sit alterius speciei, & naturæ. Quid enim, si balsamũ non species infima, sed genus sit, sicut aliquorum est opinio canes specie differre? ita vt canis non species vltima, sed genus sit certum quorundam animantium. Quæstio insuper inter Philosophos agitata est, an gelu, nix, glacies, grando, & pruina specie inter se differant, ob diuersas vires, proprietates, & effectus. Verum quicquid de istiusmodi controuersia sit, non est dubitandum, valere Baptismum in aqua naturali ministratum, siue aqua sit ex flumine, fonte, puteo, mari, siue ex pluuia è coelo decidentis; siue sit ex gelu, glacie, grãdine, niue, & pruina solis calore dissoluta, quia omnes huiusmodi aquæ sunt naturales, non arte factæ. Res item dubia est inter Philosophos, & Medicos, pos sit Eunuchas necnè vtroque testiculo carens rem habere cum femina, & semen emittere; alijs affirmantibus, alijs verò negantibus. Ex quo sit, vt inter Theologos quæstio disputetur, an Eunuchus sit idoneus ad matrimoniũ contrahendum. Et alij quidem docent eum esse idoneum, quia licet semẽ emittere nequeat, rem tamen habere cum femina potest. Alij verò omnino negant esse idoneum, eo quod aptus ad seminandum non sit: quæ opinio longè verior videtur. Sed quicquid Auctores hæcenus scripserint, Sixtus V. Pontifex Romanus anno salutis humanæ. 1587. die 27. Iunii diplomate pontificio in hunc modum constituit: *Committimus fraternitati tuæ, & mandamus, vt coniugia per dictos, & alios quoscunq; Eunuchos, & spadones vtroq; teste carentes, cum quibuslibet mulieribus defectum prædictum, siue ignorantibus, siue etiam*

Item 2. 2. q. 18. ar. 7. c. 11.

1007.

Ita sentit Nauarr. in suis consilijs pa. 2. de Sac. Vnũ. consil. 1. num. 1.

Sot. 4. d. 3. q. 1. ar. 4.

Posse coire & semen emittere ait Auicenna, quem citat Angelus verbo Matrimonium. impedimẽ. to 16. n. 11. Glossa in lib. Si serua 6. spadonũ. ff. de iure iur. Al. in 1. spadonum. ff. de verb. sig.

icientibus

Secunda Præceptio.

INTER duas opiniones ea est præferenda, quæ in legis, & iuris sensu, & intelligentia magis innititur, aut quæ consuetudine, & vfu recepto magis comprobatur.

Primo est animaduertendum, contra legem diuinam, vel naturalem conscientias hominum ligandi vim non habere humanam consuetudinem, vt est res comperta apud omnes.

Secundo, Consuetudinem humanam receptam, & approbatam habere vim, & auctoritatem legis, & proinde vim obstringendi conscientias, & extoto, vel ex parte leges humanas, ciuiles, siue canonicas abrogandi.

Tertio, Consuetudinem tunc haberi tanquam receptam & approbatam, quâ lo tacito quodam rotius Reipublicæ, vel maioris partis consensu est confirmata: tunc autem censetur tacitus huiusmodi consensus adesse, quando cõsuetudo nota est, & cum eam negligentes qui poenis debitæ puniri commodè possent, permittuntur impune: aut quando totus populus maioru pars legem latam non seruant. Item consuetudo etiam contra canones vfu recepta, & approbata exiltimatur, quado legitima præscriptione temporis munita, & confirmata est: de quibus omnibus dicam in quinto libro, in quo de legibus disputabo. Hinc est, vt multa in ieiuniorum diebus sint consuetudine abrogata: multa ex officijs clericorum Ecclesiasticis detracta: multa contra canones, & leges inducta. His præmissis, ex dicta Regula perspicitur quid sit dicendum cum controuersa esse soleat in multis, num in eadem Ecclesia, vbi gratia, possit quis simul dignitatem, vt vocant, & canonicatum habere; alij afferentibus non posse, quoniam plura beneficia, & præsertim sub eodem tecto, hoc est, in eadem Ecclesia simul quempiam habere, non solum est iure canonico interdictum, sed etiam naturali damnatum; alij contra affirmantibus posse, eo quod sit vfu, & cõsuetudine receptum. Iuxta propositam igitur Regulam secundam verius apparet, id posse iura conscientia fieri, vbiunque fuerit in more positum, vt est in Gallia, Hispania, & Germania. Obijcies, Consuetudinem vim nullam habere contra legem naturalem. At iure naturali damnatum esse videtur, vt quis plura beneficia, quorum alterum sufficit ad vitam, simul habeat. Respondedo, Non semper iure naturali esse damnatum aliquid plura beneficia simul possidere, nisi quâdo sine iusta causa id fit: neq; enim ratio naturalis prohibet in vniuersum quempiam in eadẽ Ecclesia dignitatem simul, & Canonicatum habere, vt inferius docebo. Item valet consuetudo, qua ijs, qui beneficia simplicia possident, si Canonicatus, aut Portiones non sint, à suis Ecclesijs abfint, & per alios in sui locum substitutos inferuiant, quamuis communi canonico iure in Ecclesijs, in quibus clerici beneficia habent, commorari debeant, vt per se ipsi suum munus, & officium exsequantur. Præterea ob hanc regulam mihi admodum displicet ex parte opinio Soti, assertis, Sanctos cœli ciues qui sunt foelicitatem, & vitam

æternam

Glossa in
cap. si quis
32. qua. 7.
Turrecr.
33. qua. 5. in
summ. q. 2.
vno. 11.

Richard. 3.
d. 2. ar. 2.
q. 1. ad 1.
Durand. 10
4. d. 10. q. 1.
nu. 19 Gab.
bri in can.
Missæ Lec.
53. Abule.
in Parado.
cap. 40.
Syno. Tri.
den. in 5. eff.
13. cap. 5.

Plin. li. 19.
ca. 1. & lib.
20. cap. 23.

Tab. Mis.
sa. quest. 9.
Arm. Mis.
a. nu. 6.

scientibus contrahi prohibeat, eosque ad matrimonia quomodocunque contrahenda inhabiles auctoritate nostra declares, & tam locorum Ordinarijs, ne huiusmodi coniunctiones de cetero fieri quoquo modo permittant, interdicat; quàm eos etiam qui sic de facto contraxerint, separari cures: & matrimonia ipsa sic de facto contracta, nulla, irrita, & inualida esse decernas. Eos etiam qui sic iam de facto contraxerunt, si apparet, illos non vt castè simul viuant contraxisse, sed a cõtribus carnalibus, & libidinosi operam dare, simulue in vno eodemue lecto cum prædictis mulieribus dormire conuincantur, omnino similiter separari cures. Sic Pontifex, qui ad Nuncium suum Apostolicum in Hispania commorantem diploma misit. Item inter Philosophos, & Medicos controuersa est, num sanguis sit pars animalis viuens & animata. Quidam enim affirmant, alij dissentunt. Enimuerò quicquid sit de hac controuersa, certissimum, & verissimum est in Theologia, sanguinem in Christo esse assumptum ad hypostasis, & personæ diuinæ vnitatem: quamuis Richardus, Durandus, Gabriel, & Abulensis id negare videantur. Sed fortassis intelligunt, aliquid sanguinem Christi Domini effusum in terris cum passus est mortem, non fuisse resumptum, cum surrexit à mortuis, quia non fuerat cum diuinitate coniunctus. Quicquid sit, illud est exploratum, & certum, quod definit Synodus Tridentina his verbis: *Statim post consecrationem verum Domini nostri corpus, verumque eius sanguinem sub panis, & vini specie vnâ cum ipsius anima, & diuinitate existere: sed corpus quidem sub specie panis, & sanguinem sub specie vini ex vi verborum: ipsam autem corpus sub specie vini, & sanguinem sub specie panis, animamque sub vtroque vniuersalis illius conuexionis & concomitantie, qua partes Christi Domini, qui iam ex mortuis resurrexit, non amplius mortuus, inter se copulantur.* Sic ibi. Et licet in quæstionem vocetur, num sanguis animalis sit viuens, & animatus: pro certo tamen apud Philosophos & Medicos habetur, partem esse necessariam ad constitutionem & vitam animalis; ac ideo tanquam talis in Christo, est hypostasi, & personæ diuinæ coniunctus. Res est controuersa, & dubia, an oleum ex iunipero, vel lino, vel amygdalis, vel pisce Balæna expressum, siue collectum, sit verè, & propriè oleum, & an sit eiusdem naturæ, cuius est oleum oliuarum: Sed siue hoc, siue illud in quæstione physica dicamus, cõstat inter omnes Chrisma, Confirmationis materiam, esse debere ex oleo oliuarum. Postremò omnes ferè Philosophi Linum à Cannabi specie distinguunt & aiunt, Linum esse herbam nocissimam, quæ in lanæ mollitiem contusa, nerur in vsum vestium intimarum. Plinius ait Cannabim esse fruticem, & in lanæ quoque mollitiem contundi, & neri in vsum chordarum, finium, reti, & vestium. Et tamen id quod statutum est. c. Confulto. de Confec. Dist. 1. Vt sacrificium altaris non in serico pãno, aut in tincto quis faciat, sed in puro lino. Tabiensis, & Armilla sic interpretantur, vt appellatione Lini Cannabim etiam intelligant. immò Plinius ex gossipio Lina Xylina confici testatur.

Sot. 4. dist.
45. q. 3. m.
2. ad 1. p. 1.

æternam adepti, non orare pro ijs, quorum errata leuia, & pœnæ criminū igne purgatorio mūdantur: nam vsus, & mos Ecclesiæ oppositū docet; precari etenim Ecclesia eos sanctos cœli ciues, solet hoc modo: Sancte Michael ora pro eo: Sancte Petre ora pro eo: Sancte Paule ora pro eo. S. Tho. 4. d. 45. q. 3. art. 3. ad 6. Concedit quidem Sanctos cœli incolas orare pro ijs, quorum peccata igne purgatorio expiantur, sed orare impetrando non satisfaciendo pro ipsis more viuenticum, qui suis precibus pro mortuis satisfaciūt, & hoc puto Sotum docere voluisse. Nam eo loco ille sui magistri S. Thomæ sententiam exponebat, unde nihil aliud significare voluit, nisi id ipsum, quod S. Thomas docuerat, eos non more viuenticum satisfaciendo, sed impetrando orare. Item omnes ferè Summistæ docent in die natali Domini tria Missarum sacrificia, quæ iure communi de more offeruntur, non esse noctū ante lucem diurnam faciendā. Angelus, Rosella, Syluester, Tabienfis, Astensis, Armilla, Nauarrus. Cæterum si huiusmodi opinionem sequeremur, damnare oporteret sacerdotes, qui ea nocte de more in prouincia, vel patria, vel regione cōmuniter recepto, ante lucem diurnam, ter aut saltem bis facris operantur. Quare huic nihil obstat opinio, quæ tradit tria illa Missarum sacrificia fieri ante lucem posse, quia hoc est more positum. Nec impedit quod obijcitur ex Glossa in ca. Consuluiti, de celebrat. Missarum, & in cap. Noctē. de consec. dist. 1. ea tria sacrificia ita fieri, & offerri debere, vt primum statim post mediam noctem, secundū in aurora, tertium exortō iam sole offeratur: nā facile respōdetur hoc esse ex vetere Ecclesiarum more, & communi iure, cui tamen videtur esse derogatum per consuetudinem vsu receptam. Ex quo efficitur, vt mos, & ius antiquum nouæ consuetudini cedat, vbiunque ea fuerit venticum moribus approbata. Non secus in dubium etiam reuocant Doctores, an Parochus possit indulgentiæ beneficiū facultatem dare sibi subdito, ne die constituto ab Ecclesia ieiunium seruet, aut vt opus seruire in die festo, & sacro faciat, quibusdam asserentibus penes Parochum hoc iuris, & auctoritatis non esse, sed solum penes Episcopum; ea vna ratione permotis, quod per indulgentiam legem communem relaxare, aut aliquid ab ea soluere, est actus iurisdictionis ad forum exterius pertinentis, quam Parochus nō habet; alijs verò affirmantibus posse Parochum id beneficij conferre, quia hoc est consuetudine receptum: at consuetudine, aut præscriptione potest quis iurisdictionem acquirere: & horum opinio videtur mihi longè probabilior, ac verior. **Sed est animaduertendum** id licere Parochis facere in eo casu, in quo id posset Episcopus, & cum ad eum facilis nō pateret accessus, & ad tempus, non in perpetuum: nam ob hanc difficultatem ad tempus Episcopū adeundi, videtur consuetudine esse introductum, vt id officij genus Parochus præstare possit. **Præterea** quidam aiunt iure communi omnes ordines Ecclesiasticos, etiam minores esse per temporum interualla conferēdos, ita duo pluresuē eodem die dari nequeant: quoniam in cap. in singulis, & c. quicunque. d. 77. constitutum est, vt per temporum interstitia cō-

ferantur, quod synodus Tridentina renouauit Sess. 2. 3. cap. 11. de reformat. Alij tamen sentiunt quatuor Minores eodem die ab Episcopo potest tūc etiam iure communi conferri. Sic Glossa in cap. de eo. de temporibus. ordina. verb. minores, & c. cum. ff. de eo qui ordinem furtiuē. Sic etiam Goffredus quē citat Syluest. Ordo. 2. quæstio. 7. Sed iure communi id vetitum sit, siue secus, saltem vt docent Innocentius, Hostiensis, Ioannes Andreas, & Abbas. c. de eo. de tempo. ordin. id tura conscientia face-re potest Episcopus, quando canon Concilij Tridentini de interstitijs seruandis, iusta de causa, & legitima relaxatur, & quia hoc est more, & consuetudine receptum. Et certè vbiunque id fuerit in more positum post Concilium Tridentinū dubitandum non est, quin eodem die tradi, & dari queant. Ius enim commune potest hac in re consuetudine abrogari, & idem dicendum est de consuetudine si recepta fuerit, vt eodem die prima clericorum tonsura, & quatuor minores ordines conferantur, vt testatur Syll. Ordo. 2. q. 7. Inter Doctores quoque in controuersiam vocatur, An damnatis ad mortem possit iuste Eucharistia denegari, qua in re quæstio alia admiscetur, An extremo vitæ tempore Eucharistiam suscipere diuino, an tantum canonico iure cogamur. Dux enim circa hoc sunt opiniones, vna eorum qui asserunt, solum eam percipi oportere Ecclesiastico præcepto, & est Alexandri, Sancti Thomæ, Bonauenturæ, Gabrielis, Syluestri, & aliorum. Altera opinio est affirmantium eam sumere iuris diuini præcepto quemque debere. Sic dur. 4. d. 9. quæstio. 2. numer. 7. Petrus Sotus de institut. sacer. tract. de Eucha. lect. 9. Dominicus Sotus 4. d. 22. quæstio. 1. art. 11. Victo. in sum. de sacra. num. 85. Ex his opinionibus factum est, vt quidā docuerint damnatis ad mortem Eucharistiam nulla consuetudine denegari posse; quod sensit Sotus, quia eam iuris diuini præcepto percipere nos oportet. Sed contra ius diuinum nullæ consuetudo humana vim habet, ergo nusquam potest consuetudine introduci, ad mortem damnato Eucharistia denegetur. Alij verò existimant, huiusmodi consuetudinem vbiunque ea fuerit recepta, & approbata, corruptelam non esse, sed tuta conscientia tanquam vim habentem posse seruari: quia sæpè vsu venit, vt reus ob delicti atrocitatem sit allegandus ad palam, vel gladio ingulandus, vel igni exurendus, nec possit commodè mortis pœna in aliud tempus differri, & Eucharistiam conferre ei, qui statim patibulo affigi, vel igne cremari debet, non videtur vlla ratione nocere. Profectò quicquid opinentur auctores in hac materia, non est facile consuetudo, vbi recepta fuerit condemnanda, nec iuri diuino videtur esse contraria, vt suo loco dicemus; nec item tam facili negotio Eucharistia videtur esse damnatis ad mortem deneganda. Non enim arbitror cōsuetudinem esse introductam, vt facile in quibuscunque delictis, & criminibus damnati ad mortem hoc tam salutari sacramento priuarentur: Sed potius videtur esse nimia Iudicum hac in parte seueritas, abusu potius, quam iusto ac pio more firmata. Docet Nauar. tom. 2. consil. tit. de penit. & rem. consil. 16. quæstio. 2. numero 12. damnato ad mortem ieiunio iure posse Eucharistiam ministrari ante quatuor,

vel tres horas, immò etiam ante vnam horam. Ego seruandum existimo, quod Pius V. in hac parte constituisse fertur. Pari ratione amplectenda est sententia asserentium, in ieiuniorum diebus fas nobis esse capere refectiunculam vespertinam, quamuis eam somni gratia sumere necesse non sit, eo quod consuetudine receptum est ea in vniuersum vti, tamen ad somnum capiendū illa non egeamus: & sicut mos, & vsus communis eā generaliter introduxit in omnib⁹ ieiuniorū diebus; sic etiam in more positum est, vt refectiunculam paulò maiorem solito sumamus in perugilio Natalis Domini. Eodem pacto probanda est Soti, & Maioris opinio dicentium, cuique sacerdoti fas esse sacrificium facere priuatim in die coenę Domini, itidem etiam in sabbato, quod proximè Pascha antecedit, legitimo superioris consensu. *Sot. 4. d. 13. q. 2. art. 2. ad 2. ait, in Sabbato sancto consensu superioris potest licite Sacerdos sacrificare priuatim. Mai. 4. d. 12. q. 5. §. dubitatur. in die, inquit Parasceues sacrificari non potest: quælibet alia dies apta est ad sacrificium faciendum: nam licet quidam opinentur id fieri iure non posse, quia tamen consuetudo est alicubi recepta, vt etiam eo die post Missæ sacrificium publica, & solenni celebritate, & ritu factum, priuatim sacerdos superioris consensu, & iusta aliqua de causa id exigente rem diuinam faciat, non est condemnanda vbiunque fuerit vsu recepta. Ex his perspicuum etiam est, quid dici possit ad eam quæstionem, An vestigal siue gabelam, vt vulgò vocant, liceat exigere ex rebus, quæ sunt ad vitæ vsus necessaria. Nam si Summistas consulamus, omnium ferè est consentiens opinio, id nõ licere, quia aperte iure ciuili communi interdictum sit. Cæterùm consuetudine receptum est, vt in multis prouincijs, aut oppidis, & locis ex huiusmodi rebus, quæ nobis sunt vsui, certa aliqua pensio exigatur, & soluat. Aliquorum item est opinio. Ecclesiarum Antistites, & alios Principes peccare, si concedant in locis sibi subiectis, vt Iudæi vsuras à Christianis exigant, & accipiant. Si statuta condant, vt vsuræ Iudæis à Christianis promissæ soluantur, aut ne solutæ repetantur in iudicio: quia iure naturali, & diuino & Canonico in Cle. 1. de vsur. damnantur: ita opinantur Syluester. *vsura. 9. quæstio. 22. Angel. vsura. 2. quæst. 14. Armi. vsura. num. 54. Alij contra, nimirum Bart. Paulus, Ancha. Alex. Imolenis, quos citant Syluester, & Angelus in Cle. 1. de vsuris, excommunicatio fertur in Principes, Dominos, & Respublicas, statuta vsuras approbantia, aut permissentia condentes, putant eos in hac parte minimè peccare, si solum impune permittant. Nam aliud est statuta condere approbantia, vel permissentia vsuras, vt iure concessas, nimirum præcipiendo, vt vsuræ tanquam iuste soluantur, aut impediendo ne solutæ restituantur: nam hæc omnia naturali, & diuino iure prohibentur, nec vlla consuetudine abrogari queunt. Aliud verò est statuta decernere, ne Iudæi immoderatas vsuras exigant, vt ipsi itidem certam quantitatem vsuræ, & non ea maiorem exposcant, vel accipiant, & hoc est, quod alicubi Iudæis Principes permittunt, nec videtur esse antedicta Clementina damnatum, vt Syluester, ex**

Alexand.
de Neno.
consil. 100.
num. 9. &
nu. 13. &
consil. 101.
num. 14.

Laurentio Rudolpho & Panormitano tradidit. Item aliud est pœnis non pletere Iudæos accipientes vsuras, Aliud verò est constituere legem qua vsuræ approbentur, vel aliqua ratione concedi videantur: hoc enim est naturali iure damnatum. Illud verò damnandum non est vbiunque fuerit vsu receptum ad euitandum grauius malum, vel aliquod bonum inde prouenturum, tuendum, vt docet Iulius Clarius *lib. 5. recep. sentent. in practi. crimin. verbo. vsura. num. 7.* Præterea licet in Clementina paulò ante producta cautum sit, ne leges, aut statuta ponantur, quibus impetretur, vt qui Iudæis vsuras promiserunt, eas solvere in iudicio cogantur, aut ne solutæ repetantur officio, & auctoritate Iudicis, consuetudo tamè vsu recepta valet alicubi, qua hæc duo permittuntur, hæc enim Clementinarum iure damnantur, sed non iure naturali, aut diuino: & contra Clementinæ ius, consuetudo vim habet, vt suo loco dicemus; neque enim per se malum est promissum exoluere: non igitur pecco, iure omni scripto remoto, si tibi præcipiam, vt vsuras, quas te soluturum ante promiseras, soluas: nam Ecclesia iubet te soluere vsuras, si iureiurando promiseris, te eas soluturum: vult enim, vt vel iurandi relaxationem obtineas, vel quod iurasti persoluas. Syluester tamen Angelus, & Armilla locis citatis hæc statuta condemnant tanquã iuri naturali, & diuino contraria: & id verum est si statuta concedant vsuras tanquam iure, & tuta cõscientia permissas. Sed de hac re suo loco tractabo. Item quidam putauerunt nullam rationem esse permittendum meretricibus in certa vrbis, vel oppidi parte habitare, vel ipsis domum locare: & tamen consuetudine vbiq; locorum videmus receptum vtrumque permitti. Vade non est facile condemnandum, id quod Maior *in 4. d. 15. q. 35.* & Nauarrus *Manua. ca. 17. nu. 195.* tradidere: neque enim domus locatur eis, vt peccent, & meretricium quæstum acquirant, sed vt habeant domicilium, in quo habitent: nam quisque vt suam vitam sustentet, indiget victu, vestitu, & habitatione, quarum rerum præsidio viuimus.

Sylu. vsu-
ra. 9. q. 22.
ita quoque
Angel. 9.
vsura. 2.
q. 14.

Cap. XI.

Tertia Præceptio.

Quotiescunque res est, quæ apud ciuilis, aut canonici iuris interpretes dicitur Pœnalis, vel quæ ad odium non fauores spectat, tunc inter duas, pluresq; opiniones ea est amplectenda, quæ est benignior, & mitior, iuxta Regulam iuris, quæ habet: *Pœne, & odia sunt restringenda.* Hæc Regula patebit exemplis. Est opinio quorundam fas non esse assurgere excommunicato ad nos accedenti, caput aperire, submittere, aut alio corporis motu beneuolentiam ostendere, qua eum benignè, & comiter excipiamus, etiam absque vlllo sermone. ita opinantur Syluester. *excommunicatio. 5. nu. 3. Rosel. excommunicatio. 8. numer. 30. Nauarr. in Manua. cap. 27. num. 20.* immò Syluester & Nauarrus testantur hanc esse communem sententiam, & citant Innocentium, Imolan, Directo, & Card. Clem. vltim. de sent. excommun. ita quoque Armi. *excommunicatio. numer. 41.* Ait enim illi, signa esse vice verborum, quare cum prohibeamur eos al-

loqui,

loqui, aut verbis salutare, est quoque interdictum ne nutu vel alio corporis motu cum eis vna versemur, aliqua rerum communione utamur. Alij verò arbitrantur hoc, nullo esse iure damnatum, quia licet in alijs rebus nutus, & signa verborum vicem habeant, & suppleant, in hac tamen re, in qua de pœna excommunicatorum agitur, restringenda videntur verba legis pœnam irrogantis, ac in mitiorem partem interpretanda. Et proinde verbum Vale, quo salutatio interdicitur, strictè accipiendum esse censent. Et certè hæc opinio est admodum probabilis, quamuis prima cum iure scripto magis convenire videatur. Hanc secundam sequuntur, *Sot. 4. d. 22. q. 1. art. 1. Mai. 4. d. 18. q. 2. Tab. excommunicat. 8. nu. 5. Agton. part. 2. tit. 25. cap. 2. Ange. excomm. 8. nu. 4. & Palac. 4. d. 18. disp. 4. 3.* Item inter auctores in controversiam vocatur, An excommunicati ita sint sacramentorum perceptione privati, ut si susceperint ea, nullo modo rata, & firma sint, & excommunicati à sacramentis penitus arceantur tanquam ad ea inepti: an verò tantum à sacramentis summoveantur; ita ut si ea ceperint, peccent quidem, sed vera sacramenta suscipiant. Quidam enim opinantur esse primò modo privatos: contra alij putant solum esse exclusos secundo modo. Ac tota quidem controversia fita est in sacra absolutione, qua poenitens à peccatis absolvitur. Nam si primo modo excommunicatus à sacramentis remouetur, sequitur ut nulla sit absolutio; cum quis profusus ignorans se esse excommunicatum, vel penitus excommunicatio nis oblitus, sacerdotis ministerio à peccatis, antequam ab excommunicatione, absolvitur: Ita ut sacram peccatorum confessionem repetere, & absolutionem percipere debeat, obtenta prius absolutione, qua ab excommunicationis vinculo, & sententia solvatur. Ita opinantur *Richar. 4. d. 18. art. 9. q. 4. Palu. 4. d. 18. q. 6. art. 3. Gab. 4. d. 17. q. 1. art. 3. dub. 2. Adria. 4. q. 1. de Matrino. & quest. 3. de Clauib. Syluest. confessio sacramentalis. num. 8. Tabien. Confessor. 2. q. 2. 4. & absolutio. 1. q. 10. Rosel. Confessor. 1. nu. 10. Ant. par. 3. tit. 14. ca. 18. §. 4. Sotus 4. d. 22. q. 1. art. 1. Ledesm. 4. part. 2. q. 2. S. art. 1. vbi ait esse hanc sententiam communem, & tutiorem. Si verò solum secundo modo à sacramentis prohibetur excommunicatus, tunc valet absolutio, nec eam iterum imperare lege vlla, & iure compellitur. quare iuxta prædictam tertiam Regulam cum sint duæ opiniones, & in pœna versentur, videtur secunda opinio tanquam benignior præferenda primæ: quam secundam, ut mitiorem sequuntur, Caiet. in sum. verbo absolutionis impedimēta, & verb. confessionis iteratio. *Nauarr. in Manua. ca. 9. nu. 4. & de Pœnis. d. 5. c. 1. §. fratres. nu. 45. & 50. Couar. in ca. Alma. mater. de sent. excomm. in 6. par. §. 6. nu. 7. Medin. de Confessione. q. 18. Armil. absolutio. num. 5. & confessio. num. 11. Ange. confessio. 5. §. 10. qui citat Monaldum. Supplem. confessor. 1. §. 4. Medin. in sua instructione confess. lib. 1. cap. 11. §. 3.* Item quidam censent fas non esse in Missæ sacrificio, dum submissa voce tacitè viuorum, & mortuorum sit commemoratio, pro excommunicatis orare; aiunt enim sacerdotem in Missæ sacrificio offerendo, Ecclesie ministrum agere: & proinde pro excommunicatis, pro quibus Ecclesia non orat, precari iure non posse: hanc*

sequuntur *Sotus 4. d. 22. q. 1. art. 1. Ledesm. 4. part. 2. q. 23. art. 3.* Alij verò existimant id facere sacerdoti licere; dummodo non Ecclesie, sed suo tantum nomine precetur. Et certè quia hæc opiniones de re ad pœnam pertinenti tractant, posterior sententia tanquam mitior est amplectenda: quam tuentur *Syl. Excommunicatio. 1. §. 2. & Missa. 1. §. 8. vers. 4. Couar. cap. Alma. mater. de sent. excomm. in 6. part. 1. §. 6. nu. 4. Nauarr. in cap. Quando de consec. d. 1. no. tab. 19. nu. 71. vbi citat Syluestrum. Sic etiam sum. confess. lib. 3. tit. 33. q. 159. Ange. Missa. nu. 51. Tabi. excommunicatio. 1. num. 5.* In quæstionem item vertitur, an irregularitatem contrahat, qui alteri digitum absciderit; quibusdam asserentibus eum in irregularitatem incidere; quippe qui alterum mutilauerit: cum digitus sit pars corporis, & proprio officio, ac ministerio fungatur: digitus enim scribimus, depingimus, sculpsimus, & instrumenta musica pulsamus, & alia pleraque facimus humanæ vitæ perutilia; alijs verò negantibus, ob eam rationem, quod digitus in iure, corporis pars non censetur, sed potius alterius partis nimirum manus particula. Primam sententiam sequitur *Caiet. 2. 2. q. 65. art. 1.* Secundam sequuntur plerique, & eam communem esse testatur *Couar. in Clem. si furiosus de homic. par. 3. initium. num. 8. vers. ab eadem radice.* Certè quæstio est de re pœnali, & proinde cum sint duæ opiniones, secunda est benignior: & digitum in iure membri nomine non accipi, docet *ex Bartolo, & alijs Abbas, in ca. cum illorum, de sent. excomm. num. 8. Item sunt qui sentiant eum pœna irregularitatis affici, qui membrum alterius ita debilitat, ut efficiat inutile, & ineptum ad ministerium suum, & vsum ordinarii, quamuis non amputauerit, ita opinati sunt *Abbas in cap. cum illorum, de sent. excomm. numer. 8. Syluest. homicidium. 3. q. 3. vers. tertium. si membrum. Angel. homicidium. 5. num. 5. Rosel. homicidium. 4. num. 19. Tabien. irregularitas. 3. q. 26. Armilla. irregularitas. num. 64.* Sunt contra alij, qui id negent: quoniam in iure is irregularitatem contrahit, qui membrum alterius truncat, & amputat; non autem qui tantum debilitat. Res ad pœnam pertinet, & iura aperte constituunt, nullum in irregularitatem incurere, nisi id fuerit iure expressum. Et propterea secunda opinio hac in re mihi magis probatur, quam magis probant *Couar. in Clem. si furiosus, de homicidio par. 3. initium. num. 8. Nauarr. in Manual. ca. 27. nu. 206, & ipse Abbas sibi contrarius in cap. 1. qui clerici, vel yonen. Nam in iure videlicet in *Cle. si furiosus, de homic. habetur per distinctionem, qui occiderit, vel mutilauerit. Si obijcias quod dicitur in c. accusasti, de accusatio. debilitatus est, & in c. quicumque 23. q. vltim. vel membris debilitauerit. Respondeo, cum glossa in c. accusasti citato, canones debilitatum membris accipere pro mutilato: nam ibi glossa debilitatum interpretatur mutilatum membris. Præterea multi putarunt eum in irregularitatem incidere, qui homicidium nomine suo factum ab altero ratum, & gratum habuerit, ita *Nicolaus Plouius, & alij quos citat Couar. in Clem. si furiosus p. 2. §. 1. nu. 4.* contra verò alij negarunt, dummodo nihil operæ contulerit ad homicidium committendum: quæ opinio in re pœnali mitior est. Obijcies, In excommunicatione rati habitionem***

mandato equiparari, pari in ratione in irregularitate. Respondeo, plurimum interesse inter excommunicationem, & irregularitatem, quoniam ex iure res est comperta excommunicatione obstringi non solum mandantem, sed etiam eum, qui suo nomine homicidium illatum, aut vulnus infixum clerico, ratum habuerit: at verò in iure apertè constitutum est nullam irregularitatem contrahi, nisi sit iure expressa. Secundam sententiam sequuntur Gloss. Speculat. vt citat, & sequitur Couar. loco citato. Præterea quidam opinantur, eum in irregularitatem incurere, qui scienter iterat Sacramentum Ordinis, aut Confirmationis; sicut irregularitate afficiuntur ij, qui Baptismum repetunt, vel conferendo, vel suscipièdo, quod crediderunt Archi. c. 1. d. 88. Richar. 4. d. 7. ar. 6. q. 1. Gloss. in ca. dictum, de consecr. d. 5. Anton. par. 3. tit. 28. c. 5. §. 3. Mai. 4. d. 7. q. 1. ad finem. Nauar. in Manni. c. 27. nu. 2. 4. 7. Alij verò negant, quia solum iure expressum est, irregularitatem contrahere eos, qui iterant Baptismum: quæ opinio tanquam in re pœnali, vt benignior, videtur esse amplectenda, nisi obstat consuetudo: Nauarrus enim testatur hanc sententiam esse magis iuri consentaneam, sed primam magis esse vñ receptam. Primam ferè omnes Canonici iuris interpretes sequuntur. Secundam Theologi magis probant, Scot. 4. d. 7. p. 5. Palu. 4. d. 7. q. 2. Sot. 4. d. 7. q. 1. ar. 5. vbi ait secundam proculdubio veram esse. Item est quorundam sententia irregularitate ebrium obstringi, qui alium occiderit, vel mutilauerit in ebrietate omnem vñm rationis adimente, sed spontè suscepta: quia in Clementina, si furiosus, De homicidio, solum excipitur ab irregularitatis pœna infans, aut dormiens, aut amens, si absque vñ villo rationis alterum interficiat: non autem excipit ebrium Clementina, quem tamè facile potuisset excipere, si voluisset, ita opinantur Cardinalis, Imola, Zenzelinus, Villadiegus, Sylu. quos refert Couar. in Clem. si furiosus, de homic. p. 2. in iurium. n. 3. Contra verò alij negant vllam contrahi irregularitatem, quando quis sine culpa, dolo alterius factus est ebrius, ita Marianus Sozinus, & alij quos citat, & sequitur Couar. iuuas loco citato. Quod probant, quia idem est iuris de ebrio, quod de amente, infante, & dormiente: Siquidem isti excipiuntur, eo quod absque vñm rationis occidant: Sed ebrium etiam ponimus absque vñm rationis, & citra culpam in causa, vnde ebrietas exitit, interficere: ergo idem est de ebrio iudicandum. Cum igitur in materia pœnali opiniones versentur, & altera earum sit mitior, videtur magis probanda. Similiter est aliquorum opinio, quando leges pœnam his verbis delinquentibus irrogant; Priuamus officio, Dignitate, vel beneficio, aut sit ipso iure priuatus; contra statim pœnam in foro conscientie ante vllam criminis condemnationem: ita vt Beneficiarius nò solum fructus beneficij non faciat suos, sed etiam beneficio, officio, aut Dignitate se abdicare debeat. Alij vero putant huiusmodi pœnam in foro conscientie ante iudicis sententiam non afficere delinquentes, ita vt antequam condemnentur, officium, vel beneficium deponere nullo iure cogantur. Probant, quia leges cum pœnam constituunt hisce verbis, Priuamus, vel, ipso iure sit priuatus,

hoc sensu accipiuntur, vt statim, atque lata fuerit iudicis sententia in reos, ea retrorahatur ad diè commissi criminis, & fontes ab ea diè iure beneficij, officij, vel Dignitatis priuètur: quæ materia cū pœnalis sit, & prima sententia paulò rigidior, & seuerior fuerit, videtur illi posterior antepœnenda. In multis casibus, cum quis est ipso iure beneficio priuatus, statim potest eius beneficium impetrari, tanquam vacans, vt suo loco docebo. Item quidam existimant: si Iudex in Caium sententiam ferat his verbis: Suspendo te ab officio, vel beneficio, ratam, & firmam esse. Contra alij opinantur huiusmodi sententia non subsistere, quia eo ipso, quod per disunctionem fertur, est incerta; nec scitur enim à quo suspèdat, ab officio ne an à beneficio: & sententia qua in fontes animaduertimus, debet esse certa, ac nota nocentibus; quæ opinio in re pœnali est benignior, ac proinde probabilior. Hanc sententiam sequitur Sylu. suspensio. q. 5. vers. si iterum suspensio: nam ex. l. hæc sentent. C. de senten. quæ sine cer. quanti. habetur, non esse à iudice sententiam proferendam sine certa quantitate. Obijcies, Si presbyter in sacra peccatorum confessione pœnitenti pœnam constituat, vt triduo ieiunium suscipiat, vel preces horarias recitet, rata est huiusmodi sententia. Item si quis ita voueret, Si hoc vel illud mihi còtingerit, promitto per triduum ieiunium seruaturum, vel preces horarias recitaturum: ergo eadem ratione si Iudex sententiam hanc tulerit: Suspendo te ab officio, vel beneficio, valet. Respondeo, Plurimum distare inter hæc, quoniam presbyter qui audit confessiones peccatorum, & per disunctionem ieiunium, vel preces iniungit, liberam pœnitenti optionem relinquit, vt quam maluerit partè, eligat. Item quando quis cum disunctione vouet, sese voto adstringit, ita vt facere debeat id, quod ipse postea maluerit: at verò Iudex ferendo sententiam his verbis: Suspendo te ab officio, vel beneficio, nò videtur liberæ nocentis voluntati relinquere, vt quam magis ipse probauerit, pœnâ exoluat, quare cum certò neutram irroget, sententia manet in totum incerta, & propterea irrita censetur.

Animaduertendum est, ex hac Regula, esse exceptionem iure expressam. Nam cap. Si quem, De sententia excommunic. dicitur: Si quis excommunicatur à Iudice his verbis, Excommunico te, vel si Iudex dicat, Nemo faciat hoc sub pœna excommunicationis, intelligitur de excommunicatione maiori, non minori, & tamè iuxta tertiam nostram Regulam deberet intelligi, de excommunicatione minori; quia in pœnis, & odijs pars mitior est accipienda. Quare Regula nostra locum habet, quando contrarium Canones, Leges, & iura non exprimunt.

Cap. XII.

Quarta Præceptio.

QUANDO in cæteris duæ opiniones sunt pares, (pares intelligi in numero autorum, quamuis non in pondere & momento rationum) sed altera earum est tutior, ea vt plurimum est asequenda: id quod ex subiectis patebit exemplis. Plerique opinantur, Eunuchum nò posse matrimonium contrahere: alij verò (vt ante iam dixi) affirmant posse, & matrimonium

valere,

valere, si cum scemina eius vitium sciente contraxerit; licet si cōtrahat cum ignorante nullum sit canonico iure matrimonium. Quamvis hæc duæ opiniones in cæteris essent pares, tutius est Eunuchum non contrahere: hæc pars est eligenda, præsertim antequam sit matrimonium contractum etiam semota declaratione Sixti Quinti, de qua supra. Item multi arbitrantur, circumstantias peccatorum speciem non mutant, quâvis alioqui deformatio eorum grauius augeret, non esse in sacramento Pœnitentiæ necessario explicandas: Nau. de pœnit. d. 5. in principio. nu. 6. ubi citat alios. Contra alij affirmant, esse in confessione exprimendas, licet in cæteris pares essent opiniones, quia tamen tutius est eas confiteri, & exprimere, idèd hæc pars vt tutior videtur præferenda, quam sequitur Sor. vna cum alijs 4. d. 18. q. 2. a. 4. Est etiam multorum opinio, sacram absolutionem per literas, & nuntium datam valere; ita opinantur Cai. in sum. confessio. in condit. 11. Victo. de sacram. 11. d. 1. a. de confessio. nu. 171. Sor. 4. d. 18. q. 2. ar. 6. Angel. confessio. 1. nu. 32. Rol. confessio. 1. nu. 8. Ledes. 4. p. 2. q. 28. ar. 3. Canus. relect. de pœnit. p. 5. vers. alterum quod in eodem quintum argumentum. Ceterum quidam alij putant vim habere absolutionem in absente collatam: id censent Palu. 4. d. 17. q. 2. a. 1. in 3. definitione magistrali. & d. 3. q. 2. a. 2. Anto. p. 3. tit. 17. c. 12. & c. 21. f. 3. Sylu. confessio. 1. q. 15. & confessio. 3. in principio. Medi. de confessio. q. 15. Nau. in Manual. c. 21. n. 36. Petrus Sor. de confessio. lect. 11. Palu. 4. d. 17. diffin. vlt. quia tamè tutior est opinio prima, immò quia ea sola meo iudicio tuta est, vt suo loco ostendam, quæ negat ratam, & firmâ esse, ea est eligenda, ne pœnitens periculo exponatur in absolutione per nuntium recepta confisus, & ne sacrilegij periculum absolvens Sacerdos incurrat. Hinc etiam fit simili quadam ratione, vt longè probabilior sit eorum opinio, qui censent cognationem spirituales non contrahere regem, vel principem, qui per procuratorem, vel nuntium, vel madatarium tenet, aut suscipit aliquem in baptismo, quam sententiam sequuti sunt Archidiaconus, Ioan. Andreas, Ancharantus, Dominicus, Francus: quos refert, & sequitur Nauarrus, & sic etiam Baldus, Henricus, Præpositus, Federicus, Romanus, quos citat, & approbat Couarruias: sic quoque Syluester, Sotus, Ledesmus, quamvis Cardinalis, Marfilius, Abbas, & Felinus oppositum docere videantur: nam huiusmodi cognationes spirituales per Canones institutz restringi potius quam laxari debent. Præterea multi censent in suscipiendis Ordinibus ad Sacramenti substantiam non necessario pertinere, vt qui promouetur ad Ordines, manu tangat materiam sibi in ipsis Ordinibus porrectam, sed tantum, vt eam ab Episcopo in medium productam cernat. Aliorum verò est sententia ad eam necessario requiri, vt materia ab Episcopo porrigatur, & tangatur ab eo, qui ad Ordines eligitur. primam sententiam tenuerunt, Bona. 4. d. 2. q. 2. a. 1. q. 4. Alb. 4. d. 2. q. 2. a. 38. ad 2. Sor. 4. d. 2. q. 1. a. 2. Vict. de sac. ord. Led. 4. p. 2. q. 36. a. 3. Armi. ord. n. 4. Tab. ord. 2. n. 1. Secundam opinionem sequuntur, Palu. 4. d. 2. q. 1. a. 1. Anto. p. 3. tit. 14. c. 16. Ange. ord. 1. nu. 8. Rol. ord. 2. n. 1. Sylu. ord. 2. q. 5. vers. 3. Asten. in sum. lib. 6. par. 2. tit. 1. art. 5. q. 3. Cai. tom. superioris opusculorum tract. 11. ad finem, & tract. 26. quoniam igitur hu-

iusmodi opiniones sunt pares in cæteris, & alioqui tutius est, vt qui initiatur Ordinibus materiam tangat; ideo hæc opinio videtur anteponenda. Est item multorum opinio, esse iure naturali damnatum, vt quis simul habeat plura beneficia etiam simplicia, quorum vnum ad honestam, & commodam vitæ sustentationem sufficit, & propterea iustam causam requiri, vt quis Pontificiæ indulgentiæ priuilegio simul plura possideat: alioqui nullam esse in foro conscientie indulgentiam; hanc sententiam tuetur Abbas in repetit. ad caput. extirpanda. f. qui verò. de prob. nu. 27. & probat eam aliorum testimonio. Alij verò existimant non esse naturali, aut diuino, sed solum canonico iure vetitum, plura huiusmodi beneficia simul quempiam habere; & ideo si plura Pontificiæ indulgentiæ beneficia etiâ sine iusta causa quis simul habeat, indulgentiam in foro conscientie valere, licet in ea petenda, aut conferenda peccetur: eo quod iuris canonici relaxatio vim habeat in foro conscientie, quamuis peccet Pontifex in ipso iure relaxando absque causa iusta, & legitima; ita opinantur Inno. Goffre. Io. Andr. & alij quos citat, & sequitur Card. in clem. gratia. de rescrip. nu. 12. Sed cum hæc sit minus tuta sententia, illa prior videtur mihi magis probanda. Sunt qui etiam opinentur, Parochos, & Episcopos in iuris Ecclesijs, quibus præ sunt, commorari diuino iure non cogi: sed solum ad id canonica lege compelli; & proinde indulgentiam Romani Pontificis auctoritate obrentam, etiam sine iusta causa, in foro conscientie ratam, & firmam esse, quia solius iuris Canonici est relaxatio. Sed post Concilium Tridentinum, id tenendum est, quod decernit Sess. 23. de reform. mat. cap. 1. Cathar. 10. opuse. de resident. & Albinian. in tract. de resident. sunt opinati. Alij contra putant, vt Caiet. 2. 2. q. 185. a. 5. dicentes iure diuino, Parochos, & Episcopos residere debere; & propterea in foro conscientie nullam esse indulgentiam absque iusta causa impetratam: quæ sententia, quia tutior est, videtur suadenda. Item multi censent præceptum eleemosynam erogandi vim solum habere, quando pauper necessitate extrema, aut quasi extrema laborat, non autem si graui tantum aliqua necessitate vexetur, quam sententiam sequuti sunt, Abbas, Antoninus, & alij quos citat Couarr. lib. 3. variat. resolut. c. 14. nu. 5. Contra alij existimant eiusmodi præcepto etiam nos tunc teneri, quando pauper ad solam grauem indigentiam deuenit, quod vt recte ait Couarruias plerique senserunt, quæ sententia tutior cum sit, merito est præferenda. Insuper est quorundam opinio eleemosynæ erogandæ præceptum impleri, si simpliciter, & omnino indigenti pecuniam mutuum demus, quod senserunt Adria. quod l. 1. a. 2. Nauarr. in Man. c. 17. num. 61. Couarr. in regula peccatum. p. 2. f. 1. num. 4. Aliorum verò est sententia, quando pauper simpliciter indiget, ita vt nec hic, nec alibi quicquam habeat, vnde possit sibi succurrere, & habendi in futurum spe omni careat, eleemosynæ largiendæ præcepto minimè satisfieri mutuum aliquid dando, nisi gratis, & liberaliter donemus id, quo simpliciter indiget ad suæ vitæ vsum necessarium; quæ opinio, vt tutior est, eligenda. Quam docuerunt Medi. tract. de eleemosyna. q. 6. Sor.

Nau. to. 2. consil. de cogna. p. 2. nu. 7. Com. in epistol. p. 2. cap. 6. f. 4. nu. 7. Sylu. manual. c. 9. q. 1. ar. 1. Ledes. 4. p. 2. q. 18. a. 2. ad finem.

lib. 4. de insti. q. 7. art. 1. ad 4. Mai. 4. d. 15. q. 7. §. vi autem clare videat. Ledesm. 4. p. 2. q. 15. art. 3. Quorundam est opinio nullum peccatum admittere eum, qui minus idoneum eligit ad beneficium Ecclesiasticum digniori posthabito: Contra alij oppositum docuerunt, hoc tanquam tutius tenendum. quid quid senserint glossa, & alij, quos citat Couarru in regula peccatum. p. 2. §. 7. nu. 3.

Quæritur, An inter opiniones semper tutiorē sequi debeamus? Quidam existimant oportere nos sequi semper tutiorem, tum quia iure constitutum est, ut in dubijs id quod tutius est teneamus. c. inuenis de spons. & in c. si quis de pœnit. d. 7. dicitur, quod certum est teneatur, dimittatur quod est incertum; tum etiam, quia opinio est assensus, non certus, & firmus, sed cum formidine, qua putamus partem oppositam eius, quod opinamur, veram esse. Cæterum verius est, non semper inter opiniones debere nos eligere tutiorem, ut ex subiunctis exemplis constabit. Nam multi senserunt pœnitentiæ præcepto nos compelli in diebus festis, & sacris ad detestationem, & dolorem peccatorum habendum; alij verò negarunt. Et certè prior opinio tutior est; & tamen posteriorem eligere tutam conscientia possumus. Quorundam sententia est, debere nos peccatorum nostrorum confessionem facere statim, ut est nobis oblata opportunitas, quod tutius quidem est, sed tutò oppositam aliorum sententiam amplectimur. Item multorum fuit opinio, admissum in die festo peccatum, temporis circumstantiam habere in sacra peccatorum confessione necessariò exprimenda: Alij tamen oppositum tenent: ac licet prior opinio sit tutior, eam tamen sequi iure non cogimur. Senserunt etiam nonnulli nefas esse ex mutuo ratione lucri cessantis quidpiam exigere, vel accipere; affirmarunt alij id licere. Et tutius quidem primum est, sed ad id tamen amplectendum nullo iure compellimur. Est item aliquorum sententia promissionem iureiurando firmatam, licet in re alioqui leui, adeo vim obligandi habere, ut lethale peccatum sit talis iuramentum violatio: Contra verò alij tradiderunt, solum venialem committi culpam in tali iureiurando frangendo, quod quamuis minus tutum sit, tutò sequi possumus. Fuit S. Thomæ, & aliorum quoque sententia posse iudicem tuta conscientia pœna legis, etiam si capitalis sit, cōdemnare eum, quem ipse Iudex priuatim quidem nouit esse innocentem, sed secundum ea, quæ sunt in iudicio allegata, & probata reum mortis, cum tamen Scotus, Adrianus, Panormitanus, & alij quos refert Couarruias loco citato apertè traderint nullo modo licere Iudici, capitali supplicio in eum animaduertere, quotiescunq; ei priuatim nota fuerit innocentia: quæ opinio licet tutior quidem sit, attamen sine villo peccato relinquitur: nam liberum nobis est priorem sententiam, & sequi, & iuxta eam agere salua animi conscientia. Plerique item censent nulli licere pro suis rebus defendendis furē præsertim diurnum occidere, quāuis liceat nobis eū, qui in nos irruit interficere pro vita nostra tuenda. Hanc sententiam sequuntur Glossa, & Abbas, Anania, Felinus & alij quos refert, Couarr. in Clem. si furiosus, de homic. par. 3. §. 1. nu. 6. At contra alij sentiunt, etiam pro

rebus nostris ad vitæ vsus necessarijs seruandis fas esse furem perimere; quod etsi minus tutum sit, est tamen tuta conscientia liberum, alteram partem amplecti, quam defendunt Caiet. 2. 2. q. 64. artic. 7. Sylu. excommunicatio. 6. §. 6. vers. 9. Sor. lib. 5. de insti. q. 1. artic. 8. Couarr. loco citato, quam sententiam intelligunt locū & vim habere in rebus, quæ sunt alicuius momenti, & quæ aliter defendi nequeunt contra vim furis, nisi illum occidamus. Ego tamen eam interpreto in hunc modum; iure possumus furem interimere per vim rapientem bona nostra, quæ sunt vitæ simpliciter necessaria, & aliter ea tueri nequimus, nisi raptorem occidamus: tunc enim vitam nostram contra vim defendimus; quam tueri licet. Ut quando equus, quem habes, est tibi necessarius ad vitæ fuga conseruandam: aut arma ad te protegendam: aut pane simpliciter indiges, ne fame pereas. Alioqui illud est tenendum, quod ait Aug. lib. 1. de lib. arbit. c. 5. quomodo peccato sunt liberi, qui pro ijs rebus, quas contemni oportet, humana cede poluti sunt? Præterea est quorundam opinio, nefas esse, si quis sit iuste condemnatus, ut in carcere moriatur, manere in carcere, quando liber ei patet aditus ad fugiendum. Ita nefas esse panem, aut cibum oblatum respuerè, quamuis quis sit iure condemnatus ad carcerem perpetuum, ut ibi fame pereat. Alij vero contra existimant licere ei cibum oblatum refutare, repudiare, ab eo se abstinere, & in carcere manere ad satisfaciendum iustæ Iudicis sententiæ, quæ eum perpetuò carceri mancipauit. Priorem sententiam sequuntur Cai. 2. 2. q. 69. ar. 4. Victo. relict. de homic. nu. 28. Cordub. lib. 1. q. 36. Castr. lib. 2. de lege pœna. cap. 8. Couarr. lib. 1. var. resol. cap. 2. nu. 10. Posteriorem tuerunt Sor. lib. 5. de insti. q. 6. art. 4. Mai. 4. d. 15. q. 22. Ange. fugere nu. 1. ad finem. Salon. 2. 2. q. 69. art. 4. consuet. 4. Sed quamuis prior opinio sit tutior, ei tamen minimè cogimur adhærere. Item multi docuerunt, Lucrum parum ludo legibus interdicto in foro conscientia esse restituendum: Contra alij tradiderunt illud non debere restitui: Et sanè licet prius sit tutius, potest quis tamen id lucri in foro conscientia tute retinere. Quando scilicet ludus legibus solum vetatur, non tamen is, qui lucratur, sit inhabilis ad retinendum sibi lucrum ludo acquisitum. Quoniam licet priorem sequatur, Bonau. 4. d. 15. par. 2. ar. 2. q. 1. Palu. 4. d. 15. q. 3. ar. 5. Richar. 4. d. 15. art. 1. q. 8. Gabr. 4. d. 15. q. 13. ar. 1. nota. 4. Angel. ludus, quest. 7. Posteriorem tamen tuerunt Alexan. Adria. Castr. Sor. quos refert, & sequitur Salon. 2. 2. q. 61. tract. de dominio. q. 5. ita etiam senserunt Cai. Mai. Medi. ut citat, & defendit Couarr. in regul. peccatum. p. 2. §. 4. nu. 4. Aliquorum est quoque sententia, ad rectè suscipiendum Baptisimum, vel Pœnitentiæ sacramentum, eum peccatorum dolorem requiri quam vocant contritionem scitam, & cognitam: vel saltem eum dolorem, quæ attritio appellatur, quæ quæ existimetur bona fide esse contritio. Ita videtur docere Nauar. in Manuali. c. 1. n. 36. Cuius oppositum alij opinantes dixerunt sufficere solam attritionem: etiamsi peccator eam attritionem esse cognoscat, dummodò tamen talis sit, quæ omnem peccandi voluntatē, & prauum affectum excludat: qualis est peccatorum dolor cōceptus metu gehēnæ, aut desiderio,

S. Th. 2. 2. q. 67. ar. 2. et alij quos citat, & sequitur Couarr. lib. 2. var. resol. cap. 1. nu. 1. & 3.

Et studio vitæ æternæ, aut odio turpitudinis peccatorum ex Spiritus sancti dono cum spe veniæ impetrandæ; hoc tradit Canus: de poenit. part. 5. vers. 11. Deindè etiam attritio efficax. Primum non est dubitandum cuius esse: tamè secundum suadere, & eligere possumus citra vllum animæ periculum. Et videtur pro ea sententia facere, quod dicitur in Concil. Trid. sess. 14. cap. 4.

Ad obiecta verò in principio. Respondeo, Iure esse cõstitutum, vt in rebus dubijs, quod tutius, & certius est, teneamus, quod generaliter verum est. Nusquam tamen in iure habetur, vt inter opiniones tutiorem sequamur: non enim idem est iuris de dubijs, quod de opinionibus. Nam qui dubitat, neutri parti assensum præstat, qui verò opinatur, vni tantum parti assentitur, quamuis non sine aliqua formidine. Quare is, qui dubitat, nisi dubitationem deponat, & exuat, non potest agere contra dubiam conscientiam: quia quamcunque partem sequatur, se exponit peccati periculo, eo ipso quod facit contra conscientiam dubitantem, vt inferius dicemus. Ad secundum Respondeo, Quædo quis opinatur, licet vi opinionis certò, & firmè non adhæreat parti, quam opinatur, nulli periculo peccati se obijcit: quoniam in opinionibus, quæ sunt probabiles, licet eam sequi, quam malumus. Et propterea vi huius principij extrinseci, nimirum inter probabiles opiniones licere hanc, aut illam eligere, in eligendo nullum peccatum admittimus: nam quæuis minus tutà, minus certà, & firmà eligamus eligimus tamè id quod licet facere, & quod est nobis iure concessum.

Cap. XIII.

Quinta Præceptio.

Vt plurimum communis opinio Doctõrum in rebus agendis est anteponenda. Hanc Regulam intelligimus locum habere, quando nulla ex quatuor supradictis præceptionibus locum habuerit. Et quoniã res agenda, aut potest ad materiam Legalem, aut Canonicam, aut Theologiam pertinere: Communem opinionem accipimus iuxta subiectam rei cuiusq; materiam. Quare si materia est Theologica, communis opinio intelligitur, quæ communi Theologorum consensu fuerit recepta. Si materia sit legalis, communis opinio censetur, quam communis iuris Ciuilis interpretum consensus approbarit. Si materia sit Canonica, cõmunis opinio habetur, quæ communi iuris Canonici Doctõrum sensu confirmatur. Illustremus rem exemplis. Communis Theologorum est opinio; Baptismũ in hanc formam susceptum: Ego te Baptizo in nomine Genitoris, Geniti & procedentis ab vtroque, vel in hanc formam: Ego te baptizo in nomine Christi, non valere: quæ opinio est omnio eligenda. Licet Caietanus cum quibusdam alijs affirmauerit Baptismum sic collatum, ratum, & firmũ esse: præsertim cum communis Theologorum opinio sit etiam in hac controuersia tutior. Theologorum, præsertim veterum est communis sententia, quatuor minores Ordines esse verè sacramenta, & characterem imprimere, gratiamque suscipientibus dare: & ea mihi videtur præferenda eorum sententiæ, quæ nostro tempore oppositum

tradiderunt. Quidam Theologi opinantur Ordines sacros per solam impositionem manuum, & verba Episcopi sine vlla traditione instrumentorum sacrorum conferri: quia eos sic Apostoli conferebant, quando nullus erat Euangeliorum liber, qui Diacono traderetur, & Græci eos ita conferre perhibentur. Constans tamen est omnium ferè Theologorum, & Canonici iuris interpretum, & Summistarum sententia, eos Ordines nullo modo dari, & suscipi absque sacrorum instrumentorum porrectione: hæc est tenenda.

Primo queritur, Quo pacto communis opinio discerni, & internosci queat. Respondeo, Sæpè vfu venire, vt res sit penitus dubia, quoniam auctores aliquando aiunt hanc vel illam opinionem esse communem; cum tamen alij scribant communem esse contrariam. Veluti si simplex præbyter cum concubina rem habuerit; Dubitatur, cum agitur de iuris poenis, quibus delicta plectuntur, num ea copula censerit debeat tanquam simplex cõgressus viri omni vinculo soluti, cum femina etiam ab omni vinculo libera: an verò tanquam sacrilegium: an potius tanquam incestus. Quod si voluerimus nosse, quæ sit in hac questione cõmunis opinio, prorsus est difficile, eo quod auctores inter se dissentiant. Iulius Clarius tradit esse communem opinionem, dictum cõgressum esse incestum. Sed alij eodem teste docuerunt tanquam communem sententiam esse sacrilegium. Rursus alij tanquam communem scripserunt esse simplicem, vt vocat, fornicationem, ac vt talem esse puniendam. Idem Iulius Clarius scribit esse communem sententiam, posito statuto, vt quilibet publicè relegatũ, & proscriptum, quem Bannitum appellant, occidere possit impune: immò etiam suum patrem proscriptum necare: ius esse cuique id facere; & tamen prædictus auctor eo loco ait alios asserere tanquam communem sententiam, nemini licere id facere, etiam posito statuto prædicto. Idem auctor ibidem tradit communem esse opinionem, posito prædicto statuto ius esse publicè proscripto sese defendendo occidere eum, qui in ipsum irruerit ad eum interimendum. Alij verò tradunt esse communem sententiam nefas esse, si publicè proscriptus sui tuendi causa illum occidat: Sicut nefas esset, si reus ad mortem damnatus se defenderet à Iudicum ministris, eosq; interficeret: nunquam enim bellum potest esse ex vtraq; parte iustum. Idem auctor scribit esse communem opinionem, posito prædicto statuto, licere cuiq; priuato, publicè proscriptum, vel per prodicionem, vel per insidias, & fraudes, & acceptis ad id pecunijs necare. Alij verò tradidere tanquam communem opinionem nefas esse, his modis, & artibus trucidare.

Quando igitur scriptores ita dissentiant, vt alij asserant hanc vel illam opinionem esse communem, alij verò, oppositam; tunc si ex lege, vel ex more, & consuetudine recepta nihil certi elici possit, tutior pars est eligenda. Siquidem communis opinio facillè internosci non potest. Deindè nonnunquam etiam communis opinio discerni non potest, cum sæpè contingat, vt sententia quæ olim erat recepta communi consensu, modo non sit. Et tunc, tempora sunt

Petrus Sotus de inst. sacre. tract. de Sacram. ord. lect. 3. Ofiis in confes. fid. Catho. de Sacram. or. din. ca. 50. Et 55.

Clar. lib. 5. recep. sent. §. formicatio. nu. 10.

Clar. lib. 5. recep. sent. §. homicid. nu. 46. Clar. ibid. num. 53.

Clar. ibid. nu. 67.

AB

Sot. d. 9. q. 1. 4. 2.
Cai. 3. q. 9. 6. ar. 5.
S. Tho. Res. nau. Rich. sum. sig. str. q. d. 24

distinguenda, & scriptores studiosè, diligenter, & attentè legendi. Nam vsu venit non rarò, vt scriptores doceant hanc, vel illam sententiam esse communem, vt in Theologia dicere solent Bonauentura, Richardus, Henricus, Aegidius, Durandus: In iure Pontificio, & Canonico, Glossa, Ioan. Andreas, Abbas, Felinus; In iure Ciuili Decius, Salicetus, Iason; & tamen intelligendum est eos auctores loqui iuxta tempora, in quibus ipsi scribebant. Quare videndum est, an qui postea successerit scriptores, eam ne opinionem, an aliam habuerint: quoniam frequenter accidit, vt quæ opinio paucis ab hinc annis in vsu non erat, modo communi consensione recipiatur. Insuper est animaduertendum, habendam esse rationem prouinciarum, nationum, & gentium: nam solet etià euenire, vt quæ opinio in vna prouincia, natione, vel gente communis est, in alia recepta non sit. In Gallia enim aliquæ opiniones communi consensu docentur, quæ tamen in Hispania, vel Italia ferè ab omnibus refutantur, & improbantur. Veluti, Crucem non esse colendam honore, & veneratione latræ, sed alio inferiori cultu, nonnulli scriptores in Germania, & Gallia tradiderunt: at in Hispania communi consensu docetur Crucis cultum, & honorem latræ deferendum. Si roges, An communis opinio existimari, & intelligi debeat ex numero, an potius ex auctoritate opinantium. Respondeo, vt plurimum ex numero, & auctoritate opinantium esse iudicandum, non autem ex solo numero auctorum: nam opinionem aliquam plurimi vnus alium auctorem sectati docuerunt more ouium, vel volucrum, quæ plures vnã præuentem secutæ eandem viam arripiunt, vt tradit Nauarrus, Decius, Alexander. Et sciendum est inter Theologos esse aliquos, qui certarum partium factionis, vel sectæ dicuntur, eo quòd certi auctores doctrinæ sint additi, tanquam iurati in verba magistri; inter religiosorum familias videas scriptores omnibus certi doctoris, & fortassis non immeritò sententijs alligatos, vt ei quasi consecrati esse videantur. Quidam S. Thomæ, alij sese Scoti addixerunt cui tanquam ad saxum adherescunt; alij item sicut Gabriël, & plerique Nominalium Ochamo. Quare Thomistæ (vt vocare consueuerunt) vnã cum S. Thomã connumerari debent; Scotistæ cum Scoti, Gabriël, & alij ferè Nominales cū Ochamo. Alij verò auctores nullarum partium sunt, vt Henricus Gandauensis, Alexander, Albertus, Bonauentura, Richardus, Aegidius, Gregorius, Durandus, & Adrianus. Aliquando verò communis opinio ex numero opinantium existimatur; quando vt docent Ioan. Andreas, & Nauarrus eum sequutus, pauci sunt, qui vnã opinionem sequuntur, si cum ijs, qui sensere contrarium, conferantur. Si secundò quæras, quinam, & quot numero auctores opinionem aliquam communem constituent. Respondeo ex Nauarro, oportere eos auctores esse classicos, hoc est, quorum auctoritas in Scholis sit approbata. Item oportere eos esse plures: non enim vnus tantum, aut alter ad communem opinionem sufficit. Vbi gratia, si septè, aut sex ex instituto quæstionem aliquam tractent; & quinque eorum vnus opinentur, vno aut altero contrarium docente, com-

munis est opinio ea, quam quinque vnanimi consensu tradiderunt. Præterea animaduertendum est, posse nonnunquam vnus auctoris sententiam multorum, & maiorum opinioni præferri, iuxta id, quod dicitur in *l. Deo auctore, c. de veteri iure enucleando*, cuius hæc ibi verba habentur: Sed neque ex multitudine auctorum, quod melius, & æquius est iudicatore; cum possit vnus forsitan, & deterioris sententia multos, & maiores aliqua in parte superare. Sic ibi. Vt si sententia vnus meliori, subtiliori, ac firmiori ratione comprobetur. Nam in cap. C. appellamus, De Ferijs, cū duæ essent propositæ opiniones, posterior electa est. Cuius rei ratio subiungitur: Quia meliori, inquit Pontifex, & subtiliori ratione nitetur. Porro qui sint in iure Ciuili, aut Canonico pertractando; aut in re Theologica disputanda; aut in enucleandis criminibus, quos conscientia casus vocant, auctores classici operæ pretium faciam, si hoc loco summa qua potero perspicuitate, & breuitate perscripsero.

Cap. XIII.

Quinam sint Auctores, Scriptoresque Classici.

Quoniam in deligendis opinionibus ea habetur sententia probabilis, quæ Classici Scriptoris, auctorisque testimonio comprobatur: ideo in hoc capite visum est mihi auctores classicos recensere. Tales autem habentur ij, quorum auctoritate tanquam probabili, Scholæ frequenter vti solent; nam vt constat ex Gellio, lib. 19. c. 8. Scriptores alij sunt Classici, alij Proletarij. Classici sunt, quos sæpè legitimus, & assidue euoluimus, & eorum testimonio frequenter vtimur: ceteri tanquam viliores Proletarij habentur. Auctores porro Classici approbati, alij sunt in re Theologica, alij in Canonica, & Pontificia; alij in Ciuili, & legali. Alij in casibus, quos vocant conscientia definiendis, qui que Summistæ vulgò appellatur. Inter Auctores item huiusmodi alij scripserunt ab anno Domini 1140. quo tempore floruit Petrus Lombardus, qui dicitur esse Magister sententiarum, vsque ad annu Domini 1300. quos quidè in prima classe reponimus. Alij sunt secundæ Classis, qui scripserunt ab eodem anno Domini. 1300. vsque ad annum 1400. Tertiæ Classis sunt, qui floruerunt ab anno Domini 1400. vsque ad annum 1500. In quarta Classe numeramus eos, qui scripserunt ab anno 1500. vsq; ad nostram ætatem: nam Classes ipsas distinguimus pro varietate temporu, in quibus Auctores vixerunt, nò pro ipsorum scriptorū auctoritate, & dignitate.

Prima Classis Theologi.

- 1130 Floruit Hugo sancti Victoris Saxo.
1140 Petrus Lombardus vulgò dicitur Magister sententiarum.
1150 Richardus sancti Victoris.
1166 Gulielmus Episcopus Parisiensis Aluernus.
1200 Gulielmus Alcisiodorensis Episcopus.
1240 Alexander Alenfis Anglus, Franciscanus.
1240 Albertus Magnus Teutonicus, Dominicanus.
1270 S. Thomas Italus Dominicanus.

Nauarr. in
Manuali. c.
27. num. 189

Nauarr. loco
citato.
Decius cõ-
sil. 494.
Alexa. cõf.
202. lib. 7.
num. 6.

Ioan. And.
in cap. 1. de
const. Nauarr.
loco citato.
Nauarr. ibidem,
id est, cap. 27.
Manualis
num. 189.

1270 S. Bonaventura Italus, Franciscanus.
 1280 Aegidius Romanus, Augustinianæ familiæ.
 1280 Petrus Tarantius Italus Dominicanus,
 & postea Pontifex Romanus. Innocentius Quintus.
 1290 Henricus Gandauensis, Flander.
 1290 Richardus cognomento de Media villa,
 Anglus, Franciscanus.
Secunda Classis Theologi.
 1300 Ioannes Duns Scotus, Franciscanus.
 1317 Petrus Aureoli Italus, Franciscanus.
 1320 Gulielmus Okam Anglus, Franciscanus.
 1324 Augustinus Triumphus cognomento de
 Ancona, Augustinianus.
 1320 Alvarus Pelagius, Hispanus, Franciscanus.
 1300 Durandus cognomento de Sancto Por-
 tiano, Italus, Dominicanus.
 1350 Petrus Paludanus Gallus Dominicanus.
 1310 Gregorius Ariminensis, Augustinianus.
 1350 Thomas Argentinas Augustinianus.
 1350 Ioannes Bacconius Anglus, Carmelitanus.
 1390 Marcellus cognomento de Inguen, Anglus.
Tertia Classis.
 1415 Ioannes Capreolus Tolofanus, Domini-
 canus.
 1415 Alphonsus Tostatus, Episcopus Abulen-
 sis, Hispanus.
 1420 Ioannes Gerson, Gallus.
 1420 Thomas Waldensis Anglus, Carmelitanus.
 1460 Dionysius Riccel, Teutonicus, Carthu-
 sianus.
 1490 Conradus Summehart, Teutonicus.
 1490 Gabriel Biel, Teutonicus.
Quarta Classis.
 1510 Ioannes Maior Scotus.
 1515 Iacobus Almainus, Gallus.
 1515 Thomas cognomento de Vio Caietanus
 Dominicanus.
 1516 Adrianus Flander postea Romanus Pon-
 tifex.
 1540 Franciscus Victoria Hispanus, Domini-
 canus.
 1550 Dominicus Sotus Hispanus, Domini-
 canus.
 1550 Melchior Canus Hispanus, Dominicanus.
 1555 Martinus Ledesmus Hispanus, Domini-
 canus.
 1550 Petrus Sotus Hispanus, Dominicanus.
 1550 Ioannes Viguerius Granatensis, Domini-
 canus.
 1550 Ioannes Medina complutensis Theolo-
 giæ Doctor, Hispanus.
 1550 Alphonsus à Castro Hispanus, Franciscanus.
 1560 Antonius Cordubensis Hispanus, Fran-
 ciscanus.

Præter hos sunt quidam alij, quos ego tantam
 auctoritatem habere iudico, quantam habent ij,
 quorum sententijs adhaerunt, aut quanti pon-
 deris, & momenti sunt rationes, & argumenta,
 quibus vtuntur in suis opinionibus comprobandis:
 quos etiam aliquando, cū opus fuerit, citabo.
 Sunt etiam alij Theologi, quorum auctorita-
 te scholæ Theologorum interdum vtuntur; cu-
 iusmodi sunt.

Franciscus Maironis, Franciscanus.
 Adam Godam, Anglus.
 Ioannes Bassolis.
 Rupertus Olchor, Anglus, Dominicanus.
 Herueus Brito, Dominicanus.
 Richardus Rodolphus, dictus Armachanus.
 Henricus Oyta Teutonicus.
 Gulielmus de Rubione, Franciscanus.
 Petrus de Aliaco, Flander.
 Andreas cognomento de Castro.
 Ioannes cognomento de Neapoli.
 Gothifredus cognomento de fontibus.
 Dionysius Cisterciensis.
 Franciscus Licherus, Brixienis, Franciscanus.
Iuris Canonici Interpretes.
Prima Classis.
 1245 Floruit. Innocentius Quartus Pater Iuris.
 1255 Henricus de Segusia, vulgò dictus Ho-
 stiensis, fons, & splendor Iuris.
 1271 Gulielmus Durandus, vulgò Speculator,
Secunda Classis.
 1300 Guido de Bayso, vulgò Archidiaconus
 magnæ auctoritatis vir.
 1340 Ioannes Andreæ filius, Bononiensis, lu-
 cerna Iuris.
 1340 Federicus Senensis.
 1340 Paulus cognomento de Lezaris.
 1340 Oldradus cognomento de Laude.
 1354 Lopus de Castellione, Patricius Floren-
 tinus.
 1340 Lopus Abbas S. Miniari.
 1355 Ioannes Calderinus Bononiensis.
 1374 Ioannes de Lignano, Bononiensis.
 1383 Aegidius de Bellamera.
 1390 Henricus Boich, Leonensis.
 1350 Bonifacius cognomento de Vitalinis.
Tertia Classis.
 1442 Dominicus de sancto Geminiano.
 1494 Ioannes Antonius de sancto Gregorio,
 vulgò Præpositus, Cardinalis postea
 Alexandrinus.
 1408 Petrus de Ancharano, Bononiensis.
 1408 Antonius de Butrio, Bononiensis.
 1410 Gaspar Calderinus, Bononiensis.
 1430 Ioannes de Imola.
 1416 Franciscus de Zabarellis, Perusinus, Car-
 dinalis.
 1454 Ludouicus Pontanus, vulgò Romanus.
 1434 Nicolaus de Tudeschis, vulgò Abbas, &
 Panormitanus, lucerna Iuris.
 1434 Ioannes de Turrecremata, Hispanus, Do-
 minicanus, postea Cardinalis.
 1466 Andreas Siculus, vulgò Barbatius.
Quarta Classis.
 1502 Felinus Sandeus.
 1504 Ioannes Selua Gallus, Lemouicensis.
 1518 Petrus Paulus Parisius, Cofentinus, po-
 stea Cardinalis.
 1550 Augustinus Berous, Bononiensis.
 1515 Rochus Curtius, Patauinus.
 1550 Petrus Rebuffus, Gallus.
 1560 Didacus Couarruias, Hispanus.
 1506 Antonius Burgos, Hispanus.

- 1518 Ludouicus Gometius Hispanus, postea
Episcopus Sarnensis.
1530 Fortunius Garzia, Hispanus.
1560 Martinus Nauarrus, Hispanus.

*Iuris Ciuilis Interpretes.**Prima Classis.*

- 1550 Post Irnerium Romanarum legum infra-
ratorem, quem idcirco Iuris Ciuilis
interpretes, lucernam Iuris appellat,
& post Hugolinum, Bulgarum, Placen-
tinum, Ioannem, Bosianum.
1200 Azo Bononiensis.
1200 Rosfredus Beneuentanus.
1227 Accursius Florentinus auctor Glossæ in
vniuersum ius Ciuile.
1256 Ioannes de Blanasco Burgundus.
1260 Odofredus Beneuentanus.
1271 Iacobus de Bellouiso.

Secunda Classis.

- 1300 Dynus Mugellanus.
1300 Petrus de Bellapertica Burgundus.
1300 Iacobus de Arena Parmensis.
1300 Martinus de Sulmanis.
1300 Gaudfredus de Trano.
1300 Richardus de Malumbris Cremonensis.
1320 Oldradus de Ponte Laudensis.
1305 Iacobus de Rauani.
1300 Nicolaus de Malumbra.
1320 Rainerius Arfendus de Foroliuij.
1320 Iacobus Butrigarius.
1330 Signorolus de Homodeis Mediolanensis.
1335 Cymus Pistoriensis.
1350 Bartolus de Saxo Ferrato.
1350 Ioannes Fabri Gallus.
1350 Albericus Bergamensis.
1350 Andreas de Iffernia, Neapolitanus.
1350 Nicolaus Spinellus Neapolitanus.

Tertia Classis.

- 1400 Baldus de Vbaldis, Perusinus.
1423 Nellus sancti Geminiani, Florentinus.
1400 Angelus de Vbaldis, Perusinus.
1400 Petrus de Vbaldis, Perusinus.
1404 Franciscus de Ramponibus, Bononiensis.
1408 Bartholomæus de Saliceto, Bononiensis.
1420 Benedictus de Plombino.
1430 Raphaël Fulgosius, Placentinus.
1430 Raphaël Cumanus, Comensis.
1434 Florianus à S. Petro, Bononiensis.
1434 Paulus de Castro.
1442 Guido Papæ, Gallus.
1442 Mattheus Mattheuslanus.
1440 Martinus Laudensis.
1466 Martinus Capolla Veronensis.
1461 Franciscus de Accoltis.
1470 Angelus de Arcio.
1470 Marianus Socinus Senior Senensis.
1470 Ioannes Bertachinus, Firmianus.
1482 Franciscus Curtius Senior.
1470 Alexander de Imola.
1498 Ision Maynus Mediolanensis.
1499 Ludouicus Bologninus Bononiensis.
1489 Antonius Corsetus Siculus.
1498 Flo Bartholomæus Bologninus, Bononiensis.
1498 ruit. Bartholomæus Socinus, Senensis.

Quarta Classis.

- 1500 Lancellottus Decius, Mediolanensis.
1502 Philippus Decius, Mediolanensis.
1502 Paulus de Citadinis, Mediolanensis.
1502 Vincētius Herculanus, Frisius, Perusinus.
1510 Thomas Parpalea, Taurinensis.
1513 Ioannes Crotus.
1519 Ioannes Franciscus Ripa.
1519 Rupertus Maranta, Venusinus.
1520 Paulus Orianus Brixienfis.
1520 Carolus Ruinus, Rhegiensis.
1524 Hippolytus Marfilus, Bononiensis.
1523 Ioannes Franciscus Purpuratus.
1520 Vdalricus Zasius.
1530 Ludouicus Gozadrinus.
1530 Franciscus Curtius Iunior, Patavinus.
1546 Hieronymus Cagnolus, Vercellenfis.
1533 Ioannes Antonius Rubeus, Alexandrinus.
1540 Andreas Alciatus, Mediolanensis.
1512 Andreas Gammartus, Bononiensis.
1520 Andreas Tyraquellus, Gallus.
1530 Nicolaus Boerius, Gallus.
1540 Bartholomæus Cassaneus.
1540 Aymon Crauetta, Gallus.
1546 Ioannes Corasius, Tolosanus.
1550 Franciscus Connanus, Gallus.
1540 Arias Pinellus, Hispanus.
1550 Emmanuël Costa, Hispanus.
1550 Antonius Gomezius, Hispanus.
1540 Fortunius Garcia, Hispanus.
1550 Hugo Donellus, Gallus.
1540 Ioachimus Minsinger, Germanus.

Summistæ. Prima Classis.

- 1200 Azonis Bononiensis, Summa.
1555 Henrici vulgò, Hostiensis.
1260 Raimundi de Penna Forti, Dominicani.
1290 Ioannes de Friburgo Dominicani, quæ
dicitur Summa Confessorum.
1261 Hugonis Barchinonensis Dominicani.
1270 Vlrici Argentinatis, Dominicani.
1280 Goffredi Tranenensis Summa.

Secunda Classis.

- 1317 Monaldi Franciscani Summa.
1317 Astenfis Franciscani, dicta Astenfana.
1320 Bartholomæi de Sancto Còcordio, Pifa-
ni Dominicani, quæ dicitur Pifana.

Tertia Classis.

- 1414 Rainerij Pifani, Dominicani Summa, quæ
inscribitur Pantheologia.
1440 Petri Casuel Franciscani Directorij iuris.
1435 Ioannis Nider, Dominicani Præcepto-
rium.
1445 S. Bernardini Senensis, Franciscani.
1454 Nicolai Aufmo Franciscani Supplemen-
tum.
1484 Pacifici Nouariensis, Franciscani, dicta
Pacifica.
1484 Ioannis Baptistæ de Salis Franciscani,
quæ vulgò dicitur Rosella, aut Bap-
tistiniana.
1454 S. Antonini Dominicani, vulgò dicta, De-
fecerunt. Eiusdem alia Summa Theo-
logiæ in quatuor partes diuisa.

1460 Henrici de Herp, Franciscani Aureum Speculum.

Quarta Classis.

1515 Siluestri Dominici Summa, quæ dicitur Siluestrina.

1516 Ioannis Tabienfis Dominici, quæ dicitur Tabiena.

15 Bartholomæi Fumi Dominici, quæ dicitur Aurea Armilla.

1515 Thomæ de Vio Caietani, Dominici.

1560 Manuale Nauarri.

Ego verò in vniuerso hoc opere ex Theologis quidem antiquioribus potissimum vtar testimonijs Alexandri Halensis, S. Thomæ, Henrici Gandauensis, Richardi de Media Villa, Paludani, Gabrielis: nam cæteri pauca de moribus attigerunt, cætera quæ ad speculationem attinent, potius persequentibus Caietani, Adriani, Dominici Soti, Ioannis Medinæ Complutensis, Ioannis Maioris, Iacobi Almaini, Antonij Cordubensis, Martini Ledesimij, hi siquidem auctores plura quam cæteri de moribus tradiderunt. Ex Canonici Iuris interpretibus præter glossam crebrius vtar testimonijs Innocentij Quarti, Hostiensis, Ioannis Andreæ, Archidiaconi, Abbatis Panormitani. Ex Iunioribus Felini, Couarruuiæ, Nauarri. Ex Iuris civilis Interpretibus sæpius proferam testimonia Glossæ in primis, Bartoli, Baldi, Angeli, Alberici, & Pauli de Castro. Ex Iunioribus verò, Decij, Alexandri, Iasonis, Sozimi, Alciati. Sum mista verò potissimum adhibebo ad sententias confirmandas, Astensem, Summam Confessorum, Angelum, Auctorem Roselle, S. Antoninum, Siluestrum, Tabiensem, Caietanum, Auctorem Armilla, & Nauarrum.

Animaduertendum est, plures ex Theologis de certis quibusdam rebus ad Mores pertinentibus opuscula conscripisse quamplurima. Ex Iuris item Canonici, & Civilis interpretibus multi varios edidere tractatus: nam alij Consilia, alij Singularia, alij Repetitiones, alij Lecturas, vt vocant, alij Practicas Criminales, Ciuiles, siue Canonicas, alij Dictionaria Iuris, alij Decisiones euulgant: quorum omnium auctorem, vbi opus fuerit, testimonia in medium adducam, vt vel mea confirmem, vel aliena confutem.

Cap. XV.

Sexta Præceptio.

Quando plures sunt opiniones in cæteris omnibus pares, (pares intelligo, in numero, vel testimonio, vel auctoritate Doctorum) ea est eligenda, quæ magis religioni, pietati, & iuri fauet. Et in causis ad Matrimonium pertinentibus, ea quæ matrimonio, præsertim antea contracto suffragatur. In materia de voto, iure iurando, Vltima voluntate testatoris, quæ his conueniens est; sic etiam ea, quæ magis patrocinatur pupillis, viduis, peregrinis, & alijs huiusmodi, quæ miserabiles personæ in iure dicuntur. Quare iuxta hanc regulam, amplectenda est sententia dicentium vnam tantum esse Magdalenam, de qua in quatuor Euangelij sermo est, licet aliqui ex Patribus tradiderint duas fuisse, immò, vt quidam alij, etiam tres, vnâ Galilæam, & publicam in Ciuitate pec-

atricem, de qua apud Lucam. 7. Secundam item Galilæam Christi Domini beneficio liberatam à septem demonibus, à quibus vexabatur oppressa. Tertiam honestæ vitæ, Marthæ, & Lazari sorore. Sed cum prima opinio magis cum officio Ecclesiastico congruat, est meritò præferenda. Præterea quidam ex Patribus senserunt Iosephum B. Virginis Deiparæ sponsum aliam ante eam vxorem habuisse, ex qua filios susceperit, qui in Euangelij Fratres Domini appellatur. Cæterum quia magis est pia sententia asserentiu Iosephum tantum vnâ vxorem nimirum B. Virginem habuisse; meritò communi Theologorum sensu est recepta, ita etiam communi ferè consensu scriptorum olim traditū fuit, Annam B. Virginis paritem tribus viris nupsisse, ex quibus tres filias habuerit Mariæ nomine appellatas. Nostra tamen ætate anteponi videtur sententia dicentium, eam tantum viro Ioachimo fuisse cõiugio copulatam ex quo in senectute ferè Deiparam genuerit: & certè illam historiam de duabus sororibus Deiparæ Virginis, & filiabus Annæ non probat S. Thom. in comment. ad Galat. c. 1. lect. 5. & eam rejiciunt.

Cani. lib. 1. de B. Maria. cap. 4. propt. finem. & Ianse. Ioan. 19. c. 143. concordie Euangel. Nec obstat, quod Ioan. 19. legitur soror Matris Domini iuxta crucem stetit: quam materteram Domini glossa ordinaria vocat Galat. 1. nam soror vocabatur Deiparæ, quia ei erat affinitate coniuncta. Præterea inter Theologos. Scot. 3. d. 19. q. 2. & 20. q. 1. & 4. d. 15. q. 1. Dur. 3. d. 20. q. 2. & 4. d. 15. q. 1. Gab. & Almai. eisdem locis. Medi. codi. de penitent. tractat. 3. de iust. fall. q. 1. docuere Christi Domini satisfactionem, qua peccatorum nostrorum debitum exoluit, perfectè ex omni parte iustitiæ rationem non habuisse: at verò S. Thomas asseruit fuisse in ea perfectæ iustitiæ rationem: quæ certè opinio, vt magis pia, quippè quæ magis Christi Domini dignitatè, merita, & satisfactionem commendat, meo iudicio alteri illi debet anteponi: vt nunc in scholis Theologorum meritò præfertur. Insuper controuersia est inter Theologos: An Christus Dõinus quatenus homo est, fuerit summus in temporalibus totius mundi Rex, & Dominus, quibusdam affirmantibus, alijs verò negantibus. Sed certè mihi verior ea opinio semper visa est, quam sequitur S. Thomas opus. 20. de regim. princip. à cap. 12. vsq; ad cap. 15. quæ affirmat eum fuisse regem, & dominum, non quidem vsu, & actu, quoniam eo sponte sese abdicauit, vt summa paupertatis hominibus præberet exemplum, ac vt rerum humanarum despectionem, & contemptum doceret: bene autè iure, potestate, & habitu, quia huiusmodi ius, & potestatem eo ipso habuit, quod fuit mundi Redemptor, & Iudex viuorum, & mortuorum diuinitus constitutus. Sicut enim Deus quatenus Mudi opifex, & rerum omnium conditor, earumq; conseruator, iure est totius orbis terrarum Dominator, & Rex: Sic etiam Christus ea ratione quia est vniuersi mundi Redemptor, iure suo, & potestate est totius mundi Rex, & Dominus. Et quia tale ius, & potestatem non habuit electione hominum, aut institutione, & iure humano, sed diuinitus, quatenus à Patre est mundi Redemptor constitutus. Ideò ipse dixit; Regnum meum non est de hoc mundo, quasi diceret; Non sum Rex electus voluntate,

aut in-

Luc. 8.
Mat. 15.

Enseb. lib.
2. Eccl. hi-
sto. c. 1. Hi-
la. can. 1. in
Matt. An-
bros. in lib.
de institut.
Virg. ca. 6.
Epiob. lib.
2. contra ha-
res. c. 1. &
78. quæ opi-
nionem re-
ijcit Hiero.
lib. contra
Helu. &c.
13. in Mat.

aut institutione humana, quales sunt huius mundi Principes. Atque hæc opinio magis pietatem fouet, ac promouet, quippe quæ magis Christi Domini dignitatem, & maiestatem, decet. Præterea licet, Scor. 4. d. 15. q. 1. n. 4. Gabriel. 4. d. 16. q. 2. a. 3. dub. 3. Dur. 4. d. 21. q. 2. d. 16. q. 2. d. 15. q. 2. d. 15. q. 2. Medi. codi. de penit. tracta. 3. de satisfact. q. 3. Mai. 4. d. 15. q. 1. existimauerint, dimissa per poenitentiam culpa, posse quempiã satisfacere ex iustitia pro poena temporali debita, tamen peccato lethali infectum: immò posse etiam apud inferos pro poena temporali Deo satisfieri: maioris tamen ponderis est eorum sententia, qui docent cum S. Tho. p. 3. q. 87. artic. 4. d. 16. d. 21. q. 2. nec apud inferos, nec in hac vita cum peccato lethali esse vllã satisfactionem acceptam Deo pro poena temporali debita peccatis post dimissam culpam. hæc enim opinio magis videtur cū pietate congruere cum nulla videatur esse satisfactio Deo accepta, nisi Christi Domini meritis innixa, & Christi merita, iustitiæ lege non communicentur cum his, qui sunt lethali peccato inquinati. Item aliqui ex Scholasticis Theologis putarunt hominẽ iustum non satisfacere Deo ex iustitia pro alio iusto ad poenam temporalem illius soluendam; sed huiusmodi satisfactionem tantum per impetrationem alteri iusto prodesse: Et eam impetrationem misericordiae, & liberalitatis diuinæ tantum auxilio, nõ iustitiæ legibus fulciri. Cæterum eligenda est, vt magis pia, sententia dicentium, iustum pro alio iusto satisfacere ex iustitia ad poenam temporalem, quam debebat exoluendam. Item S. Thomas p. 1. q. 95. a. 4. veteres Theologos sui temporis aliquando secutus videtur docuisse, vt eum quidam discipuli interpretari contendunt, quantitatem meriti apud Deum in nostris bonis operibus, æstimari quantitate charitatis, & gratiæ, ex qua nostra opera proficiuntur: & huiusmodi charitatis quantitati respondere præmium, quod vocant substantiale in patria conferendum. Ex quantitate verò boni operis, quæ pendet ex magnitudine rei obiectæ, vel difficultate, aut bonitate operis non augetur meritum, nec magis præmium substantiale in patria deberi, sed tantum accidentarium, quod vocant gaudium, & præmium. At verò quia magis pia est opposita sententia, quam cæteri, & ipse etiam S. Thomas a libi sequuntur, eligenda est. Ego verò S. Thom. 1. par. q. 95. ar. 4. sic intelligo: tantum est meriti in opere externo, quod ex bona voluntate existit, ac surgit, quantum est meriti in ipso voluntatis actu interno, qui est operis externi causa, & origo: hoc est, opus externum non auget meritum voluntatis, nisi voluntas pariter augeatur, crescit enim, & sic amplior voluntas, quia se ad opus fundit, ac porrigit: & quia continuatur, dum sese amplius extendit. Bern. quoque de interio. domo. c. 8. docet totum meritum in voluntate est, quantum vis, tantum mereris: quantum crescit voluntas tua, tantum crescit meritum tuum. & Hug. de sacram. lib. 2. p. 14. c. 8. non pensat Deus quantum datur, sed ex quanto datur: si æqualis in duobus voluntas habeatur, differens meritum non est. Opinantur etiam quidam, S. Thomã docuisse eum, qui per poenitentiam resurgens à peccato in minorem charitatem restituitur, cum qua ex hac vita decedit,

consecuturum in patria præmium, quod est vita æterna in clara Dei visione consistens iuxta charitatis quantitatem, quam habet cum è viuus excedit; propter opera verò in prima charitate facta, quam per peccatum amiserat, recepturum solum gaudium, & præmium maius accidentarium, vt vocant; quod est dicere, bona charitatis opera, & merita per peccatũ amissa, tamen per poenitentiam recuperentur, & reuiuiscant, non com pensari in integrum præmio quod est vita æterna, & clara Dei visio. Alij contra tradiderunt talia opera in regno cælesti vita æterna, & clara Dei visione tanquam debito præmio donari. Profectò hæc opinio magis est pietati consentanea, & idèd præferenda: nec S. Thom. vnquam oppositum docuit, in lib. 7. cū de gratia diuina agam, fusius explicabo. Præterea Sotus, Cordubensis, & alij quidã opinantur non esse iuris diuini, vt summus totius Ecclesiæ Pontifex sit quocq; Vrbs Romæ Episcopus, hoc est, summũ in toto terrarum orbe Pontificatum non esse cum Romano Episcopatũ diuino iure coniunctum, sed factò ipso, hoc est, morte S. Petri in vrbe Martyrio coronati, contra alij oppositum docent, Turrecem. c. rogamus. 2. 4. q. 1. in sum. lib. 2. c. 36. Caiet. 10. 1. tract. 3. de Roma. Pontif. instit. c. 13. quorum opinio est meo iudicio eligenda; quia magis cum ipso Canonico iure cõuenit; eam enim mihi videtur Romano Pontificum decreta, & iura tradidisse. Anacletus in c. Sacrosancta Dist. 22. Marcellus primus in c. Rogamus 2. 4. q. 1. Julius Primus. c. Dudum. 3. q. 6. Innocentius Tertius in c. Per venerabilem, qui filij sunt legitimi. Nicolai in c. Fundamenta. de elect. in 6. Constantinus Imperator in c. Constantinus. Dist. 96. Sunt item qui doceant, iustũ actibus, & operibus charitatis remissis, vitam æternam mereri, non tamen nouum vitæ æternæ gradum, & incrementum, sed pristinum nouo iure, & nomine, ita quidam S. Thom. discipuli, qui id ex eo colligere volunt, quod docet. 2. d. 27. q. 1. art. 5. ad 2. ex Com. 1. 2. q. 114. ar. 3. sed nihil tale vnquam S. Thomas docuit. Cæterum maiorem præ se fert pietatem opinio eorũ qui asserunt eos actus charitatis remissos nouum vitæ æternæ incrementũ, & gradum promereri. Docuerunt etiam nonnulli ex Scholasticis. Com. 1. 2. q. 114. art. 8. Baines. 2. 2. q. 24. ar. 6. dub. 2. conclus. 4. ex c. 4. d. 14. q. 2. art. 3. ad argumenta Scoti contra. 2. conclusionem, actus charitatis remissos minime charitatem augere, ac in perpetuum cælesti debito sibi præmio, quæ est vita æterna & clara visio carituros, si iustus absq; maiori, & feruentiori charitatis actu ex hac vita decesserit. Verum magis pium est credere, & asserere eos actus charitatis in cælesti patria debitum sibi præmiũ habituros, etiamsi charitatis habitus actibus remissis in hac vita non creuerit, & licet iustus antequam mortem obierit, nunquam in actum feruentiorem eruperit.

Animaduertendum tamen est, non idèd semper opinionem esse eligendã, quia magis pia esse videatur: nam in hoc non sufficit sola pietatis species, si ratio, vel maior auctoritas repugnet. Quare licet pium appareat credere habitum gratiæ in Christo Domino esse qualitatẽ, & habitum magnitudine infinitum; nequaquam id tamen sentiendum existimo, quia cum ratione pugnat aliquid procreatum esse quantitate, aut qua-

litare

Medi. de satisfact. q. 5.
de oratione. q. 19.
ad finem.
Cordub. li. 5. q. 5. ad 8.
Sot. 4. d. 19.
q. 2. art. 4.
ad finem.

S. Tho. 3. p.
q. 89. art. 5.
ad 3.

S. Tho. p. 3.
q. 88. art. 5.
ad 3.

Sot. 4. d. 2.
4. q. 2. a. 5.
prope finem.
Cordub. li.
4. q. 1. pro.
p. 8. dub. 1.

litate infinitum. Item pium videtur asserere, Deum quia est per seipsum substantia infinita, & immensus actu extra mundum existere in illis infinitis spatijs, quæ sola mentis cogitatione percurrimus: quod quia rationi aduersari videtur, non est meo iudicio, admodum certum, & verum, & cum Theologorum communi sententia pugnat Scot. 1. d. quest. 1. Bonauent. art. 2. q. 1. Richar. art. 1. q. 4. Dur. q. 1. Capreo. q. 1. art. 3. ad. 4. Aureoli. licet Mai. 1. d. 37. q. 2. & alij esse actu Deum extra caelum arbitrentur, quam sententiam errorem esse dicit sed immerito Aquarius lib. 1. Metaphysic. dilucida. 4. Docent quidem Patres Hilarius lib. 1. de Trin. Hiero. Isai. 66. August. lib. 1. confess. cap. 2. & 3. Nazian. oratione 2. de Theologia, Dionys. de diu. nomin. c. 1. Aug. lib. 11. de ciuit. c. 5. Deum esse in omnibus, & extra omnia, forinsecus, & intrinsecus, sed profecto nihil aliud dicere volunt, nisi Deum mundo à se procreato non concludi, quoniam est immensus, & infinitus, nullo loco circumferibi, nullo spatio definiti, determinari vè potest; & ideo est extra mundum, quia non concluditur mundo; eminet inter omnia, quia superat vniuersa. Quod verò extra mundum actu non sit, non est, quia per seipse immensus non sit, sed quia extra mundum actu nihil est. Sicut etiam Deus omnipotens est, & tamen quod esse non potest, ab eo fieri nequit. Atque hæc quidem nobis de defectu opinionum in foro exteriori, & ad docendum, iudicandum, patrocinandum, & concludendum in causis, & litibus dicta sufficiant.

Cap. XVI.

De opinionum defectu in rebus agendis in foro Conscientie.

Restat vt nunc breuiter explicemus, quæ opinio sit in foro Conscientie deligenda.

Primo quaeritur, An Regule, seu Præceptiones traditæ à capite. 9. vsque ad 13. sint etiam in foro conscientie obseruandæ. Respondeo, Regulas priores tres, capite scilicet nono, decimo, & vndecimo traditas, etiam in foro Conscientie esse seruandas; quia in vtroque foro locum, & vim habent, vt ex ipsis plane constat.

Secundo quaeritur, An in foro conscientie semper oporteat eligere opinionem tutiorem. Caietanus in summa, verbo, Opinionis vsus, respondet his verbis: In operadis nisi tutiorem partem eligendo, non licet opinionem cuiuscunque assumere, vt regulam operis: quoniam eo ipso quod operatio regulanda committitur opinioni, committitur regulæ ambigæ, quia opinio omnis ambigua est, vt potè cum formidine alterius partis. Et quia præsupponitur, quod non eligatur tutior pars; consequens est, vt operatio committatur regulæ ambigæ ad casum peccati, ac per hoc exponatur periculo peccandi: quod constat esse illicitum. Hæc Caietanus quæ sequitur auctor Armilla, sic ait: Vbi sunt opiniones, semper tutior pars est eligenda. Et Almainus tract. 3. Moral. cap. 18. tract. 1. c. 14. aperte tradit, non sufficere ad bonitatem actus assensum opinatæ, quia opinio semper habet formidinem partis oppositæ. Ergo, inquit, is qui in agendo opinione sola ducitur, se exponit periculo peccati. Idem S. Thomas sensisse

videtur, nam cū quaereret, Vtrum peccet habens plura beneficia, eo quod sint de hac re opiniones. Responder in hunc modum: Si is qui possidet plura beneficia secundum opinionem in sufficientem, habet conscientiam de contrario, peccat contra conscientiam, quamuis non contra legem. Si non habet conscientiam de contrario, sed certitudinem, sed tamen in quandam dubitationem inducitur ex contrarietate opinionum, & sic si tali dubio manente habet plures præbendas, se periculo committit: & tunc proculdubio peccat magis amans beneficium temporale, quam propriam salutem; quod si in nullam dubitationem inducitur, non peccat. Hæc S. Thomas. Nec Alexander dissentit: Quaeritur, inquit, de illo, qui dubitat de aliquo contractu, Vtrum sit simonia an non, eo quod, quidam Doctores dicunt esse Simoniam; & quidam a se negat. Quid ergo sit facturus, cum ignoret? Responder ei esse abstinendum ab huiusmodi contractu, ne se committat discrimini. Melius enim est, vt incidat in damnum temporale, quam in spirituale. Idem prorsus docet Adrianus. Quare horum omnium est aperta sententia, in agendo, quando sunt opiniones, tutiorem partem esse eligendam; alioqui se obijceret quis peccati periculo; quia opinio semper habet dubitationem admixtâ: & in dubijs, id quod tutius est, semper est amplectendum, iuxta iuris Regulam. Et animaduertendum est, hanc sententiam intelligi eo modo, quo eam explicat Caietanus. Opinio enim debet accipi proprie, & strictè, vt est cum formidine; & dubitatione partis oppositæ, qualis plerumque solet esse opinio. Si tamè quis ita opinetur, vt nullam dubitationem habeat, qualis solet esse certitudo moralis, veluti cum opinamur, Constantinopolim esse in rerum natura, nihil prorsus ea de re dubitantes: tunc in agendo potest opinionem etiam minus tutam sequi, quia ei certè, & citra vllam dubitationem adheret. Et hoc à quæ accidit viris peritis, ac etiam imperitis: periti quidem examinatis opinionum rationibus, cognoscentes earum pondera, & momenta, firmioribusque ac melioribus rationibus moti, & innixi, certò absque vlla ambiguitate vni opinioni solent accedere, & ita in agendo eam possunt eligere. Experientia certè didicimus, ita hominum aliquos suis opinionibus adhaerere, ac si saxo alligarentur; & perinde, ac si eas certa, & euidenti ratione concluderent. Rudes verò, & imperiti, consultis viris bonis & doctis, solent in agendo eorum consilio duci, rati, certò & absque vlla dubitatione, in hoc se bene factitare. Porro ad bene agendum satis est, si certum assensum omnem dubitationem remouentem habeamus, quamuis res euidenter nobis perspecta non sit. Hæc igitur prima opinio duo continet, vt eadem explicant. Primum est, Quando opiniones sunt æquæ probabiles certa, & tuta, posse vnumquemque in agendo, quam maluerit eligere: sicut si duo essent æquæ beneficio Ecclesiastico digni; vel æquæ ad publicam administrationem idonei, possum ego quem illorum maluero, meo suffragio eligere: ita si duæ sint opiniones æquæ probabiles & tuta, licet mihi earum, quam magis probauero; vnam amplecti. Alterum est: Si altera opinio sit tutior, etiam si fuerit minus pro-

Alex. p. 2. q. 112. de ignor. m. s. casu vltimo.

Adrianus quodl. 2. n. 1.

Hæc quædam traditæ sunt. 1. d. 19. a. 6. q. 1. de Conscientia de con. 1. d. 19. q. 1. Mai. 4. q. 2. in proba.

S. Thom. quodl. 7. q. 13.

K

babilis,

*Cordub.
de consi.
4.9. Et Me
din. 2. q.
19. s. 6. Ma
ter. 4. q. 2.
in prolog.
conclus. 3.*

babilis, eam in agendo nos sequi debere. Est alia secunda opinio, quæ affirmat tutum nobis licere in agendo opinionem minus tutam eligere, quando est probabilior: quando verò sunt opiniones æquæ probabiles tutiorem nos sequi oportere. Ita sententia videntur Cordubensis, Medina, & Maior: docent enim fas esse probabiliozem sequi opinionem, quamvis minus tutam.

Ut in hac re certi aliquid statuum: *Primo est animaduertendum, tutiorem opinionem dici eam, quæ censet id, de quo quæstio est, esse peccatum: Minus tutam dici eam, quæ ait non esse peccatum.* Verbi gratia, est controversia, an peccatum sit eligere minus dignum ad beneficia, vel publicas administrationes digniori neglecto: tutior opinio dicitur esse ea, quæ credit esse peccatum; quia digniorem eligentes peccatum vitamus: Minus tuta dicitur esse, quæ existimat non esse peccatum; quia si eam secuti, prætermisso digniori, minus dignum eligamus, peccati periculo nos ipsos obijciamus. Tutior igitur est opinio, quæ omne peccati periculum declinet, vel in qua tenenda nullum peccatum admittitur. *Deinde animaduertendum est, aliquando duas opiniones tales esse, ut quæcumque sequamur, in peccati discrimen incidamus; Verbi gratia, est opinio, quæ censet iudicem peccare, si quem ipse nouit innocentem, sed iuxta allegata, & probata in iudicio reum criminis conuictum, non condemnet; & est alia opinio, quæ putat peccatum admittere, si eum condemnet: Certè tunc ambæ opiniones sunt æquæ tuta, quia quæcumque sequamur, vel peccati periculum incurrimus, vel sumus à peccato omnino liberi, iustam excusationem habentes: quare solum videndum est, utra illarum sit probabilior. Insuper animaduertendum est, posse nos rei alicui assentiri, vel ex principijs eius proprijs, & internis; aut ex principijs communibus, & extrinsecus assumptis. Si assentiamur ex causis rei, vel ex proprijs eius effectibus, vel ex proprijs affectionibus, aut alijs quæ sunt cum re ipsa connexa: tunc assentimur rei ex proprijs principijs & internis: si assentiamur verò solo testimonio, & auctoritate dicentium, vel argumentis, rationibus, coniecturis, vel signis tantum probabilibus permoti, tunc assentimur ex principijs communibus, & extrinsecus adhibitis. Nam testimonia dicentium, extrinsecus petuntur, & argumenta probabilia communia tantum sunt, non propria; quoniam utramque questionis partem probabilem conficiunt. Postremò est animaduertendum, posse nos duos assensus de eadem re simul contrarios habere; vnum ex principijs proprijs, & cum re ipsa coniunctis: alterum ex principijs communibus, & extrinsecus accedentibus. Exempli gratia putat quis se peccare, si ex mutuo commodum exigit, & accipiat ratione lucri cessantis, ponam eum ita sentire ob rationes, quas putat esse ex mutui natura deductas, & nihilominus credit, se nihil mali committere id emolumentum est mutuo petendo, quia nouit esse opinionem comunem maxime probabilem, assententem nullum in eare committi peccatum; hic ex diuersis principijs diuersa concludit; pari ratione aliquando contingit, ut quis dubitet an res, quæ potest fieri sua, an aliena: an eam restituere debeat,*

an verò sibi retinere tuta conscientia possit: & nihilominus ex alio principio aliud sumpto, inire potest rem eam sibi retinere; quia in rebus ad iustitiam pertinentibus melior est conditio possidentis. Ex hoc igitur principio extrinsecus sumpto motus, ac ductus existimat, non debere se res, quam possidet, restituere; ex alijs verò principijs dubitat, an sibi liceat retinere.

His igitur positis, si opinio minus tuta, est probabilior aut certior, eam in agendo nobis sequi licet, ut aiunt Cordubensis, & Maior. Probabilior autem vel certior dicitur ea, quæ firmiori, & meliori ratione fulcitur. Id illustro exemplis in medium productis. Si loquamur secundum ius tantum naturale, remoto omni iure Pontificio, quod nunc est. Opinio est dicentium nobis non licere, emere census in perpetuum vel ad tempus constitutos; & tamen licet nobis in agendo sequi opinionem, assententium nullum admitti peccatum in emptione eiusmodi census: & prior nihilominus opinio tutior est, sed minus probabilis. Extant nunc Pontificia constitutiones id approbantes, Martini V. Calisti III Nicolai V. Pij V. Itæ quamvis quidam opinentur, data opportunitate confitendi peccata lethalia, vi & ratione præcepti diuini nos ad ea confitenda compelli: licet tamen nobis eam opinionem eligere, quæ oppositum omnino docet; cum tamen minus sit tuta, sed certè probabilior. Est quorundam opinio, quemlibet de suis peccatis dolere oportere in diebus Dominicis: contra alij oppositum opinantur. Tutius est primum; & tamen omnes secundam sententiam docemus & sequimur. Item quidam existimant, si quis in die festo lethali peccato se deuincit, eum temporis circumstantiam confreri debere. Alij oppositum tradiderunt: & licet prior opinio sit tutior, secundam amplectimur maiori probabilitate firmatam. Item quorundam opinio docet, si prætermisso digniori minus dignum ad Ecclesiastica beneficia, vel administrationes publicas eligamus, oportere nos digniori posthabito restituere: & tamen licet nobis eam opinionem eligere, quæ omnino negat aliquid ei restituendum, quæ minus quidem tuta est, sed tamè probabilior plerisque videtur. *Deinde, si opinio minus tuta, fuerit communis; nobis licet eam in agendo sectari. Id patet tum exemplis iam ante allatis, tum quia opinio eo ipso quod est communis, est probabilior. Item quando opiniones sunt æquæ probabiles. Videlicet ex numero, vel testimonio, siue auctoritate Doctorum, quamvis non ex pondere & momento rationum, iure possumus minus tutam in agendo præferre: immò etiam si quæ minus tuta est, minus probabilis habeatur, ut statim dicam. Hoc licet auctores non tradiderint, ratione tamen efficaci concluditur, quia id bene agitur, quod prudenter geritur: sed qui aliorum consilio ducitur, prudenter agit: ergo qui in agendo opinionem Doctorum probabilem lequitur, prudenter rem gerit. Deinde potest quis ex rationibus à re ipsa sumptis certò iudicare hoc esse sibi cauendum; & ex principijs communibus, vel extrinsecus petitis certò itè existimare, hoc esse sibi faciendum. Sicuti vlti venit, ut quis ex principijs rei motus, putet esse sibi hodie reuicium seruandum, ex consilio tamen, aut præcepto Superioris*

credit

ris credit se se nullo modo ieiunium hodiernum suscipere cogi. Sic etiam quamuis Titius, ex principijs à re sumptis putet, fas non esse iter in die festo facere, quia tamen nouit esse probabilem multorum sententiam, tunc iter fieri in die festo, putat ex opinione probabili hoc sentientium, sibi licere in die festo iter conficere. Accedit his, quòd communis opinio, item & probabilior, quamuis minus tuta sit, vt ante iam dixi, potest eligi absque vllò peccato: ergo quando opiniones sunt æquè probabiles, aut altera minus probabilis, potest alterutra deligi: quia quòd docunque opinio est probabilis, temeritatis vel imprudentiæ criminè effugimus, si eam sequamur. Idem dicitur temere fieri, quòd absque ratione & causa probabili geritur. Nec in vllum item peccati periculum incidimus, si hoc enim esset, etiam quando opinionem communem, sed minus tutam eligimus, peccati periculum incurreremus.

Duo possunt obijci, Vnum est Regula iuris, qua dicitur, Tutiorẽ partem esse eligendam, c. iuuenis. de sponsa. Sed respondeo, eam Regulam iuris intelligi in dubijs, non autem in opinionibus: qui enim opinatur, vni questionis parti assentitur, & ideo dubius nõ est. Deinde potest obijci; Qui minus probabilem, aut minus tutam opinionem eligit, se periculo peccati committit, quia opinio semper habet dubitationem admixtam partis oppositæ. Respondeo, eum, qui probabili opinione ductus quidpiam agit, nullum peccati periculum subire: quia quòuis pars opposita esset vera, peccatum in agendo deuitat, eo quòd ex probabili opinione operatur. Quemadmodum is qui consilio boni & periti viri aliquid efficit, prudenter & bene agit, quamuis re ipsa malum sit id, quòd eligit.

Tertiò queritur, An in foro conscientie opinio probabilior eligi ac præferri debeat, si alio qui opiniones sint æquè tute, quia si probabilior sit, quæ minus tuta est, iam dixi eam posse tunc deligi eo ipso quòd sit probabilior. Queritur ergo an probabiliorẽ oportet eligere, quando sunt æquè tute; Maior, Cordubensis & Medina videntur asserere, tunc debere nos eam eligere, quia si probabilior sit, minus peccati periculum habet; & sicut peccati periculum declinare debemus, ita & oportet nos deterioris & grauioris peccati periculum deuitare & minus eligere, si vtrunq; fugere, & cauere nequeamus. Ceterum ex antedictis colligi videtur, frequenter quidem probabiliorẽ opinionem esse eligendam: item si ex principijs à re sumptis moueamur, probabiliorẽ opinionem præferri oportere. Et hoc probat argumentum adductum: sed ex principijs communibus vel externis iuris possumus minus probabilem sententiam eligere, quoniam hac in re sufficit si opinio probabilis sit: sicut in agendo possumus aliorum consilio duci, quòd quocunq; illud veri similitudine & probabilitate munitur.

Quartò queritur, An communis opinio sit eligenda, quando alioqui opiniones æquè sunt extraneæ peccati periculum: Si quidem antè diximus fas esse communem eligere, quamuis sit minus tuta. Responderet Maior, communem opinionem esse tunc temporis præferendam; cum quia est probabilior: tum quia in crimen impruden-

tia, & emeritatis videmur incidere, si communi opinione posthabita, alteram deligamus. Veruntamen licet frequenter communis opinio eligenda esse videatur, peccatum tamen non est, minus communem eligere; tum quia tutior esse potest, tum etiam quia aliquando minus communis opinio, firmiori & meliori ratione fulta sustinetur: & in opinionibus, nõ sententiæ numerantur, sed ponderantur. Præterea ex principijs communibus vel extrinsecus assumptis (vt sæpe iam monui) iuste possumus iudicare hoc esse nobis agendum; ergo in hac re satis est ad omni peccati periculum euitandum, si opinionem probabilem, licet minus communem sequamur.

Quintò queritur, An eo ipso, quòd plures vnum aliquid sentiant, ea sententia in foro conscientie tanquam probabilior opinio sit iudicanda. Respondeo non semper pro tali esse habendam; quoniam non bene res se habere videntur, vbi suffragiorum numerus, non pondus eorum vel momentum examinatur, nam sepe vsu venit, vt in suffragijs ferendis maior pars meliorẽ vincat; & ob multitudinem opinantium, varijs affectibus agitata ad peiorem frequenter inclinet. Quare Dominus in veteri lege præcepit, in iudicando, plurimorum (aut turba, vt ex Hebræo commode, verti potest) sententiæ non acquiesces, vt à vero denies. Obijcies forsitan, id quòd ex Isidoro refertur in cap. Placuit. d. 16. his verbis: *Canonis qui dicuntur Apostolorum præferuntur ceteris concilijs, quoniam licet à quibusdam dicantur apocryphi, plures tamen eos receperunt. Et in c. In Canonici, d. 19. ex Augustino dicitur: In illis scripturis, que non ab omnibus recipiuntur, præponendas esse eas, quas plures grauioresque recipiunt, his, quas pauciores minorisque auctoritatis Ecclesie admittunt.* Respondeo, frequentius probabiliorẽ opinionem haberi eam, quæ maiori opinantium numero comprobetur: aliquando tamen numerum sentientium, grauitas aliorum vincit, ac superat.

Sextò queritur, An in foro conscientie liceat aliquando contra communem opinionem vnus tantum classici auctoris sententiam tenere: Respondeo, id passim aut crebrò non licere; aliquando tamen vicio & culpæ dandum non est, si eam singularem opinionem sequamur: nam contingit interdum, vt contra comunem vnus Classici Doctoris opinio firmiori meliori que fundamento nitatur. Ponamus exemplum: Communis opinio est, Beneficium Ecclesiasticum quamuis tenue & exiguum, nos vinculo iuris obstringere, ita vt torum diuinum officium persoluere debeamus: cõtra quam opinionem sentit & scripsit Sotus ea ratione ductus, quòd Beneficium propter officium confertur: Ergo si tenue est & exiguum, nulli subijcit obligationi possessorem, qua preces horarias recitare cogatur. Et certè quibusdam valde probabile videtur quòd Sotus ait; quòd sanè si quispiam sequeretur, non condemnarem. Præterea communis est opinio, peccatum lethale contrahere, si quis Matutinis precibus non peroratis, & absq; iusta & debita causa faciat Missæ sacrificium. Contra quam sententiam. Sot. lib. 10. de insti. q. 5. art. 4. conclus. 2. in 4. dist. 13. q. 2. art. 2. ad finem scripsit, negans lethale in ea re peccatum inesse; eo quòd tale quippiam nec ex iure colligatur, nec ex vsu & more, nec ratio-

Exod. 23.

Sotus li. 10
de inst. q. 5.
art. 4. conclus. 2.

ne efficaciter comprobetur: quia non omnes consuetudines tanti sunt ponderis & momenti, ut violatores earum tanquam reos peccati lethalis condemnent. Negari non potest, quin Soti sententia sit mediocriter probabilis, nec facile & citò condemnanda, nisi ubi Episcoporum constitutiones fanciuerint, ne quis Matutinarum precum non absoluto penso rem diuinam faciat. Insuper ut exemplo quorundam vtar, est omnium ferè communis sententia, constitutiones Pontificias, quas Bullas vulgò nominam³, si in curia Romana promulgentur, omnes vbique locorum tenere, ita ut vniuersi eas obseruare debeant. Contra quam opinionem scripsit Sotus, probans eas vbique terrarum vim obligandi non habere, nisi in singulis prouincijs Antistitum opera & cura denuncientur. Et Sotum secuti sunt alij, & id ipsum ante Sotum tradiderant Angelus, & quidam alij; sanè mihi in hac re opinio còmunis semper visa est nò solum tutior, sed verior etiam & certior, & in agendo amplectenda. Veruntamen aliquos nonnunquam audiui dicentes, dubitari non posse, quin opinio Soti aliqua probabilitate innitatur; quippe quæ non ipsius duntaxat Classici alioqui auctoris; sed Angeli quoque & quorundam aliorum auctoritate & testimonio munitur. Ex quo efficitur, inquit, ut si quis eam fuerit in agendo secutus, in foro conscientie nullum temeritatis, aut imprudètiæ crimen incurrat. Ceterùm aliter ego dicendum existimo: si quis Soti in hac parte sententiam sequatur, iustam excusationem non habet; quia ut suo loco fusius explicabo, probabilis opinio Soti non est, nisi quando pontificiæ constitutiones vsu receptæ non sunt, quamuis alioqui in Romana Curia publicè promulgatæ. Item communis est Theologorum opinio, Missæ sacrificium certi, ac finiti esse fructus & pòderis, ac proinde pro pluribus oblatum, minus singulis prodesse, quam si pro vno tantum offerretur: At Caiet. tom. 2. opusculorum tract. 3. q. 2. & quidam alij, de quibus Herueus quodl. 10. q. 13. censent nò esse certæ, & finitæ efficacitæ per se, sed infinitæ; finiri tamen eam in ijs pro quibus offertur & ipsi non offerunt; sola Christi Domini voluntate; in ijs verò pro quibus offertur; & ipsi sunt offerentes finiri pro maiori, minoritè eorum studio & affectu; & quando pro his offertur etiam si pro multis offeratur non minus singulis prodesse, quam si pro vno tantum offerretur. Mihi semper verior est visa prima sententia, sed ut alij sentiunt, Caietani opinio sua probabilitate non caret, ut suo loco explicabo. Insuper còmunis omnium opinio sentit irregularitatem affici, si quis ut innocètem parentem, vxorem aut filium, immò etiam cognatum, vicinum, amicum, aut etiam extraneum defendat ab iniqua morte; occiderit eum, qui per iniuriam in aliquem ipsorum irruit: at Couarruias Fortunium secutus probabiliter censuit in nullam irregularitatem incurrere. Item constans est omnium sententia irregularitatem contrahere, si quis occiderit furem, ut res suas tueatur & seruet: Couarruias oppositum tradit; certè in vtraque quæstione eum, qui ut probabilem sententiam Couarruiæ sequeretur, non damnarem. Et idem dicendum de Clerico, qui ne patria euertetur ab hostibus, aut ne

exercitus Christianorum deleteretur, aut ne Rex, vel princeps necaretur, hostem occideret còmunis opinio sentit eum in irregularitatem labi, at Couarruias putat oppositum esse valde probabile. quamuis contra eum facere videatur, quod respondet Pontifex in c. Petino, de Homici. Animaduertendum tamen est, quando vnus, vel duo, vel tres classici Doctores còtra communem sententiam opinantur, non continuò esse adhærendum; quia tres, quatuorue sint: videndum enim est an post eos etià alij plures scripserint, qui eos communi consensu refellant, & opinionem communem amplius corroborant, tunc certe in agendo, non est contra communem opinionem sentiendum. V. G. còtra communem sentit Sotus, eum, qui Simonix crimen còmitens, temporale commodum acceperit, nulla obligatione compelli ad id pauperibus restituendum, vel Ecclesiæ ante iudicis sententiam, sed ei, à quo accepit: at post Sotum alij scripserunt, & eius opinionem còmuni consensu refutarunt. Quare non est in agendo contra communem, Soti opinio tenenda. Item contra communem docuit Sotus. lib. 9. de iust. q. 3. m. 3. ad 2. cuius sententiam sequuti sunt Ledesin. 4. p. 2. q. 2. 4. q. 1. art. 5. Merca. c. 15. de restitut. Salon. 2. 2. q. 66. a. 5. controuer. 1. c. Petrus Nauar. lib. 4. de resti. c. 2. m. 75. probabilem patet, Medi. lib. 1. in sua instructi. c. 14. §. 43. rem alienam inuentam non comperante domino, diligentia adhibita posse sibi inuentorem retinere, nec esse in pauperù vsus erogandam: sed post Sotum alij scripserunt quorum plures eum confutant: videndum est, an sit opinioni Soti contra communem accedendum; quoniã nonnulli scripserunt eam esse probabilem sententiam, quamuis alijs nequaquam probatur. Præterea contra communem scripsit Nauar. in Manu. c. 27. m. 34. c. 35. de peni. d. 6. c. 1. §. labore. n. 10. c. 11. c. ante ipsum alij quos citat. Couar. in c. alma mater, de fen. excom. in 6. p. 2. §. 2. m. 7. quotquot sunt notorij excommunicati, aut publici denunciati, esse omnino euitandos: & tamen ante & post Nauarum scriptores pleriq; docent solum duo excommunicatorum genera esse deuitanda, nimirum qui sunt notorij Clericorum percussores, aut qui sunt publicè nominatim denunciati. Vnde opinione Nauarri neglecta, communis sententia est tenenda. Item contra communem omnium sententiam docuit fas esse Titio, qui Caio debet centum aureos ad certum tempus soluendos redimere ac emere minoris, si eos anticipata pecunia redimat, qui ante Nauarum, & qui post eum scripsere oppositum tradiderunt. Similiter contra communem sententiam sentit Can. lib. 8. de loci. Theol. c. 5. ad 3. Matrimonium sine Sacerdote ministro coniuges copulante contractum non esse verè, & propriè sacramentum. Item contra communem pariter, Cai. in opus. 10. 1. tract. 12. q. 1. scripsit Matrimonium inter absentes per literas procuratoresq; initum non esse verè & propriè sacramentum. Sic itidem contra communem opinionem scribit Canus Romanù Pontificem in approbandis Religiosis ordinibus labi & errare posse. Gregorius itidem Ariminensis cum communi Theologorum sententia pugnat, paruulos, sine baptismo decedentes perpetuo igne torqueri docens.

Sot. lib. de
iust. 1. q. 1.
art. 4. Me-
din. 1. 2. q.
90. art. 4.
Angel. lex.
q. 12.

Sot. li. 9. de
iust. q. 8. a. 1

Nauar. in
Man. c. 17.
n. 271. 272.

Con. clem.
si furiosus
de hom. p.
3. §. 1. nu. 5.

Can. lib. 1.
de loci. c.
5. q. 3. pro-
pò finem.
Grego. 2. d.
30. q. 3.

Cap. XVII.

Quaedam alie questiones de opinionum
delectu dissoluntur.

PRIMO queritur, An opinio probabilior existimetur, ita ut merito præferri debeat, eo quod sit Antiquorum sententia, & altera sit recentiorum, siue id sit inter Canonicos, siue Ciuilis iuris interpretes, siue Theologos. **Respondeo**, Quando reuera opiniones sunt pares, sæpe Antiquorum opinio, iuniorum sententiæ præfertur, non tamè lege, aut ratione efficaci compellimur ad eam semper anteferendam: nam vsu aliquando venit, ut recentior opinio firmiori, & meliori ratione confirmetur. **Sic exemplum**: Theologorum, & Pontificij iuris Doctorum veterum opinio fuit, debere nos in foro conscientie restituere lucrum partum ex ludo lege humana interdicto & damnato; at cõmunis est iuniorum Theologorum, & Canonicis iuris interpretum opinio, id lucrum in foro conscientie nõ esse restituendum: quæ opinio profecto amplectenda esse videtur ut probabilior atque solidior, eo sensu, quo dixi superius, cap. 12.

Secundò queritur, An quando Scholasticorum Theologorum communis opinio pugnat cõmuni veterum patrum sententiã, Patres sint Scholasticis Theologis præferendi. **Quod** ego sciam, nulla est cõmunis omnium Scholasticorum Theologorum opinio, quæ cõmuni omnium Patrum sententiæ repugnet. Non diffiteor tamen aliquorum patrum sententias cum cõmuni Scholasticorum opinione pugnant. **Exempli gratia**; quidam patres crediderunt, paruulos qui sine Baptismate discedunt, igne perpetuo cruciari: at constans est omnium Scholasticorum (vno dempto Gregorio Ariminensi) opinio, eos talem pœnam non peti. **Item** ex Patribus non pauci in ea fuere sententiã, ut dixerint Angelos esse corporeos; & tamen cõmunis Scholasticorum opinio tradit eos corporis esse, & materię experies. **Item** videntur sentire nonnulli patres, Augustinus lib. 1. de Baptismo contra Donatistas cap. 12. Ambrosius in c. 4. Epistolæ ad Ephes. ad finem, Chrysost. in hom. 62. in Matth. cap. 18. Hilarius in Matth. can. 18. ad finem, Theophylactus, & Euthymius in Matth. 18. & alij, quos citat Magister in 4. dist. 22. & Gratianus, de Pœnit. dist. 4. cap. constat. & c. Reuertar. c. Qui diuini; peccata semel à Deo dimissa ob sequens peccatũ redire, qui patres videtur esse Euangelica parabola permoti de eo seruo, à quo, quia confertur sui debitoris miserus nõ fuit, Dominus repetiuit omne debitum, quod ante dimiserat. **Sed vna est omnium Scholasticorum sententia**, peccata semel per pœnitentiam dimissa non reuertit ob sequens peccatum: quia sine pœnitentia sunt dona Dei, & quia Deus cum peccata per gratiam delet, simpliciter & absolute dimittit, nõ sub conditione: & quod semel est extinctum, non reuiuiscit. Nulla est repugnantia, quod Deus pœnam æternam peccato debitã sub conditione dimittat; nimirum si peccator in peccatum non recidat. Sic enim apud Romanos olim iure ciuili seruus manumittebatur, dummodo tamen domino non esset in futurum ingratus; alioqui in pristinam seruitutem recidebat. Sic etiam interdum aliquis excommunicationis vinculo soluitur ad certum tempus, ea conditione, ut il-

lo tempore transacto, in priorem excommunicationem relabatur. Eodem modo, reus maiestatis, iussu Regis vel Principis potest à crimine absolui, ita tamen, ut si crimen aliquod admisit, pœnas luat læsæ maiestatis. Potuisset igitur Deus sub conditione peccata dimittere, sed absolute & simpliciter ea condonat, pœnam æternam in temporalem commutando. **Item** Patres, Augustinus, Hieronymus, Prosper, Fulgentius, Gregorius, Beda, ut quidam arbitrantur, licet ego aliter sentiam, quod libro septimo explicabo; videntur docere, nihil boni, etiam quod ad mores spectat, posse naturæ suæ viribus liberum arbitrium, sine speciali & gratuito Dei munere: at cõmunis Scholasticorum sententia tradit, posse quidem præstare multa opera honesta, quamuis non ardua & difficilia, vel ad longum tempus. **Insuper** plerique Patrum senserunt, Iosephum B. Virginis Desparæ sponsum, ex alia vxore filios genuisse, qui in Euangelio fratres Domini vocantur, Epiphani. heresi. 78. Euseb. lib. 2. Ecclesiast. hist. ca. 1. Hilari. can. 1. in Matth. Ambros. Gal. 1. Theophylact. Matth. 23. & 27. Ioan. 19. Euthym. Matth. 12. & 27. & Ioan. 19. Oecume. Actuum. 2. Sed cõmuni est Scholasticorum cõsensu receptum, eum non nisi B. Virginem sponsum, & coniugem habuisse, S. Thom. Galat. 1. lectio. 5. Hugo S. Victoris. q. 5. in Epistol. ad Galat. Rupert. lib. 1. de gloria filij hominis in Matth. Beda. Matth. 6. Ioan. 2. Luc. 8. Ansel. Matth. 12. Bernard. sermo. 2. in illa verba. Missus est. Præterea, omnes ferè patres voluerunt Lucam in recensenda Christi generatione cum Matthæo conuenire, quod hic commemorauerit genitores Iosephi naturales, ille verò legales, eo quod Matthæus duos filios habuerit Iacob & Eli; mortuo verò Eli sine prole, eius vxorem relictam duxit secundum legem frater Iacob, qui ex ea genuit Iosephum sponsum Virginis: & ita Iosephus fuit filius naturalis ipsius Iacob; fuit verò filius legalis ipsius Eli: ita Africanus in epistol. ad Aristidem. Iustin. q. 131. Hieron. Ansel. Beda Matth. 1. Damaſc. lib. 4. si. Orth. cap. 15. Euseb. lib. 1. hist. Eccles. cap. 6. Anib. in Lucam. c. 3. At verò quidam Scholasticorum Lucam cum Matthæo conciliare contendunt, dicentes, Lucam Christi primogenitores per B. Virginem perduxisse vsque ad Christum; Matthæum verò per Iosephum sponsum Virginis.

Tertiò queritur, An sit habenda probabilior opinio, ita ut anteponi debeat ob eam causam, quod hæc sit Theologorum sententia; illa verò Canonici, vel Ciuilis iuris interpretum. **Exempli causa**, Pontificij iuris consulti cõmuni consensu opinantur in creandis & eligendis Episcopis, Canonici iuris peritum Theologo præferri debere tanquam digniorem, & magis idoneum: Contra verò Theologi omnes existimant Theologum Iurisconsulto esse aptiorem & digniorem, & idcirco anteponendum. **Queritur** an Theologorum opinio Canonici aut Ciuilis iuris interpretum sententiæ sit præponenda, quando aliter sentiunt atque illi. **Respondeo**, In re Theologica opinionem Theologorum omnino esse iuris prudētium sententiæ præferendam. **Item** cum agitur de foro conscientie, Theologi Iurisconsultis præferri iure debent, præsertim iuris ciuilis peritis. Nam Iurisconsulti potiùs tractant res, quatenus ad forum

Luc. 3.
Matth. 1.

Sot. 4. d. 30
q. 2. art. 1.
Can. lib. 12
de locis. c.
5. Cani. de
Dõpa. lib.
1. c. 3. Can.
Ianso. Mat.
1.

Euseb. li. de
sua ad Pe-
tronic. 27

Matth. 19.

Sot. 11.

iudiciale pertinent: in re tamen iuris Canonici, quales sunt censurae, & poenae Ecclesiasticae, aliquando Pontificij iuris interpretu opinio, Theologorum sententiae praepositur. Solent enim illi iuris Canonici esse peritiores quam hi. Item in re legali & ad forum exterius spectanti, frequentius etiam legum interpretes Theologis merito antepouuntur. fere semper tamen in quaestionibus, in quibus disputatur, an hoc an illud sit iuris diuini; an hoc liceat, necne: Theologorum opinio, est Canonici iuris peritorum sententiae anteferenda. Illustremus exemplis quod diximus. Docent Pontificij iuris interpretes omnes etiam nunc, decimas praeterim praediales solui oportere iure diuino: Contra vero Theologi sentiunt eas solum Pontificio & Canonico iure deberi. Alex. p. 3. q. 51. m. 3. S. Thom. 2. 2. q. 87. art. 1. Henric. quodl. 4. q. 28. Silu. Decima. q. 3. & 4. Angel. Decima. nu. 2. Item iuris Canonici consulti communi consensu dicunt primam Tonsuram, & episcopatum esse Ordines à ceteris Ordinibus distinctos, & proinde esse non uem Ecclesiasticos Ordines: Contra vero Theologi communi consensione tradunt septem esse tantum Ordines, à quibus primam Tonsuram, & Episcopatum excludunt. Qua quidem in re magis probabilis videtur Theologorum sententia, quam Pontificij iuris interpretum. Item Canonici iuris doctores passim opinantur teste Couarr. in reg. peccatum. p. 2. §. 11. nu. 3. ius diuinum & etià naturale Romani Pontificis auctoritate posse relaxari, remitti, mutari, immò & abrogari: at Theologi communi consensu docent oppositum, quamuis in voto & iureiurando veram opinionem illorum esse fateatur. Insuper omnes fere canonici iuris doctores opinantur votum solo animi, & voluntatis proposito sine vlla promissione perfici: contra Theologi opinantur. Item communis est illorum opinio, ex incestu cum propria consanguinea oriri impedimentum ad matrimonium contrahendum cum quacunque alia foemina. cuius oppositum Theologi sentiunt, illi Canones & iura citant ex c. si duo. 35. q. 6. & ex c. vii. 35. q. 8. ex c. de incestu. 36. q. 3. c. si quis viduam. 32. q. 7. & ita opinantur Nau. in Man. c. 22. nu. 74. & 75. & ita sensisse Panormitanum, Praepositum & alios testatur. Sic etiam Ang. incestus. nu. 5. Theologi vero rationes, & argumenta proponunt quibus oppositam sententiam probare contendunt. Sor. 4. d. 37. q. 1. ar. 2. Anton. p. 3. tit. 1. c. 16. §. 4. Silu. matrim. 7. impedim. vii. In his certe duobus, Canonici iuris consultorum opinio forsitan est verior & magis iuri, & consuetudini conueniens. Animaduertendum itidem est, aliquando Theologos iuris Canonici Doctoribus videri quidem sed reuera tamen non esse contrarios. Exempli gratia: Innocentius, c. 1. de Baptismo & eius effectu à ceteris communi consensu receptus, docet Ecclesiam posse, materias & formas sacramentorum mutare: contra Theologi censent, eas ab Ecclesia mutari non posse, vtpote à Christo Domino institutas; sed certe nulla est in re ipsa dissensio: quoniam Innocentius & ceteri tantummodo docent, materias & formas sacramentorum posse Ecclesiae auctoritate mutari, dummodo idem sensus retineatur, quamuis verba vel addantur, vel detrahantur, vel in alia mutantur: veluti si Ecclesia constituat, vt in forma Absolutionis poe-

nitentiam Sacerdotes dicant, remitto vel condono tibi peccata tua. Sic potest, inquit, Innocentius, Latina Ecclesia in Baptismo conferendo, vt forma Graecorum, videlicet, Baptizo, vel Baptizetur seruus Christi nomine Patris, &c. quia haec etiam est vera forma Baptismi: nam Graeci ea videntes verum Baptismum administrant: Non tamen potest Ecclesia, inquit, idem Innocentius, nouas formas, vel materias sacramentorum inducere. Hoc idem Theologi admittunt, ac proinde non dissident res, sed verbo duntaxat. Similiter Innocentius, & ceteri tradunt, posse Ecclesiam Ius diuinum mutare: contra Theologi passim docent id Ecclesiam non posse; quoniam Inferior potestas nequit Superioris iussa conuelleret, aut aliqua ex parte mutare. Verum Innocentius, & alij ius diuinum latius accipiunt quàm Theologi. nam Ius diuinum appellant quicquid in sacris litteris continetur, ac proinde iuris esse diuini testantur sabbati cultum atque obseruantiam; quod tamen sabbatum in diei Dominici obseruationem mutauit Ecclesia. Simili ratione diuini iuris est: vt in ore duorum vel trium testium stet omne verbum, & tamen potest Ecclesiae auctoritate fieri, vt in quibusdam causis necessarium sit plurius testimonium. Eadem ratione, inquit, iuris diuini est, ne homicida vel digamus ad Ordines promoueatur, quoniam in Epistolis Pauli, ab ordinibus homicidæ, & digami repelluntur: & tamen Ecclesiae auctoritate tales homines possunt ordinibus initiari: At Theologi strictius & pressius ius diuinum accipiunt, videlicet, pro eo quod Christus Dominus instituit; vel ex his quæ ipse fieri iussit, certo, & euidenter colligitur, cuiusmodi sunt Fidei praecepta & Sacramentorum; at hæc mutare Ecclesia nequit, nec enim nouam Fidem condere, vel alia sacramenta instituire potest. Idem praeterea Innocentius dicto cap. 1. de Baptismo, & eius effectu, communi consensu à ceteris approbatus ait, non valere Baptismum administratum à Latino ministro sub forma qua Graeci videntur, si credit eam non esse veram formam Baptismi. Adrianus in 4. quaest. 11. de Baptismo ait hunc esse Innocentij errorem. Sotus vero dicit nullam probabilitatem habere huiusmodi Innocentij sententiam. At enim difficile est credere, Innocentium à ceteris communiter receptum in re tam manifesta errasse. Non enim Adrianus, Sotus & alij intellexerunt quod docuit Innocentius, id solum dicens, si Latinus minister veram Baptismi formam pronunciet, qualis est ea qua Graeci vt solent, cum alioqui credat eam non esse veram formam, & quia hoc credit, vult vt ea forma, ne baptizet, eo quod habeat in animo Baptismum non conferre, tunc Baptismum non confert; non quia vera forma vsus non fuerit, sed quia noluerit baptizare; ac proinde Baptismus non valuit intentionis, & voluntatis in ministro defectu, non formæ: est enim necessariam ad verum Sacramentum, vt minister voluntatem habeat faciendi, quod facit Ecclesia, cum Sacramenta administrat.

Quarto quaeritur, An discipulus iure possit sui magistri, & praepositoris sententiam sequi, ita vt eam secutus, probabiliter sentire censeatur. Respondet, Possit, hoc enim colligitur ex Abbate,

Innocen-

Dist. 19.

1. Tim. 1.
Tit. 1.

Sot. in 4.
3. q. 1. ar. 1.

Innocentio, & Syluestro. Nam probabile est teste Aristotele, quod omnibus, aut pluribus, aut cuiusque artis perito videtur. & Cicero officium est, inquit, quod ita factum est, ut eius facti probabilis ratio reddi possit. Et idem dicendum est de eo, qui operam nauat legendis auctoribus, ut doctrinam sibi compareret: qui si quam legerit, apud probatum quempiam auctorem sententiam, sequatur, probabiliter opinari merito creditur: & proinde tum hic tum discipulus suum magistrum secutus à temeritatis crimine liber est.

Quintò quæritur, An sit eadem ratio in his omnibus de homine rudi, & imperito, quæ est de perito, & docto viro? Respondent Henricus, & Conradus non esse eandem rationem. Nam si vir sit peritus, & doctus debet opinionum rationes & pondera examinare & excutere, ut prudenter agat: si verò rudis sit & imperitus, eius non est opinionum fundamenta discutere: quare ut prudenter faceret, satis est sibi boni & docti viri consilium & opinionem sequatur.

Sextò quæritur, Quid sit dicendum, quando vir bonus & doctus contra communem opinionem nullum classis, & probatum auctore habet, nihilominus tamen habet rationem manifestam & firmam; an probabiliter sentire dicatur, si contra communem opinionem senserit vrgenti aliqua & firma ratione permotus? Respondet, In foro conscientie non est cur temere & imprudenter agere videatur, siquidem probabilem, ac iustam rationem & causam sequitur. Animaduertendum est, in quæstionibus rerum agendarum aliquando contingere, ut ex ex instituto vel à nullo auctore tractetur, vel ab vno solo. Si de ijs nemo disputauerit; tunc vir doctus eam partem potest eligere, quæ ex rationibus sibi probabilis visa fuerit: Si verò eas vnus tantum tractauerit, etiam tunc temporis doctus & peritus probabilis ratione suffultus potest contra eum auctorem opinari. V. G. Nauar^o docet peccare lethaliter Christianos captiuos in triremibus Turcarum, vel Sarracenorum in remigando contra Christianos metu mortis, quæ sententia licet probabilis sit, vir tamè doctus potest contra eam probabiliter sentire. Nam aliud prorsus est quando huiusmodi Christiani captiuus iubetur alios Christianos occidere, aut contra eos pugnare: hæc enim duo sunt per se mala, quia Turcarum & Sarracenorum contra Christianos bellum iniustum est, & proinde etiam metu mortis non potest quis aut Christianos occidere, aut contra eos in huiusmodi bello pugnare. Aliud verò est, quando Christiani captiuus, vel remigant vel alia opera seruorum siue captiuorum metu mortis præstare coguntur: hoc enim non est per se malum, cum nihil aliud sit, nisi dominorum iussa perficere in officio, quo anteaungebantur, obeundo; quod officium ex se indifferens est, nimirum remigare: onera, & sarcinas asportare; arma deferre; scalas & machinas ad muros admouere.

Septimò quæritur, An cuiusque liceat in foro conscientie probabilem aliorum sequi sententiam contra propriam opinionem. Titius v. g. probabiliter opinatur in articulo mortis se non posse sacram à peccatis absolutionem conferre ei, qui nullum speciale peccatum exprimendo, signa-

tantum confessionis, poenitentiae, & doloris sui vultu generatim ostendit. Quæritur an Titius contra suam propriam eiusmodi opinionem tuta conscientia possit, iam iam moriturum Cajum à peccatis absolueret, secutus probabilem quorundam sententiam asserentium posse tunc temporis tuta absolutionem à peccatis concedi. Ita enim opinatur Cordub. de indulgen. q. 39. in opin. 3. Sed oppositam sententiam tuetur Sot. 4. d. 18. quæst. 2. ar. 5. Abul. in Math. c. 16. q. 79. Item Titius existimat probabiliter nullam esse peccatorum confessionem informem; ac proinde iterare se debere confessionem antea factam. Quæritur an possit tuta ab huiusmodi confessione informi repetenda desistere, secutus S. Thomæ, & aliorum probabilem sententiam, docentium ratam esse peccatorum confessionem informem, nec esse vi & ratione præcepti repetendam. Ita. n. opinantur discipuli S. Th. ut constat ex Soto. 4. d. 18. q. 3. ar. 2. & 3. ipsum. S. Thom. sequenti. 4. d. 17. q. 3. ar. 4. licet oppositum sentiat Maior. 4. d. 17. q. 3. ar. 9. vna cum alijs multis. Dux sunt opiniones. Prima est Adriani & Cordubensis, dicentium non licere alicui contra propriam opinionem probabili aliorum sententiae in agendo adherere. Ratio eorum est, quia nemini ius est contra conscientiam agere: sed qui contra propriam opinionem, aliorum sententiam sequeretur, ageret proculdubio, inquirunt, contra conscientiam. Secunda opinio est quorundam docentium id cuiusque integrum esse facere. Probant, quia cuiusque fas est, probabile consilium alterius sequi contra proprium: ergo contra propriam sententiam cuiusque licet sequi aliorum opinionem. Deinde cuiusque licitum est communem opinionem eligere, vel saltem tutiorem vel probabiliorem: ergo si Titij propria opinio fuerit minus tuta vel minus probabilis, aut contra communem, absque dubio ius ipsi erit contra suam ipsius opinionem, sententiae aliorum accedere. Item subitò licet Superioris opinionem sequi contra propriam, quando præcepto sui superioris compellitur ad id faciendum, cuius oppositum ipse opinatur. Item si ego probabiliter putem hominem è longinquo à me visum esse Titium, contra verò alij, qui mecum vnà sunt, sentiant non esse Titium, possum prudenter contra meam opinionem, aliorum sententiae assentiri, vel quia plures sunt, vel quia puto eos certius ac perpicacius remota cernere; ergo possum etiam in alijs prudenter contra meam sententiam, aliorum opinionem amplecti. Hæc opinio est probabilior & verior. Et certè prima nihil cum hac sententia pugnat. Nam Adrianus & Cordub. solù docuisse videntur, nemini licere contra propriam sententiam aliorum opinioni adherere, dum iudicat id sibi minimè licere facere. At inquit, Nemini ius est contra propriam conscientiam agere. Fateor id esse verum, quando conscientia est absque vlla dubitatione: ut quando est de re euidèti, aut certa ex fidei diuinæ infuse lumine: aut cum iudicat fas sibi non esse aliorum opinionem sequi contra propriam sententiam. Obijcies, secundo, Duo assensus contrarij de eadem re simul in eodem esse non possunt, ergo Titius non potest contra propriam opinionem in aliorum sententiam venire: nam vel propriam deponit, & tunc contra pro-

Adrianus
quodlib. 2.
puncto. 3.
Cordub. 3.
sua. qua-
stionum.
lib. 9. q. 49.

Nauar. in
Mat. cap.
17. nu. 69.
de sic. 114
quædam
de iudic.
212. 2.

priam non agit; aut non deponit, & tunc duos assensus contrarios habebit. Propter hoc arguendum, quidam aiunt oportere nos propriam opinionem exuere, si aliorum sententiam sequamur. Sed profecto opus non est, ut propriam nos opinionem deseramus, nec inde continuo fit, ut simul de eodem sint duo assensus oppositi, quia Titius propriam opinionem habet ex rationibus & principiis à re ipsa sumptis, ex quibus iudicat hoc sibi non licere facere; at verò ex principiis communibus, vel extrinsecus ductis, videlicet ex aliorum probabili consilio, vel sententia (quam sequi cuique licet) existimat hoc se posse tuto conscientia facere, & hoc esse sibi faciendum.

Octavo quaeritur, An aliquando in foro conscientie liceat alicui contra suam certam, & euidenter scientiam aliorum probabilem opinionem sequi. Ratio dubitandi est propter iudicem: cui aliquando constat certo, & euidenter Titium esse innocentem; cum tamen ex testibus in forum & iudicium productis Titius sit reus criminis conuictus. Quaeritur an Iudex tunc temporis tuto possit probabilem. S. Thomae. 2. 2. quæst. 67. artic. 2. & aliorum sententiam secutus, Titium condemnare; & ponamus criminalem esse causam, in qua agatur de Titij fama, honore vel vita. Tres sunt opiniones. Prima negat posse tuto Iudicem condemnationis sententiam ferre contra Titium, aut absolueri contra acta publica; sed debere causam ad Iudicem superiorem deferre, coram quo ipse testificetur Titij innocentiam, vel debere publicum Iudicis officium deponere, quo deposito Titij innocentiam suo testimonio confirmet & comprobet; aut debere prorogare sententiam. Ita opinantur Panormit. in cap. Pastoralis. §. quia verò. num. 7. De offic. Iudic. delegat. Adrian. quodl. 2. punct. 3. ad 5. Cæterum quaestio non plenè diluitur, quia controuersia non est de Iudice, qui commodè potest se magistratu abdicare, aut Titium ad superiorem iudicem mittere, apud quem eius innocentiam testificari queat, aut causam differre: sed tota quaestio in his in eo versatur, An tuto conscientia, Titius innocens condemnari queat cum Iudex est supremus Princeps, & absque magna offensione populi Titius conuictus maleficij absolui non potest: vel quando inferior est Iudex, qui neque Titium ad Superiorem mittere, nec officio cedere, nec causam differre potest; quia populus instat & vrget, uti Titius condemnetur: quem si absoluat Iudex, non paruum populi offensionem creabit. Secunda opinio quam habent Calderi. in cap. Pastoralis. §. quia verò. de offic. Iudic. dele. Ange. & Imo. in l. à Divo Pio. ff. de sent. & re iudi. Ange. Indicare. num. 7. Rosel. Iudex. 1. quæst. 18. docet absolute, Iudicij nefas esse Titium condemnare, fas tamen esse absolueri contra publica acta, si neque causam prorogare, nec ad superiorem deferre potest, nec se publico munere abdicare: quia nemini licet contra suam certam & euidenter scientiam agere. Deinde quia ius gentium iuri naturali derogare non potest; sed iuris gentium est, ut iudicia secundum acta publica fiant: Iuris verò naturalis est, ut innocetem à morte liberemus. Tertia opinio ait, integrum esse Iudici Titium damnare. Sic S. Tho. 2. 2. q. 67. art. 2. & q. 64. art. 6. ad 3. Alex. part. 2. quæst. 40. mem. 6. art. 2. Caiet. 2. 2. q. 67. artic. 2.

Couarr. Syluest. verb. Iudex. 2. quæst. 5. ubi citat Innoc. Ioan. Andr. Card. Bart. Glossa. & Archidiaconus. Sic etiam Richar. quodl. 3. quæst. 25. Maior. 4. d. 33. quæstio. 30. quæ est. 4. de Iustitia. Anton. par. 3. tit. 9. cap. 2. §. 6. qui omnes sentiunt nunquam iudici fas esse contra suam conscientiam agere, sed fas esse agere in iudicio contra id, quod ipse priuatim extra iudicium certo nouit: & hæc sententia est verior: quia commune bonum priuato præferri debet: ergo ne populus in offensionem incurrat, Iudici licet innocentem Titium condemnare criminis in iudicio conuictum.

Ad obiecta verò Respondeo, Ad Primum quidem, in eo casu Iudici licere probabilem opinionem contra suam certam scientiam amplecti, quia contra Iudicis scientia est priuata tantum non publica, quæ ex publicis in iudicio actis ortum ducit: & Titius ex allegatis & probatis in iudicio est conuictus, quam publicam scientiam iudex sequi debet ad communem pacem & salutem seruandam, quæ priuato comodo naturali iure præponitur. Ad secundum: Sicut iure gentium bella, captiuitates & seruitutes sunt introducta, nihilominus tamen iure belli pueri, & alij in fontes captiui abducti in seruitutem rediguntur, immò etiam necantur ob communem Reipublicæ salutem, cum aliter tranquillitas pax & salus communis conseruari nequeat: Sic etiam iure gentium inductum est, ut in iudicijs, ex ijs, quæ allegantur & probantur sententia pronuncietur: & hoc iure introducto bonum commune postulat: ut innocens condemnatur interdum. Nec mirum est: nam etiam vsucapiones & præscriptiones iure gentium sunt constitutæ: vnde efficitur, ut quis absque vlla culpa & peccato rem suam amittat, nimirum ad commune bonum tuendum; ut sic innumeræ lites dirimantur ac finiantur, & ut pax & tranquillitas Reipublicæ vbique seruetur.

Nono quaeritur, An subdito liceat contra propriam opinionem sententiam, & præcepto Superioris accedere. Adrianus putat non licere, quia nefas est agere contra conscientiam. Sed verius est quod tradit Cordubensis, id licere facere: quia ut ex dictis perspicitur, cuique integrum est, contra propriam opinionem in aliorum probabilem sententiam ire: Et animaduertendum est, ut subditus Superiori iubenti obedire & parere debeat, opus esse, ut iudicet Superioris sententiam esse probabilem: sicut etiam necesse est, ut existimet sibi ius esse iuxta Superioris sententiam agere; nam alioqui contra conscientiam delinquet: & hoc est reuera, quod Adrianus docere contendit.

Decimo quaeritur, An sacerdos qui poenitentium confessiones audit, iure possit contra propriam sententiam probabili poenitentis opinionem adherere. Ponamus duas esse inter auctores opiniones probabiles, & poenitens vnam sequatur, presbyter verò eius confessionem excipiens oppositam teneat; Quaeritur an tuto conscientia possit contra propriam, sequi & amplecti poenitentis opinionem. Adrianus. in 4. q. 5. de confess. dnb. 7. §. De secundo: docet tria. Primum est: si poenitentis opinio est cum alterius damno, Presbyter cum à tali opinione debet auertere, si speret sua monitione se aliquid profuturum. Alterum est: si talem

Loco citato.

Adrian. quodlibet. 2. ar. 3. Cord. lib. 3. suarum quaestio. num. 49.

Anto. 3 p.
tit. 22. c. 20
Syluef.
tit. 3. q. 17.
Conrad. 9.
de con-
tra. tit. 7.

Molina in
tra. de co-
f. tit. 1.
de con-
tra. tit. 7.
de con-
tra. tit. 7.

spem non habeat, potest tunc presbyter contra propriam opinionem in poenitentiam sententiam venire, & cum a peccatis absolueret. Tertium est: si poenitentis opinio non sit cum damno alterius quippe cum non agatur de re alteri restituenda: tunc iure potest presbyter eius opinionem contra propriam amplecti. Antoninus vero, Syluester & Conradus aliter respondent, distinguentes; Aut presbyter, qui confessiones poenitentium audit, est ordinarius, qualis est Parochus, qui suorum confessiones excipere ratione sui muneris, & officii debet: aut solum alterius mandato & commissione confessiones audit, quales sunt ceteri presbyteri legitime approbati. Si sit ordinarius, contra propriam opinionem sententiam poenitentis probabiliter accedere potest, ac debet. Si vero sola commissione alterius confessionis poenitentiam audit, nullo iure compellitur poenitentium opinionem contra propriam habere. Tertia opinio est aliorum distinguendum sic. Aut presbyter suo officio functus, & commissione alterius audit confessiones: & rursus opinio poenitentis aut est cum damno alterius, nimirum de re alteri restituenda; aut est absque vilo alterius detrimento. Si presbyter, inquit, ratione sui muneris & officij confessiones audit, potest & debet contra propriam opinionem poenitentis probabiliter sententiam adherere, siue ea sit cum damno alterius; siue non. Si vero mandato & commissione alterius tantum audiat, & opinio poenitentis sit cum damno alterius, non potest eius sententiam sequi: si autem sit absque damno, potest & debet sententiam poenitentis accedere. Quarta opinio est *Sot. in 4. dist. 18. q. 2. art. 5. ad 5. Navar. in Manu. c. 26. nu. 4. & in c. si quis autem. De poenit. d. 7. nu. 65. Ang. conf. tit. 4. nu. 2. in vniuersum assentientium integrum esse presbytero contra propriam, poenitentis sententiam tenere. Et hæc est verior opinio; quia cum poenitentis sententia sit probabilis, imprudenter aut temere presbyter non agit, si eam contra propriam sequatur. Ex quo efficitur, ut tunc temporis presbyter debeat poenitentem absolueret, cum eius confessionem audiuerit: nam eo ipso poenitens iure absolutionem petit. Immo etiam Parochus compellitur ad poenitentis confessionem audiendam, tamen si nouerit poenitentem aliam opinionem probabilem habere, atque ipse habet; quoniam Parochus ratione sui muneris & officij cogitur eorum, quorum curam habet, confessiones audire; quando id iusta causa petunt: iusta autem causa est, cum peccator respiciens diuinam gratiam sibi conciliare desiderat, & ob id studet Sacerdoti sua crimina confiteri. Ea verè distinctio de presbytero, vel officio & auctoritate sua, vel commissione confessiones excipienti, nihil impedit: quia is, qui mandato & commissione alterius audit, potest quidem poenitentis confessionem non audire: in quo à Parocho plurimum differt; si tamen audierit, iure non potest absolutionem poenitentis denegare. Ea item distinctio de poenitentis opinione, quando est cum alterius damno, vel absque eo, nihil etiam obstat: quia is, qui confessiones poenitentium audit, eorum saluti prospicere debet: & sicut poenitens probabilem opinionem secutus potest tunc conscientiam rem alienam sibi retinere, nec ad re-*

stituendum vlla lege compellitur: sic et confessionis auditor presbyter iure non cogitur poenitentem precipere, ut re alteri restituat, quam ipse bona fide possidet, quia melior est conditio possidentis.

Vndecimò queritur, An in morbis curandis, in quibus est graue mortis periculum, Medicus tutiorem, vel communiorem, vel probabilior em opinionem sequi debeat, ubi sunt duæ opiniones aduersæ, sed probabiles. An aduertendum est, posse hoc duobus modis contingere. Primò quado sunt inter Theologos opiniones, quarum vna affirmat posse Medicum ægroto hanc vel illam medicinam porrigere: & altera negat. Deinde quado inter Medicos sunt duæ opiniones quarum vna asseruat hoc remedium esse ægroto salutare; altera contra, illud docet esse lethale. Queritur modò an Medicus contra propriam opinionem tuta conscientia possit aliorum probabilem sententiam secutus, medicinam grauius ægroto præbere, cum tamen ipse existimet eam esse lethiferam. Respondeo, Manifestum esse iure non posse Medicum remedium ægroto adhibere, quado dubitat an sit ei profuturum, an nociturum: quia in dubijs tutior & certior pars est eligenda. Quæres, Quid agendum, si de remedio dubitetur, an sit salutare; & aliunde certò constat ægroto moriturum, si nullum ei adhibeatur remedium. Respondeo, Si tunc temporis ægroto moriatur, in Medicum culpa conijci iure non potest, quia non ipse sed morbus ægroto vitam eripit: nam interdum ægroto non vitio & culpa Medici, sed vi morbi pereunt. At verò si medicus medicinam præberet, de qua dubitat ipse, sit necne ei salutaris, exponeret periculo vitam ægroto. Deinde perspicuum etiam est, quando sunt opiniones probabiles sibi contrariæ, estque aliud remedium certum: tunc nefas esse Medico certo remedio posthabito ægroto secutus probabiles opiniones mederi. Est enim regula iuris: certum est tenendum & dimitendum in certum. Insuper etiam est pro certo habendum: Medicum peccare, si remedijs nihil probabilitatis habentibus utatur solum, ut experiatur, an ea sint salutaria, an noxia: huiusmodi enim experimenta solent esse cum graui ægroto periculo coniuncta. Tota igitur controuersia in eo est, quando sunt contrariæ opiniones, an liceat Medico contra propriam opinionem, ex probabili aliorum sententia medicinam ægroto porrigere. Ad quam respondeo, si aliorum opinio sit communis, vel tutior, vel probabilior, ius esse Medico id facere; quia tunc imprudenter non agit, nec vlla iniuria damnouè ægroto afficit. Item si aliorum opinio sit probabilis quidem, licet nec tutior, nec probabilior, nec communis, etiam Medico integrum est eam opinionem in curando sequi: quia quod ex probabili ratione & causa sit, imprudentia & temeritate vacat; & proinde Medicus nullum in ea re peccatum admittit.

Duodecimò queritur, An aduocatus in alicuius patrocinio suscipiendo possit litem & causam defendere contra propriam opinionem, aliorum probabilem sententiam secutus. Hæc questio sicut præcedens etiam in duobus potest locum habere. Primò quando inter Theologos sunt duæ opiniones & vna affirmat, posse iure aduocatum

De hac
questione.
Sylue. Me-
dicus q. 4.
& Angel.
Medicus.
nu. 26. In-
noc. in cap.
tuancs, De
Homicid.

hanc

Cap. XVIII.

De conscientia dubia.

PRIMO queritur, Quid sit conscientia dubia: Respondeo esse eam, quæ in quaestione, de qua agitur, neutri parti assentitur. Verbi gratia, vocatur in quaestione an liceat Titio ius, quod Caius habet ad centum nummos aureos exigendos à Seio, minoris emere, quando neutri huius quaestioni parti per assensum adhaeremus, dubij de quaestione sumus.

Secundo queritur, Quot modis possit accedere conscientia dubia. Respondeo, Tot modis posse quot sunt genera quaestionum. Porro duo sunt quaestionum genera: aut enim quaestio est rerum agendarum, aut speculandarum: illa actionis: hæc speculationis quaestio dicitur. Illa est gratia operandi; hæc gratia sciendi. Sit exemplum. **Quaestio** est de re agenda, an pridie Pentecostes sit ieiunium seruandum. **Quaestio** verò est de re speculanda, An Mundus potuerit ab omni æternitate potestate Diuina produci. Rursus sicut quaestio potest esse iuris vel facti, sic etiam dubitare possumus aut de iure, aut de facto. De iure dubitamus, cum ambigimus, an nobis liceat in die festo iter facere; an testamentum minus solenne sit ratum & firmum: De facto verò hæsitamus: cum ambigimus, an quis votum fecerit: an iurauerit: an occiderit: an vim intulerit. Item sicut quaestio duplex potest esse: aut de re generatim accepta, aut speciatim; sic etiam dubitari potest, aut de re generaliter sumpta, vt si in vniuersum dubitemus, an leges quæ dicuntur pœnales, vim habeant aligandi conscientias, ita vt earum violatores se se peccato obstringant: speciatim verò ambigimus, cum dubitamus: an hæc vel illa lex pœnalis nos teneat. Et animaduertendum est, aliquas esse quaestiones & dubitationes quæ tametsi ad speculationem pertinere videantur, potius tamè ad actionem spectant, vt cum queritur aut dubitatur an hoc sit malum an bonum; sit peccatum necne: hæc enim potius operandi gratia quam sciendi queruntur. Nam idem est querere an hoc sit peccatum, quod est, an hoc sit fugiendum, sit cauendum.

Tertio queritur, An nobis liceat agere contra dubiam conscientiam? Respondeo ex communi omnium sententia non licere; vt docent Adrianus, Syluester, Cordubensis, Nauarrus, Angelus & alij. Id probatur in primis, quia Apostolus ad Romanos cap. 14. ait: Quod non est ex fide, peccatum est: sed qui dubitat, neutri quaestioni parti assentitur: ergo ex fide non operatur. Deinde quia dubius animus si quippiam agat, sese peccati periculo committit. Accedit quòd contra amicitia legem agit quis, si id faciat, de quo dubitat, an sit amico gratum, an contra: ergo contra legem charitatis in Deum facit is, qui cum dubium animus habeat nihilominus operatur. **Postremo** quia ad sui bonitatem, rectam cognitionem rei agenda requirit & postulat.

Quarto queritur, An quando dubius est animus, tutior pars sit eligenda. Respondeo esse Regulam iuris in c. Significasti. 2. & in c. Ad audiendam. & in cap. Petitio. De Homicidio c. Iuuenis,

hanc vel illam causam & litem tueri: altera verò negat. Secundo quando inter ipsos Iuriconsultos sunt duæ opiniones, vna affirmat in hac causa & lite tuenda ius esse: altera verò diffiteatur. Queritur ergo an in his turo possit aduocatus causam defendere contra propriam opinionem, aliorum probabili sententiæ adhaerens. **Hac** in re conuenit inter omnes nõ posse causam suscipere & agere, quado certum in lite est aduersarij ius: quia bellum nequit esse ex vtraq; parte iustum. Deinde certum est contra Sotum, Aduocatum posse tuta conscientia causam tueri quando dubium est ius aduersarij. Ita docent Syluester,

Sot. li. 5. de iust. q. 8. art. 3.
Aduocatus. q. 10. Antonin. part. 2. tit. 1. cap. 3. §. 19. Arm. Aduocatus. num. 10. Nauarr. in Manual. cap. 25. num. 28.

Et id probatur, quia Aduocatus nullam sententiam fert, sed tantum rationes, testimonia & iura pro cliente contra aduersarium coram Iudice proponit; & Iudicis est, ijs qui litigant auditis, sententiam pronunciare. Ergo Aduocatus dummodo falsa scienter testimonia vel iura non citet, dubiam litem tueri iure potest. **Caput igitur huius quaestioni** est, quando de æquitate & iure causæ ac litis sunt opiniones contrariæ. In quo Sotus sicut etiam in præcedenti distinguit: aut causa est, inquit, criminalis, qualis est ea, in qua agitur de vita, vel honore, vel fama vel libertate, vel possessione officij ac muneris, vel beneficii Ecclesiastici: aut est ciuilibis & parui momenti. Si causa criminalis sit, debet tutiorem, vel probabiliorem partem tueri & defendere. Si verò ciuilibis & leuis sit causa, ad id nulla lege & iure compellitur. **Cæterum** ex ijs, quæ antè iam dixi, constat posse turo Aduocatum etiam in criminalibus causam contra propriam opinionem suscipere & protegere, dummodo probabilem aliorum sententiam sequatur. Nam vt sæpe dixi: prudenter agit is, qui quidpiam gerit verisimili & probabili causa & ratione permotus. **In dubijs** inquit, tutior pars est tenenda. Respondeo, quado sunt opiniones probabiles, qui vnã in agendo sequitur, dubius non est: quia non dubitat sibi ius esse probabili aliorum adhaerere sententiæ. Immo vt prædixi liceret Aduocato, tametsi causa esset dubia, patrocinium suscipere: ex Syluestro, Antonino, Armilla, Nauarro locis præcitatatis. Item dices: Melior est conditio possidentis: ergo si aduersarius est in possessione rei, nequit Aduocatus contra eum causam suo patrocinio tueri. Respondeo, Aduocatum dum alicuius patrocinium suscipit sententiam non ferre; ac proinde aduersario de rei possessione nihil detrahere; sed tantum iura & testimonia proferre & citare. Iudex enim est qui litigantem à rei possessione sua sententia deiecit. **Pari modo** respondeo ad id, quod obijcitur, Neminem in dubijs esse condemnandum; id locum habere, tum in Iudice, cuius est rem huic parti vel illi per sententiam addicere: tum etiam in nobis, quando dubitamus, ita vt neutri quaestioni parti assentiamur: quod locum non habet quando probabili ter hoc vel illud sentimus; vel quando solùm ambigimus de iure causæ & litis; non autem dubitamus sit necne quis patrocinio defendendus.

Ad quæst. 2. a. 2. Syl. Dubium. q. 2. Cord. lib. 3. q. 2. Ange. Dubium. n. 1. Med. 1. 2. q. 19. ar. 6. Anb. 4. Nauarr. de peccat. d. 7. c. si quis auertem.

De spon-

De i p o n s a l i b u s . I n d u b i j s t u t i o r e m p a r t e m e s s e e l i g e n d a m . Q u e r e s , q u e p a r s t u t i o r c e n s e a t u r i n q u e s t i o n i b u s & d u b i t a t i o n i b u s r e r u m a g e n d a r u m ; R e s p o n d e o , e a m e s s e , i n q u a e l i g e n d a c e r t u m e s t n u l l u m i n e s s e p e c c a t u m . P r a e r e a e a e t i a m p a r s e s t t u t i o r , i n q u a t e n e n d a m i n u s & l e u i u s p e c c a t o e s t , s i n e u t r a q u a e s t i o n i s p a r s a b s q ; p e c c a t o s u s c i p i & s u s t i n e r i q u e a t .

Q u i n t o q u a e r i t u r , Q u i d s i t d i c e n d u m : q u a n d o a l t e r c o n i u g u m d u b i u m a n i m u m h a b e t d e m a t r i m o n i o , e o q u o d c o e p e r i t a m b i g e r e a n p r i o r c o n i u x v i u a t , a u t d u b i t a r e c o e p e r i t . S i t n e c n e m a t r i m o n i u m , q u o d c o n t r a x i t , i r r i t u m o b o c c u l t u i m p e d i m e n t u m c o n s a n g u i n i t a t i s , v e l a f f i n i t a t i s ; a u t e o q u o d i d o n e u s & l e g i t i m u s a d m a t r i m o n i u m c o n s e n s u s d e f u e r i t . R e s p o n d e o , d e h a c r e a p e r t a e s s e i n i u r e C a n o n i c o d e f i n i t i o n e m . N a m i n c a p . D o m i n u s , D e s e c u n d i s n u p t i j s , & c . I n q u i s i t i o n i s . D e s e n t . e x c o m . s t a t u t u m e s t , h u i u s m o d i c o n i u g e p o s s e d e b i t u m a l t e r i p e t e n t i r e d d e r e . n o n t a m e n p e t e r e , q u a n d i u d u b i a m c o n s c i e n t i a m h a b u e r i t . V e r u m h a e i u r i s d e f i n i t i o m a g n u m c e r t e p l e r i s q u e n e g o c i u m f a c e s s i t . P r i m o , q u i a e x R e g u l a i u r i s p a u l o a n t e c i t a t a : I n d u b i j s t u t i o r p a r s e s t a m p l e c t e n d a . e r g o c o n i u x d u b i u s d e m a t r i m o n i o , s i c u t d e b i t u m i u s t e p e t e r e n e q u i t , s i c n e c r e d d e r e p o t e s t ; q u i a s i u e p e t e n d o , s i u e r e d d e n d o , s e i p s u m o b i j c i t p e c c a t i p e r i c u l o . D e i n d e s i d u b i t a t i o s i t d e m a t r i m o n i o , a n f u e r i t c o n t r a c t u m s u p e r s t i t e p r i o r i c o n i u g e , i n r e d d e n d o d e b i t o p e r i c u l u m e s t , n e v n u s c o n i u x i n i u s t i t i a e c r i m e n c o n t r a a l t e r u m s u p e r s t i t e m c o n i u g e c o m m i t t a t . A d d e q u o d i n p a r i c a u s a i u s t i t i a e , m e l i o r e s t c o n d i t i o p o s s i d e n t i s . E r g o c o n i u x q u a m u i s d u b i a m h a b e a t c o n s c i e n t i a m , s i c u t p o t e s t d e b i t u m r e d d e r e , i t a & e x i g e r e ; q u i a e s t i n l e g i t i m a p o s s e s s i o n e c o n i u g i j . P r o p t e r h a c & s i m i l i a a r g u m e n t a v a r i e s u n t i n t e r a u c t o r e s s e n t e n t i a e i n s e n s u s u p r a d i c t i i u r i s C a n o n i c i e x p l i c a n d o . P r i m a o p i n i o e s t A d r i a n i a f f e r e t i s h u i u s m o d i c o n i u g e m o p o r t e r e e x a m i n a r e d u b i t a t i o n i s r a t i o n e s , & d i l i g e n t i a m a d h i b e r e i n r e i v e r i t a t e d i s q u i r e n d a . V n d e a n t e q u a m e x a m i n e t & d i l i g e n t i a m c o n f e r a t a d r e m i p s a m s c i e n d a m , n e c p o t e s t d e b i t u m r e d d e r e , n e c e x i g e r e : & d i s c u s s i s r a t i o n i b u s , & d i l i g e n t i a i n e a r e p o s i t a , a u t d u b i t a t i o n e m e x i i t , & t u n c p o t e s t d e b i t u m s o l u e r e & p e t e r e ; a u t s e m p e r a d h u c e s t d u b i o a n i m o , & s u s p e n s o , & s i c n e c p o t e s t p e t e r e , n e c r e d d e r e . E t p r o b a t e x p r a d i c t a R e g u l a i u r i s , I n d u b i j s t u t i o r e m p a r t e m e s s e e l i g e n d a m : d e n i q u e c o n c l u d i t A d r i a n u s , d e f i n i t i o n e m i u r i s i n c . D o m i n u s . & i n c . I n q u i s i t i o n i ; s o l u m i n f o r o e x t e r i o r i v i m , & l o c u m h a b e r e . S e d c e r t e d e f i n i t i o P o n t i f i c u m h i s i n l o c i s i n f o r o i n t e r i o r i c o n s c i e n t i a e l o c u m h a b e t , q u i a e s t a d s e r u p u l u m a n i m i d e p e l l e n d u m : q u a r e A d r i a n i s e n t e n t i a c o m m u n i o m n i u m c o n s e n s i o n e r e f e l l i t u r . S e c u n d a o p i n i o e s t S o t i d o c e n t i s , p r a d i c t a m i u r i s d e f i n i t i o n e m i n t e l l i g i , d e c o n i u g e d u b i u m a n i m u m h a b e n t e a n t e o m n e m d i l i g e n t i a m a d h i b i t a m , q u i t u n c t e m p o r i s e t i a m i n f o r o c o n s c i e n t i a e , p o t e s t d e b i t u m r e d d e r e , n o n t a m e n p e t e r e : p o s t c o l l o c a t a m v e r o i n e a r e d i l i g e n t i a m , s i c o n i u x d u b i o a d h u c s i t a n i m o , t u n c i n q u i t , & r e d d e r e & p e t e r e p o t e s t . A t p r o f e c t o h u i u s m o d i S o t i s e n s u m m e r i t o C o r d u . l i b . 3 . q u e s t . s u a r u m . q . 8 . r e f u t a t . N a m P o n t i f i c e s g e -

neratim loquuntur de coniuge dubium animum habente, & ratio ipsa efficaciter probat idem iuris esse de coniuge qui post adhibitam diligentiam dubio est animo, quod de coniuge qui ante ullam diligentiam ad eam rem collatam dubius, incertus ac suspensus animo pender. & ratio Soti in utroque locum habet, quia coniux est in legitima possessione coniugij, & in pari iustitiae causa melior est conditio possidentis. Tertia opinio est Palud. in 4. dist. 36. q. 2. art. 3. asserentis eiusmodi coniugem ihsitantem nec posse reddere, nec petere debitum, eo quod in dubijs tutior pars sit amplectenda: sed ex praeepto Ecclesiae posse reddere, quamuis non petere. Et hoc sensu putat intelligi debere definitionem Pontificum in cap. inquisitioni, videlicet ut coniux, dum ambigit de matrimonio, debitum reddat, sed no exigat: quia ita praecipit Ecclesia in his locis paulo ante citatis. Caterum huiusmodi Paludani sententiam merito ceteri reiiciunt, quia Ecclesia statuere nequit, ut id, quod sua natura malum est, bene fiat: ergo ante Ecclesiae praeeptum, vel malum erat debitum reddere & non exigere, vel bonum erat: Si malum per se erat, ergo ob Ecclesiae praeeptum non fit bonum: Si vero bonum erat, ergo Ecclesiae praeepto opus non est. Quarta igitur sententia est vera, quam communi consensu auctores sequuntur. Couar. de matrim. par. 2. cap. 3. §. 2. n. 7. Nauarr. in Manua. c. 27. nu. 288. Cordub. lib. 3. q. 8. Idem Nauarr. in cap. Si quis. De penit. dist. 8. numer. 101. Medina de restit. q. 12. Bartholom. Med. 1. 2. q. 19. art. 6. Sylu. Matrimonium. 6. q. 8. Ang. Matrim. 9. n. 4. Armil. Matrim. n. 45. Coniugem dubium animum habentem, in foro conscientiae posse debitum reddere, non tamen petere, ut habet praedicta Pontificum definitio, quae Regulae illi supradictae innititur: In dubijs tutior pars est eligenda. Vt n. superius indicauit, tutior pars est, quae certo omne peccatum declinat, aut quando neutra quaestiois pars absq; peccato deligi potest, quae minus leuiusq; peccatum eligit, tutior est, quoniam inter duo mala minus est eligendum, ut constat ex c. duo mala. & c. nerui. d. 13. non quod eligendo id, quod minus malum est, peccet, qui eligit peccatum. n. eligere nobis nunquam licet: sed quod nobis inter duo mala positis, lex quae prohibet, quod minus malum est, definit nos obligare, ut quod grauius & deterius est malum, deuitemus. Rursum quando duo praeepta, vel duo iuris vincula simul seruari nequeunt, maius praeeptum, quod arctius est vinculi, seruandum est. Quotiescunq; igitur dubius est coniugis animus de matrimonio, tunc in debito exigendo, se obijcit periculo peccati contra castitatem, & ideo petere debitum iure nequit. In reddendo enim coniux simplicis libidinis periculum incurrit, negado vero infert se in iniustitiae periculum: nam fortassis violabit fidem in matrimonio datam, & denegabit ius alteri coniugi debitum. Quare cum sint duo mali pericula, aut enim faciet contra castitatem, aut contra iustitiam, & arctioris praeepti & iuris sit vis iustitiae, qua castitatis iure debet arctius praeeptum seruare, & grauioris peccati periculum cauere: ac proinde sequitur, ut possit coniux, ac debeat debitum reddere, nam ut in conc. Tol. 8. habetur, & refertur. d. 13. ca. duo mala. Duo mala licet omnino cauissimè

fini pra-

Ad quod
2. art.

Situ in 4.
d. 27. q. 1.
art. 3. Ep. li.
de iust.
q. 8. ar. 4.

sint præcauenda, tamen si periculi necessitas vni ex his perpetrare compulerit, id debemus resolvere, quod minori nexu noscitur obligare. & c. nerui. eadem d. ex Gregorio legimus. Si omnino nullus sine peccato euadendi aditus patet, minora semper eligantur, quia & qui murorum vadique ambitu ne fugiat, clauditur, ibi se in fugam præcipitat, vbi breuior murus inuenitur. hæc ibi, & cum quis quod minus malum est, deligit, ne quod deterius est, faciat, peccatum nõ facit, quoniam minoris præcepti vinculo non tenetur.

Ad obiecta verò in principio, Respondeo, In dubijs tutiorem partem esse præferendam: sed quandiu cõiugis dubius est animus de Matrimonio, tutior est pars in reddendo debitum, quam in denegando: tunc enim coniux in reddendo, deterioris peccati periculum euitat, vt dixi. Ad secundum Respondeo, quando dubitatio est de matrimonio an fuerit contractum super lite priori coniuge, ius habet coniux soluendi debitum ob aliam Regulam iuris (de qua inferius dicam) In pari iustitiæ causa melior est conditio possidentis. Cum igitur Matrimonium sit bona fide contractum, & causa sit par, præsentis & prioris coniugis, cum iusta sit dubitatio, præsens coniux est in legitima possessione coniugij, & proinde melior est eius conditio, & tuto potest persolvere debitum. Tertium argumentum diluitur: licet coniux in legitima sit possessione connubij, non continuo tamen sequitur, vt iure possit debitum exigere, quia in exigendo simpliciter contra castitatem libidinis periculum subit: & se à debiti petitione abstinendo, nullum ius amittit: possessionem enim coniugij non perdit, nec sibi in villa re nocet: ergo ea obligatione iuris tenetur, qua tutior è in dubijs parte deligere & sequi debem.

Sexto Queritur, Quid sit dicendum, quando vterque coniux dubio est animo de matrimonio, quia ambigit, an in eo insit impedimentum occultum; vtrum tunc temporis alter coniugum reddere debitum petenti debeat? Respondeo, Definitionem Pontificum in cap. Dominus, & c. Inquisitioni, in tali casu minimè locum habere: quia si vterque coniux dubiam conscientiam habet, de impedimento coniugij, ius petendi debitum, ob animum dubium amittit. Cum igitur neuter iure debitum possit exigere, alter ab obligatione reddendi liber ac solutus est: & cum ad debitum soluendum minimè compellatur; sequitur vt neque id reddere iure possit, quia alter ius petendi non habet: & proinde etiam in reddendo luxurix, & libidinis periculum incurrit; eo quod, qui in eo casu reddit, liber à peccato esse nõ potest, cum non reddat, vt suum alteri ius tribuat. hæc enim ratio vim non habet, quando qui petit, de impedimento coniugij dubitat. Definitio ergo Pontificum locum habet, quando vnus tantum coniugum dubio est animo, tunc enim alter cum bona fide debitum petat, suo iure spoliari & priuari non potest.

Septimo queritur, Quid sit dicendum, quando Titius mala fide matrimonium contraxit: hæc est, cum de occulto matrimonij impedimento dubitans ad nuptias transit, an matrimonio contracto iure possit alteri cõiugi debitum soluere? Respondet Sotus tuta conscientia non posse, quia

mala fide est in possessione coniugij: possidenti autem, mala fides nihil suffragatur. Vnde inquit, Pontificum definitionem in decretis ante citatis non esse de huiusmodi coniuge intelligendam. Sed reuera ex cap. Dominus, cõtrarium elicitur; quia in eo cap. sermo est de eo qui, cum dubio animo esset, matrimonium contraxerat, & de eo statuitur, debere reddere, non autem posse petere. Et ratio manifestè Sotum conuincit: quia cum alter bona fide matrimonium inierit, in legitima est matrimonij possessione, ergo debitum petendi ius habet, & proinde alter licet dubio sit animo, contra ius fasque denegat: non enim eius dubitatio, vel mala fides dubium animum, quo matrimonium iniit, alteri bonam fidem habenti nocere potest, nec debet. Si tamen vterque mala fide se matrimonio coniunxerit cum de impedimento dubitaret, iure petendi debitum caret: & ideo tunc neuter aut exigere, aut reddere tuta conscientia potest.

Cap. XIX.

Aliæ quædam quæstiones de dubia Conscientia diluuntur.

PRIMO queritur, An Titius, qui per ignorantiam duxit ancillam in matrimonium, bona fide putans esse liberam, deinde processu temporis incipit ambigere ancilla sit necne, ad reddendum debitum petenti compellatur. nam certum est, petenti debitum posse tuta conscientia reddere, quia licitum est illi matrimonium denuo confirmare: quoniam etiam si ancillam esse rescierit, potest si velit eam vxorè ducere, & ita in matrimonio habere. Caput igitur quæstionis est, an dum animo est dubio, debeat petenti debitum reddere iuxta definitionem Pontificum in iure superioris allegatam: Respondeo ex communi omnium sententia, in 44. distincti. 36. nullo iure compelli ad debitum reddendum: quoniam etsi vxor ancilla debitum bona fide petat, id tamen est cum magno detrimento viri, eo quod vir per ignorantiam cum ea matrimonio contraxerat. Quod si cum ambigit de feruitate vxoris, debitum ei soluere iure cogereretur, tunc temporis ancillam in matrimonium ducere deberet, id quod in magnum cederet Titij detrimentum. Definitio ergo Pontificum locum tantum habet in cõiuge, qui dubio animo est de matrimonij impedimento absque suo magno huiusmodi incommodo. *Corrubens* tamen & alij putant etiam tunc temporis, Titium iure compelli ad debitum petenti reddendum: ratio eorum est, quia potest id soluere absque villo suo detrimento: veluti si reddat non voluntate iterum contrahendi, vel ratum habendi matrimonium ante contractum, sed solum in animo habes reddere id, quod in tali dubio, vxori debet; tunc enim & absque peccato ad vxorem accedit, & nullum sibi detrimentum infert, quemadmodum si duo se matrimonio per ignorantiam copulauerint, in quo sit impedimentum occultum, sublato deinde impedimento, non eo ipso quod matrimonio ante inito vtantur, id confirmant, & ratum habent; quia vtuntur eo, bona fide putantes sicut antea, matrimonium esse legitimum: probabilis est opinio.

Secundo

Sot. loci citati.

Corrub. de quæstionibus iuribus.

Secundo *queritur*, Quid sit dicendum quando alter coniux de impedimento matrimonij incipit dubio esse animo, & matrimonium consummatum non est, sed tantum ratum; num in eo casu vir dubitans compellatur ad debitum petenti vxori soluendum? Et ponamus eos adhuc esse intra spacium duorum mensium, quod est ab Ecclesia constitutum, vt alteruter coniugum possit, si velit, ad meliorem Religionis statum conuolare. *Respondeo*, Prædictum coniugem minimè cogendum debitum reddere: ex quo efficitur vt intra id temporis, nec soluere, nec exigere debitum possit. Nam debitum vxori denegando, iniuriam nõ facit, & ex altera parte periculum est, ne luxuria & libidinis peccatum in reddendo committat: ergo tuta conscientia non potest reddere. At post elapsum duorum mensium tempus, dum anceps animi est de impedimento coniugij, petere quidem debitum non potest, petenti autè vxori reddere, aut Religionis institutum confestim suscipere iure compellitur.

Tertio queritur, quid sit dicendum in casu; cum Titius per ignorantiam matrimonium contraxit, in quo fuit impedimentum, quod Canones, & iura vocant frigiditatis aut maleficij, & processu temporis incipit dubitare de tali impedimento: an iuxta Pontificum definitionem supra allegatam, debitum petenti reddere debeat; & an possit etiam exigere? *Respondeo*, etiam si vterque dubitet de tali impedimento, & reddendi debitum & petendi ius habet, quoniam illud impedimentum matrimonium non dirimit, nisi perpetuum sit, & ideo vterque coniugum iure potest matrimonio vt, vt experiatur, cum impedimentum sit perpetuum, an ad tempus: experiari autem nõ potest nisi ipso matrimonio vtatur. Et quoniam tempus ex rei natura ad id experientiam definitam non est: Ecclesia suo decreto constituit, vt sit triennium. cap. laudabilem. & ca. litem. de frigi. & malef. quo elapso, si impedimentum durat, Ecclesia matrimonium dissoluit, hoc est, iudicat nullum fuisse coniugium propter perpetuam naturam imbecillitatem, quæ in iure frigiditas appellatur.

Quarto queritur, Quid sit dicendum, quando alter coniugum dubium animum habet de impedimento occulto matrimonij ante contracti, an debeat huiusmodi dubitationem alteri coniugum bonam fidem habenti declarare & detegere, ne debitum petat? *Respondeo*, ad id nullo iure compelli, quia alter coniux bonam fidem habet: & plerumque ex eiusmodi declaratione plura, aut deteriora mala nascuntur, nec vlla solet esse spes futuræ utilitatis.

Quinto queritur, Quid sit iudicandum in casu, cum Titius fundum bona fide hæctenus possiderit: modo incipit hæsitare suus ne sit alienus? num quia dubio est animo, fundum debeat restituere, an vero iure possit illum sibi retinere? quoniam in dubijs tutior pars est eligenda: ergo fundum debet Titius restituere: nam in restituendo, certum est nullum peccatum inesse; cum tamen in retinendo periculum sit, ne crimen iniustitiæ committat. Tres sunt opiniones. *Vna est* Adriani dicentis Titium compelli ad diligentiam adhibendam: qua adhibita, si adhuc in dubio animo

perstiterit, tunc debere fundum restituere: verum tamen ante diligentiam in ea re positam, posse Titium sibi retinere, quoniam tanquam custos depositarius uè potest quis turò rem aliam possidere. Probat Adrianus ex Regula iuris, Tutius in dubijs esse eligendum. *Secunda opinio est* Soti in 4. lib. de Inst. quest. 5. art. ult. prope finem. Titium in dubio permanentem oportere dimidiam fundi partem restituere; id probare contendit, quia ratio ne dubitationis æqualè est ius Titij, & alterius: ergo si Titius dubitat, an fundus, quem possidet, sit suus, an Caij, parte sibi retenta, debet alteram dimidiam Caio reddere. Quemadmodum cum dubitat quis, an res, quam restituere debet, sit Caij, an Seij, diuidi inter Caium, & Seium ea res debet: ita etiam si Titius ambigat, an res à se possessa sit sua, an Titij, eam cum Caio partiri debet.

Tertia opinio est Medina de restit. que. 17. §. licet tamen. Syluest. Prescriptio. 1. quest. 3. Cordub. lib. 3. quest. 8. ad primam rationem. Couarr. in Regula Possessor. parte 2. §. 7. numer. 4. asserentium tutò posse Titium fundum sibi retinere: & hæc opinio est verior; quia in dubia & pari causa iustitiæ, melior est conditio possidentis. Quare Regula iuris, videlicet, Tutior pars est eligenda, locum non habet in causa iustitiæ, quando est dubia, & ex vtraque parte æqualis, & penes vnum est rei possessio.

Sexto queritur, An Titius, habens dubium animum sit suus, necne res, quam possidet, ea possit vt; ita vt ipsam tuta conscientia alienare queat: Duæ sunt opiniones. *Prima est* Cordubensis, eam nec alienare posse, nec etiam ad proprios vsus assumere. Id probat primo ex l. Alienationis, ff. de verborum significat. Ex qua colligitur, eum, qui vsu capere nequit, alienare non posse, sed Titius rem de qua dubitat, sit sua, necne, vsu capere non potest, ergo nec alienare. Deinde quia si alienet, vel ad suos vsus adhibeat, seipsum in peccati periculum conijcit: nam forte rem alienam cõsumet quod est cum detrimento alterius. *Item* quia coniux dubitans de impedimento matrimonij occulto, licet sit in legitima coniugij possessione, vt matrimonio debitum petendo non potest: ergo nec Titius potest vt re à se possessa, dum ambigat, sit sua, necne. *Secunda opinio est* aliorum docentium iure posse Titium re huiusmodi vt, dummodo eo animo sit, vt si postea rei dominum compererit, eam illi reddat, vel pretium eius, vel rem aliam, quæ tantidem æstimetur. *Hæc opinio est verior*: nulla enim ratione cogitur talis possessor à rei vsu abstinere: nam sicut rei legitima possessio concedit ius eam retinendi, sic etiam dat ius vtendi ea, dummodo in animo possessor habeat domino comparanti plenè satisfacere. Quare si res sit, quæ vsu consumitur, qualia sunt vinu, oleum & cætera, quæ in iure dicuntur functionem habere, potest Titius ea vt, & eam in quos voluerit vsus impendere: & postea de domino rei certior factus, reddet ipsi aliam eiusdem generis, & functionis. Si verò res sit, quæ vsu non consumitur, potest Titius eam vendere, distrahere, alienare, dummodo & emptorem de sua, quam habet, dubitatione moneat, & eo animo sit, vt vero domino comparanti tantundem, quanti res valet, restituat. Ex quo fit, vt

ne de Præscriptio. §. Hoc supposito. Et quodlib. 2. ad 2. confirmata. Argu. 8.

si dubium sit, res ne Titij sit, an Caij, neutro possessionem habente, rem inter vtrunque diuidi oporteat, siquidem æquale est ius vtriusque. **Deinde** efficitur etiam, vt si Titius certò cognoscat rem a se possessam esse alienam, & ambigat, num sit Titij, an potius Caij, eam diuidere debeat inter Titium & Caium. **Postremò** fit, vt si Titius rem possideat, quam rescierit esse alienam, ignoret tamen prorsus cuius sit, debeat eam in pauperum vsus erogando restituere.

Ad obiecta Cordub. Respondeo ad Primum. in l. Alienationis, solùm dici, Alienationis verbum etiam vsucapionem continet. Nam latius patet alienatio, quàm vsucapio; & vsucapio est quedam alienationis pars: & proinde non inde efficitur, vt qui alienare potest, possit & vsucapere: sicut non rectè quis colligeret, est animal, ergo est homo, est virtus, ergo est fortitudo; quia latius patet animal, quàm homo; virtus, quàm fortitudo, & ideo non rectè concluditur, potest quis alienare, ergo potest vsucapere. **Nec item** rectè colligitur, non potest quis vsucapere, ergo non potest alienare: sicut non bene concluderes, non est homo, ergo non est animal: non est fortitudo, ergo non est virtus: quare licet rem alienam, cum dubio sum animo, sit aliena necne, vsucapere iure nequeam, possim tamen, vt dixi, alienare. **Ad secundum, Respondeo** nullum damnum rei domino inferri, siquidem Titius, cum rem a se possessa vitur, eo animo est, vt domino, quãdo is comparuerit, plenè satisfaciatur. **Ad tertium Respondeo**, non esse idem iuris de matrimonij, quòd de rei possessæ vsu. Nã coniux dubitans de occulto coniugij impedimento, ex parte potest matrimonio vt, ex parte verò non potest, quia potest reddere debitum petenti coniugi, vt grauius peccati periculum declinet ac vitet, ne contra fidem & ius alterius coniugis faciat: nequit verò debitum exigere nè se cõiciat in libidinis, & luxuria periculum, & ideo ab vsu petendi sese continere debet.

Septimò queritur, Quid sit respondendum quando Titius filius familias hæsitauerit, sit ne legitimus, an spurius: num iure possit cum alijs legitimis fratribus hæreditatem paternam adire? **Ratio** dubitandi ex vna parte est, quia Melior habetur conditio possidentis, sed Titius filius censetur legitimus, ergo iure potest hæres esse, & vna cum fratribus paterna bona partiri. **Rursus** in dubijs potius est pro matrimonio sententia pronuntianda, ergo Titius filius legitimus est iudicandus. **Ex altera parte** periculum est, ne contra iustitiam alios fratres legitimos integra hæreditate spoliaret ac priuet. **Respondeo**, Titium posse pura conscientia hæreditatem paternam adire, quoniam etiam si hoc cum aliorum fratrum detrimento esse videatur; Titius tamen in dubio legitimus filius censeri, & haberi debet: & in causis ambiguis, nempe quãdo partium iura sunt dubia & obscura, sententia est potius pro reo, quàm pro actore proferenda.

Octauò queritur, Quid dicendum, quum certò constat Caium esse filium spurium, & Titius & Seius dubitant vter ipsorum sit pater Caij. An Titius, an potius Seius paterno iure & officio a limenra Caio suppeditare cogatur. **Respondeo**,

vtrunque, Titium, inquam, & Seium compelli ad Caium alendum & sustentandum, ita vt vterq; id præstare commodè possit, inter vtrunque sit alimentorum onus diuidendum: si alter verò aut non possit, quia sit egestate & penuria oppressus, aut nolit, tunc alter in totum debet Caio alimenta præbere.

Nonò queritur, Quid sit respondendum si ponamus Titium subditum, cuius Præfectus superior sit Caius, Titiusq; dubitet de re aliqua faciendâ, an accedente Caij Superioris præcepto, possit tunc facere rem sibi imperatam; Duæ sunt opinioniones. **Prima** est Adriani negãtis Titium id posse facere, nisi dubiam cõscientiam deponat, quia nemini licet, contra propriam cõscientiam operari, nec potest Superior contrarium præcipere. **Secunda opinio** est Syllæ. *Obedientia, q. 2. Angel. obedientia. m. 6. Palud. 4. dist. 19. q. 4. m. 7. Sot. in lib. de ratione regen. & detegendi secretum. mem. 3. q. 2.* & omnium communi consensione recepta, posse Titium in re dubia superioris præcepto parere, & id quidem ea ratione probant: quia superior est in legitima possessione, ergo subditus in re dubia obtemperare debet, ne se exponat peccati periculo. nam forsitan detrahet aliquid de iure & potestate Superioris, ac ne admittat crimen, quo obedientiam Superiori debitam denegat. Enimverò dicendum est subditum in re dubia obedire debere, quia quamuis ex principijs à resumptis dubium animum habeat, ex principijs tamè communibus & extrinsecis, vt rem planè compertam habet, sibi licere in re dubia sui præfecti imperio parere: sicut in re dubia cuique ius est probabile boni & periti viri consilium amplecti, & probabili aliorum opinioni adherere. **Adrianus** verò solum docere voluit, minimè licere Superioris præcepto obedire contra propriam cõscientiam dubitantem, videlicet quando quis ambigit; licet sibi necne Superioris præcepto parere in eo, de quo dubitat, num id peccatum sit: in hoc enim ceteri conueniunt, tunc esse dubium animum deponendum. **Ex quo** perspicitur posse nos in multis rerum euentis dubitationum molestijs liberari. **Exempli gratia**, Titius subditus morbo laborans ambigit, an sit sibi ieiunium seruandum, an debeat ab esu carniū abstinere, officium Ecclesiasticum persolvere, rem diuinam audire; id faciat, quòd iusserit Superior. **Pari** ratione miles iure potest suo Principi, Regi, Duci vel Republicæ in bello obedire, cum dubitat, sit ne Principis bellum, quod aduersus alterũ gerit, iustum: quoniam in his, & id genus alijs subditus, dummodo probabile Superioris præceptum sit, non est cur dubitet, sibi licere, suo Superiori parere. **Quæres**, Quid de militibus exteris mercede ad bellũ conductis, vel alia de causa vocatis. **Respondeo** non esse idem iuris de illis, quod de subditis: nihilominus tamen si de iure belli hæsitent, & aliunde nouerint Principem à quo sunt conducti & vocati, virum esse piũ & bonum, & qui bellum nisi iustum suscipere non solet; tunc milites illi tuta conscientia possunt probabiliter putare Principem iure bellum alteri inferre: Id etiam facere illis est integrum, quando ex probabili aliorum consilio ad id faciendum adducti permouentur.

Adri. quid.
2. p. d. d.
2. ad. 1.

Decimò quæritur, An Titius si dubio sit animo, an votum Deo fecerit, an quidpiam iurauerit, an promiserit, an cum alio inuendo contractum cõfenserit, debeat tanquam tutiorem partem amplexus existimare se votum fecisse, iurasse, promississe aut in contractu consensisse. Sotus putat in his non esse Regulam iuris tenendam, quæ ait Tutiorem partem eligi oportere, sed aliam qua dicitur, Meliorem esse conditionem possidentis. Et quia quisque est suæ libertatis possessor cum hæsitat, an quippiam vouerit, iurauerit, promiserit uel, tunc iudicare potest se non vouisse, neque iurasse, aut promississe. At profecto longè verius est, quod alij tradiderunt, in his & alijs huiusmodi, tutiorem partem esse eligendam. Et cum tutius sit, ut quis putet, se nouisse uel iurasse, uel in contractu consensisse, seruanda sunt hæc omnia: alioqui peccati periculum sibi creat. nam forte aut votum, aut iusurandum aut fidem in contractu datam violabit. Nec in his locum habet dicta Regula iuris: Melior est conditio possidentis: hæc enim Regula locum habet in re & materia iustitiæ alioqui pari & ambigua. Ex quo fit ut si Titius dubitet homicidium, ne an aliud crimen admiserit in quod sit iure constituta excommunicatio, suspensio, interdictum uel Irregularitas, debeat tutiorem partem secutus se à diuinis officijs continere.

Vndecimò quæritur, Quid sit dicendum, si Titius iuris dubitationem habeat, nimirum an hoc, an illud crimen in iure excommunicatione, suspensione, an irregularitate afficiatur? **Respondeo**, Regulam iuris esse seruandam: odia & pœnæ sunt restringendæ, & in his locum habet id, quod habetur in cap. Is qui, De sententia excommuni. in 6. Nullum esse irregularem censendum nisi in iure exprimat. Quare in pœnis & odijs fidem non facit argumentum à pari, uel simili sumptum: pœnæ enim & odia vniuersi delicti, ad aliud simile minime trahuntur: licet in ijs, quæ ad commodum, & bonum singulorum spectant, locum & vim tenere possit argumentum à pari uel simili ductum; ita ut quod est de vno in iure statutum, ad aliud simile protendatur.

Duodecimò quæritur, Quid dicendum sit, quando Titius dubio & ancipiti animo est de iure, videlicet an hæc, an illa lex excommunicationem, suspensionem uel irregularitatem constituens homines teneat ac liget; quia ambigit, an ea lex sit vltu recepta. **Respondeo**: Cum materia sit in odijs uel pœnis, Titius in foro conscientiæ potest eam partem amplecti, quæ negat legem vltu esse receptam. Et idem iuris est si inter auctores sint probabiles sententiæ, quibusdam affirmantibus eam esse vltu receptam, alijs contra negantibus. potest enim quis sententiæ negantium adhærere tuta & salua conscientia.

Tertiodecimò quæritur, An possit Titius cum generatim dubitat, liceat necne in die festo iter facere, speciatim certò opinari, fas esse sibi, in hoc aut illo die festo iter facere: Caietanus in. 1. 2. q. 19. art. 5. & Nauarr. de penit. d. 7. cap. Si quis autem. nu. 62. & alij in vniuersum docent posse aliquem dubitare generaliter de re aliqua faciendâ, & nihilominus specialiter certò credere rem in hoc aut illo casu se posse tuta cõscientia facere. **Cor**

dubensis tamen lib. 3. suarum quæstionum. q. 8. nititur hanc sententiã conuellere ea ratione, quòd particularis cõclusio ex generali colligitur: ergo si Titius hæsitat generatim, an liceat in die festo iter conficere, necessariò etiam ambigit, an possit in hoc die festo iter facere. Attamen prima opinio verior mihi videtur, quia intelligitur iuxta ea, quæ hæctenus diximus, posse aliquem de re faciendâ dubitare ex principijs ab ipsa re sumptis, & nihil prorsus ambigere de eadem re faciendâ, ex principijs communibus, uel extrinsecus petitis & ductis. Quare potest Titius dubio esse animo ex principijs acceptis à re generatim, an liceat in die festo iter in locum aliquem habere; & tamè certò & indubitato credere, sibi licere hoc die festo solenni id facere; quia de hoc die possunt esse probabiles sententiæ, quæ oppositum docent: rursus potest esse probabile boni, & periti viri consilium, licere hoc die festo iter suscipere: Insuper quia Titius nouit alios bonos, & doctos viros hoc die festo iter facientes. Ex quo efficitur; ut quamuis rudis & imperitus quispiam sit, possit aliter atque ex Parocho, Magistro uel concionatore accepit, aliquid scire. Sit exemplum: Titius rusticus cõcionantem Parochum audiuit, significantemque hoc aut illud facere nefas esse, incipit dubitare liceat necne sibi id facere, cū ante crediderit id licere. Quamuis igitur modo hæsitare cõeperit, potest iure cõtrarium agere; quia potest probabiliter existimare Parochum forsità esse deceptum, aut certè ex probabili aliorum consilio oppositam sententiam amplecti.

Cap. XX.

De scrupulosa conscientia.

PRIMO quæritur, Quæ sit scrupulosa conscientia. **Respondeo**, scrupulum esse in anima sollicitudinem, suspensionem, & dubitationem hominis conscientiam pungentem & cruciantem instar lapilli exigui in calceo latentis, qui pedem lædit, & vexat. **Scrupulosus** igitur animus est, qui in quæstione ad actionem pertinente vni parti adhæret, sed motus ex leuibus dumtaxat coniecturis, uel argumentis. Et scrupulosus animus aliquando vni parti quæstionis assentitur, sed de parte opposita dubitat; an ea potius sit vera, & an partem eam, cui per assensum adhæret, sibi liceat sequi: aliquando in vtraque parte quæstionis hæsitat non sine molestia.

Secundò quæritur, Quid distet inter conscientiam scrupulosam & dubiam. **Respondeo**, Inter esse plurimum. Nam qui dubio animo est, neutri quæstionis parti suum præstat assensum; ac scrupulosa conscientia, vni parti quæstionis per assensum accedit; verù de parte opposita dubitat, an ea sit verior; ac rursus ita vni parti assentitur, ut leuiter vel ab assensu recedat: uel incipiat dubitare. Insuper dubia conscientia propter probabiles vtriusque partis rationes ambigit: at vero scrupulosus animus propter leuiuscula quæq; argumenta hæsitat, immò aliquando absque vlla ratione dubitat.

Tertiò quæritur, Quomodo scrupulosus animus dignoscatur; **Respondeo**, eo quod in re vna

pluribus sepius absque argumento probabili dubitat, & est animo suspensio. Deinde eo quod frequenter leui ex causa motus in dubitationem res quasque vocare consuevit.

Quarto queritur, Quot modis scrupuli contingant. **Respondeo**, Scrupulos ad duo potissimum capita reuocari. Nam scrupulosus aliquando quis est in discutiendis, & internoscendis peccatis ante commissis: aut in suis operibus examinandis, velut cum scrupulis quis agit, an integre, ac ut oportebat, sua peccata Sacerdoti fuerit confessus; an peccato consenserit: an quidpiam vouerit, an aliquid se facturum iurauerit: an suum officium rite fecerit: an hoc aut illud omiserit. Aliquando vero scrupulosus quis est in peccatis in futurum cauendis, ut cum dubitat passim, an hoc, an illud sibi liceat facere. Aliquando scrupulosi vexantur, dubitantes anxie, an sint aliqua excommunicatione, suspensione vel irregularitate adstricti, & affecti. Aliqui scrupulis vrgentur, eo quod ambigant, an votum faciant in omnibus ijs, quae se facere decernunt, & an sint charitate & gratia Dei praediti: & num in bono vitae statu sint, an malo: vnde misere discutiantur.

Quinto queritur, Ex quibus causis scrupuli oriuntur. **Respondeo**, Ex multis ac varijs, Nam aliquando demone suggerente scrupuli iniunguntur animis: Aliquando ex imbecillitate capitis nascuntur: Aliquando ex mala corporis constitutione, ex animi infirmitate, ex incitia, ex hominum scrupulorum consortio & familiaritate existunt. Demum aliquando nonnulli ob poenam peccati alicuius, vel ob salutem, & maius bonum ipsorum diuina voluntate scrupulis quibusdam diuexantur, exercentur ac probantur.

Sexto queritur, Quibus modis scrupuli ex conscientia eximantur. **Respondeo**, Multis & diuersis; sed inter alia his etiam. **Primo** quidem si scrupulosus praeccepto sui Superioris obtemperet. Quidam (ut fertur) sancti Bernardi discipulus scrupulis adeo premebatur miser, ut sacrum facere non auderet: fecit tandem ille, obedire volens sancto Bernardo sibi dicenti: Vade & mea fide confusus, sacrificia: quod postquam fecit, ab scrupulis deinceps liber, & solutus penitus euasit. **Secundo modo**: si scrupulosus boni & periti hominis consilio ducatur; & regatur, non suo iudicio sensuque proprio ut plurimum fallaci. Vnde scrupuloso cuidam amicus post obitum occurrisse perhibetur, a quo, cum de ijs, quibus agebatur scrupulis sententiam rogaret, responsum accepit: vade, & consule bonos & doctos, & in eorum consilijs, & monitionibus acquiesce. **Tertio si** scrupulosus suos scrupulos frequenter deponat, & abiciat, aliorum consilium secutus. **Quarto modo** si quis contra suos scrupulos saepe factitet, probabili aliqua ratione permotus. **Denique** si in omnibus ei Sacerdoti, cui de more sua peccata confitetur, fidem habeat, ac pareat.

Septimo queritur, Quibus remedijs uti poterit, qui scrupulosi hominis confessiones audire consuevit, ad pacandam eius conscientiam, & ut eius animum tranquillet. **Respondeo** vltra spiritalia multa alia remedia, haec etiam adhi-

beat. **Primo** eum admoneat, ut nullum esse legale peccatum existimet, nisi esse, certo cognouerit. **Secundo** eum moneat, ut aliorum bonorum hominum consilijs & sententijs acquiescat, **tertio** frequenter, ac ut plurimum non admittat eius dubitationes, nec ad se dubitandi, & interrogandi gratia eum accurrentem excipiat, sed excludat hominem & amandem, & si opus sit etiam verbis ad id appositis & accommodatis absterreat. **Quarto** non permittat eum villo modo se scrupulis, & dubijs confiteri: imperet autem ei, ut tantum ea, quae manifeste peccata esse cognouerit, confiteatur; alioqui certe nunquam ex animo eius scrupulos euellet. **Postremo** scrupulosi hominis dubitationes semper in mitiorem, & meliorem partem accipiat, ac interpretetur: dubia enim in meliorem partem accipienda sunt, cap. estote. de regulis iuris. & in re dubia benigniorem interpretationem sequi non minus iustum est, quam tutum leg. proximè. ff. de his quae in testam. delen. Multa alia de scrupulosi hominibus curandis legi possunt apud Syluestrum de scrupulis, & de scrupulosi: vbi multa habet ex Gersono, & alijs accepta.

Cap. XXI.

De quibusdam circumstantijs quae ad bonitatem actus humani sunt necessariae.

PRIMO queritur, An ut opus humanum sit bonum in moribus, necesse sit, ut expressè vel implicite fiat causa Dei. Duae sunt opiniones. Prima est Ariminensis, qui docet esse necessarium, ut fiat propter Deum. Ait enim, ut opus sit bonum in moribus, hoc est, ex obiecto & materia, sine & omnibus circumstantijs, oportere, ut actu vel factum virtute, & ratione alicuius actus prioris referatur in Deum, ita ut sit & dicatur verè opus factum propter Deum. Et proinde vult hanc circumstantiam, quam diximus, esse vnam ex debitis & requisitis, quae si desit, actus quidem erit bonus ex obiecto genere, vel natura sua; malus tamen eo quod non fiat propter Deum, cuius causa fieri debet, eo scilicet tempore, quo eiusmodi circumstantia in actu requiritur. Quod si actus non deberetur, tunc actus nec erit bonus, nec malus: non quidem bonus, quia non sit causa Dei, quod actus bonitas desiderat, ac postulat; non malus quia non deest huiusmodi circumstantia, quando adesse deberet: erit tamen actus indifferens. Huius generis, inquit, opera sunt, honorare parentes, depositum reddere, miseriam indigentis subleuare, non quidem causa Dei facta, sed solo pietatis studio. Haec ex Gregorio, qui idcirco hanc sententiam esse secutus; quia Augustinus & alij, Patres contra Pelagium saepe docent opera non esse bona nisi siant causa Dei, studio pietatis, religionis, & amoris in ipsum. Altera opinio est communi Theologorum consensu approbata, ut opus aliquod sit bonum in moribus sufficere, si fiat studio, & causa honestatis: ita ut si ex obiecto sine, & circumstantijs sit honestum dicatur & sit simpliciter bonum

in mori-

Gerson. pa.
2. tract. de
prepar. ad
Missam con-
siliat. 3.
Syluest. de
Scrup. n. 3.

Arimin.
2. d. 26. q.
1. ar. 3. ad
argu.

Ocham. 1.
dist. 1. q. 1.
Gab. 1. d. 1.
1. q. 1. & 2.
dist. 23. q.
1. Sol. lib. 1.
denat. &
gra. ca. 20.
& 21.

in moribus. Atque hæc opinio vera est & probanda. Nam quicquid sit gratia & studio virtutis, hoc ipso sua natura refertur in Deum tanquam in finem totius honestatis & virtutis. Non ergo oportet ut actu vel ratione alicuius actus prioris in Deum referatur. Neque verò dici potest actum studio & causa honestatis factum esse indifferentem, cum sit virtutis & rectæ rationis officium & opus. Si tamen actus aliqui bonus, & honestus ex obiecto, fieret causa & studio laudis humanæ, honoris, gloriæ, vel fama, virtutis non esset, sed potius vanus, aut saltem indifferens: nam honestas dignius & maius bonum est humana laude, honore gloria & fama. Non igitur honestas propter laudem hominum, honorem, vel gloriâ appetitur, sed contra potius hæc propter honestatem optare, & amare nos oportet. Item bonum opus honestatis gratia factum, hoc ipso fit propter Deum: Deus enim est primum, & summum bonum: ergo cætera honesta & bona, hoc ipso quod sunt honesta, in ipsum referuntur tanquam in auctorem virtutis & honestatis. Si tamen opus honestum studio laudis vel gloriæ humanæ fiat, non continuo fit propter Deum: laus enim, gloria, & fama sunt bona media & indifferencia, quibus bene & malè uti possumus.

Secundò quaeritur, An voluntas nostra, ut bona sit, debeat cum Dei voluntate consentire, ita ut velit id, quod Deus: & an hoc ipso quod à Dei voluntate dissentit, sit mala? De qua controverfia Theologi tractarunt primo sententiarum partim dist. 48. partim verò 46. Gab. in Cuno. Missa. lect. 68. Cordub. lib. 1. q. 91.

Ad huius quaestionis maiorem intelligentiam animadvertendum est in primis, voluntatem Dei aliquando esse actum, quo Deus vult aliquid fieri, aut non fieri; qui actus est ipsamet substantia Dei, cum respectu tamen & ordine ad rem quam vult: & hanc voluntatem Theologi appellant benepiacitum. Aliquando verò voluntas Dei dicitur id, quod vult ipse Deus fieri: id enim dicitur voluntas Dei, non quod sit actus in Deo, sed quod sit signum eius, quod vult Deus, ut fiat in rebus ipsis. Sic enim signa iræ dicuntur iræ signa amoris, amoris: Et testamentum dicitur ultima testatoris voluntas. Et ideo Theologi appellant hanc voluntatem signi, aut quod reuera sit signum alicuius actus in Deo, aut quod significet id, quod oportet nos facere; vel fugere ut ipsi placeamus. Porro quinque signa huius diuinæ voluntatis Theologi constituunt, videlicet Præceptum, Prohibitionem, Consilium, Opus, Permissionem: quod est dicere voluntatem Dei esse id, quod præcipit, prohibet, consulit, facit aut permittit. Rursus voluntas, quam Benepiaciti Theologi appellat, vel est antecedens vel consequens. Antecedentem vocant, quia Deus dat aliquid nobis, ut aliud consequamur, paratus nobiscum agere & operari, si id consequi velimus. Consequentem dicunt, quia Deus dat id, quo re ipsa finem adipiscimur, & proinde aiunt voluntate antecedenti, non tamen consequenti velle Deum ut omnes salvi fiant, quia omnibus remedia & auxilia præstat idonea & apta, quibus possint salutem assequi sempiternam, quamvis ad eam non omnes aspirent, atque perveniant. Verum Damascenus aliter voluntatem

antecedentem, & consequentem discernit. Voluntas, inquit, antecedens est, quæ Deus ex se ipso habet, non ex causa nostra: hoc est, cum Deus absolute sine nostro consensu quippiam agit, ut cum nobis naturam & naturæ vires ac facultates libera liter donat: cum nos vocat & excitat ante consensum: ita leges & præcepta tulit, & dedit sine nobis. Consequens, inquit, voluntas est, quam Deus non ex se, sed ex nostra causa habet, hoc est, propter nostrum consensum: ut cum punit delicta, cum fontes & improbos malis & calamitatibus coercet, & poenis debitis punit: aut hominū meritis & benefactis ex ipsius gratia profectis iustum præmium reddit. Deinde animadvertendum est posse voluntatem nostram cum diuina consentire, vel in volendo quod Deus vult, aut in volendo sicut Deus vult, aut volendo ob finem propter quem Deus vult, aut volendo id, quod Deus vult nos velle. His igitur positis res est cõperta apud omnes, voluntatē nostram in aliquo cum voluntate diuina debere cõgruere, quia diuina est superior & prior, est iridem regula & lex cuiuscunque creaturæ voluntatis: voluntas autem diuina cum nullam habeat superiorē & priorem, per se ipsam est iusta, recta & bona. Item etiam conuenit apud omnes, in præceptis Dei debere nos cum voluntate diuina consentire: In præceptis quidem, quibus aliquid fieri imperatur, conuenire debemus in hoc, ut non velimus inquam contrarium, nec velimus omittere, quod nos præstare, & implere oportet: in ijs verò quæ facere prohibemur, ut nūquam velimus contrarium, hoc est ne velimus facere, quod lex diuina prohibet. Insuper etiam exploratum est nullo nos præcepto aut lege cõpelli ad consentiendū cum diuina voluntate in consilijs, dummodo tamen ea nō contemnāmus tanquam vilia, & parui momenti.

Tota controverfia in eò versatur, an ut voluntas sit bona, necesse sit, ut consentiat in ijs, quæ voluntate Dei definite fiunt: nam in ijs, quæ solo Dei permisso contingunt, non oportet nos consentire, cuiusmodi sunt peccata. Cum igitur eueniunt urbium incendia, deuastationes agrorum, interitus animalium, bella, captiuitates, seruitutes, morbi & pestes hominum, calamitates nostrorum, temporum sterilitates, & id generis mala, quaeritur an voluntas nostra sit mala, si hæc & similia nolit? Duæ sunt opiniones. Prima tradit voluntatem nostram minimè compelli lege, aut præcepto ad hæc mala volenda, dummodo contra Deum horum malorum auctorem non se agere, & molestè gerat. Ita Alexander, S. Thomas & Durandus, ut testantur Cordubensis & Gabriel locis citatis. Docent enim voluntatem nostrā non debere cum voluntate diuina congruere in rebus ipsis, quas Deus vult, quia nulla est lex aut præceptum Dei, ut voluntas nostra eas res velit. Secunda opinio docet, in huiusmodi malis oportere voluntatem nostram cum diuina conuenire, si aliquem actum habeat: alioqui si nolit, esse malam. Sic Gregorius, Ockam, Gabriel, Maior & alij ut refert Cordubensis. Probant hoc; Huiusmodi, inquit, mala definite vult Deus, & eo ipso quod definite contingunt, compertum est nobis ea Deum velle: ergo nos iure non possumus ea nolle; hoc est, nequimus velle, ut ea mala

non sint, non accidant: nam alioqui, si nobis licet ea mala refutare, possemus optare, orare & impedire ne eueniant; quod nihil aliud esset, nisi velle Dei voluntati resistere. Certe videtur probabile posse nos recusare & deprecari huiusmodi mala etiam deliberata ratione, quoniam ea sunt naturæ molesta, aduersa & noxia, ac id, quod est nostræ naturæ noxium & malum, quatenus tale, possumus detestari, odio habere, defugere. Nec in hoc tamen contra Dei voluntatem quippiam agimus: nam Deus ipse vult, vt naturæ malum quatenus eiusmodi est, fugiamus, & odio habeamus. Sic Christus Dominus necesse, vt naturæ malam & infestam, etiam recta ratione recusabat & deprecabatur. Sic Beatissima Virgo iure nolebat seu refutabat Filij mortem vt naturæ contrariam & inimicam. Sic Filius sui patris interitum etiam alioqui certum & indubitatum, iure auersatur, respuit & odit vt naturæ aduersum atque contrarium. At verò in his omnibus malis voluntas nostra debet cum diuina cõgruere, quatenus sunt res definitæ à Deo ad rectum, & iustum finem directæ & relatæ. Falsum igitur est quod Secundæ opinionis auctores docent, ideo posse nos diligentiam adhibere, vt vrbis incendium restinguatur, vt pestes & morbi depellantur, quia ignota sit nobis Dei voluntas: quamuis enim notum sit Deum velle calamitates, & aduersa omnia & mala, quæ patimur; rectè tamen velle possumus & optare ea ne contingant, quia ea recusamus, & deprecamur, quatenus naturæ aduersantur & officiant: & Deus ipse vult, vt quatenus talia ea detestemur, & respiciamus: malum enim vt malum, odio habemus, aspernamur, sed non vt bonum, quod descendit à Deo, immò volumus eiusmodi mala eadem ratione, qua Deus, nempe vt sunt iustæ improborum hominum pœnæ, & vt per patientiam, vitam æternam promereamur: sicut filius odit necem patris sui etiam debitam tanquã sibi malam & noxiam, & nihilominus eam vult tanquam meritam & iustam.

De hac q.
S. Tho. de
verit. q. 23
ar. 8. ad 2.
Corinthen.
lib. 1. q. 51.
Rom. 2. 2.
q. 22. ar. 1.
Iub. 2. Gre.
go. 1. d. 48.
quæst. 1.

Tertio quæritur, An si Deus patefecerit Titio suam æternam damnationem, possit Titius eam recusare, & ab eo petere ne condemnetur. Hanc quæstionem tractant Scholastici in primo, Distinctione vltima. Sed variè respondent. Dicendum existimo, Non solum posse Titium eam refutare, si credat sententiam Dei esse comminatoriam, vt passim Theologi cõsentent, sed etiam quando nouerit Deum definitè statuisse, vt ipse condemnetur: quia cum Deus statuit definitè Titij condemnationem, non statuit absque præuiso consensu eius in peccato lethali ad extremum vitæ finem, & proinde non statuit sine Titij consensu præcognito. Et ideo cum Titio diuinitus est patefactum, condemnaberis, perinde est, ac si Deus ipsi nũciauerit: Præuideo te in fine & exitu vitæ peccaturum: quo præuiso statui vt condemneris. Sicut cum Christus Dominus prædixit Petro: Ter me negabis, idem erat ac si dixisset, Præuideo te negaturum ter, meum te esse discipulũ. Ex quo fit vt facile responderi possit ad multa, quæ Theologi in hac materia rogare solent, nimirum an Titius, cui est sua damnatio patefacta diuinitus, debeat bene viuere, & naturalis legis præcepta seruare. Dicendũ enim est cum id facit

debere: quia id, quod per se bonum est, & quatenus tale imperatum, recta ratio iubet fieri, & vult id, quod per se malum est. Titius igitur etiam tunc temporis deberet depositum reddere, illata damna resarcire, Deum colere & reuereri; parentes honorare, furtum, homicidium, adulterium, sacrilegium deuitare. Item sicut Petrus postquam ei prædictum est à Domino: Ter me negabis, adhuc lege cogebatur non negare se eius discipulum esse, qui se à peccato continere debebat: nam Deus etiam si prædixerat, non tamen sine ipsius Petri consensu prænotione simpliciter & absolutè permittit, vt ipse Petrus id negaret: & ideo solum prædixerat, quod erat euenturum ex libero Petri consensu. Sic etiam cum Deus prædicit Titio, eum fore condemnandum, prænunciat solummodo, quod est futurum in vltimo fine vitæ ex libero eius consensu: nunquam tamen absolutè voluit, vt Titius condemnetur ante præuisum in vltimo ipsius vitæ sine peccato mortiferum. Secundo rogant Theologi, Vtrum Titius possit & debeat vitam æternam sperare & Dei opem implorare ad eam consequendã. Respondent nonnulli eum solum, & eximi à lege & præcepto amplius vitam æternam sperandi, diuinamque opem ad id inuocandi: quod probant auctoritate Aug. lib. 21. de ciuit. c. 24. dicentes: Denique si de aliquibus ita Ecclesia certa esset, vt qui sunt reprobi etiam noxet: non magis pro illis oraret, quam pro illis qui sunt ad inferos damnati: sed quia de nullo certa est, orat pro omnibus hominibus. Deinde quia ij, qui sunt ad perpetuas pœnas cõdemnati, suam salutem desperando, nõ peccant vt docet. S. Thom. 2. 2. q. 20. ar. 1. ad 3. Verum profecto dicere cõuenit eum sperare, & inuocare Dei opem posse, & etiam debere: quod hac vnica ratione conficitur, Quia nunquam Deus ita absolutè definit condemnationem Titij, vt non præsentaret atque præiudicaret futurum eius consensum. At diuina futurorum præuisio non impedit, quin possimus nos curam & diligentiam in id conferre, ne eueniant ea, quæ ex libero nostræ voluntatis cõsensu futura esse præiudicantur, ac prænunciantur. Secus verò est de ijs, qui sunt perpetuo supplicio damnati: quoniam certa Dei lege sunt extra salutis viam positi, & omni fidei & spei auxilio destituti: & ideo Augustinus dixit pro illis Ecclesiam non orare.

Quarto quæritur, Quid dici oporteat, si Deus patefaciat alicui vrbem esse venturam in manus hostium, an is possit & debeat remedia adhibere, ne id malum contingat. Respondet eadem promodum ratione. Quotiescunque Deus prænunciat mali aliquid futurum, quod tamen ex libera nostra voluntate pendeat, tunc possumus & debemus ei malo obuiam ire. Si tamẽ Deus prædixerit aliquid futurum, quod nullo modo in hominis arbitrio ac voluntate consistat, sed tantum positum sit in causis naturalibus: tunc quando nobis constiterit id esse diuinitus prænunciatum: nec velle nec impedire debemus, ne illud eueniat. Ratio huius est, quia illud cum pendeat à voluntate hominis, nõquam Deus absolutè constituit, vt eueniat citra hominis consensum ac voluntatem. Hoc verò posterius cum solum existat & surgat à causis naturalibus, Deus definitè voluit,

vt acci-

Thom. 2.
2. q. 22. ar.
1. d. 48. q. 2.
Corin.
Iaco citat.

vt accidat absque hominis voluntate. Et ideo ne contingat, impedire iure non possumus: hoc enim esset velle resistere absolutæ & definitæ Dei voluntati, quando nobis illa constiterit. Nam si nihil de ea sciamus, iure possumus remedium adhibere, ne etiam hoc malum eueniat.

Ex his patet responsum ad questionem supra positam de vrbe in hostiles manus ventura. Est enim hoc malum diuinitus preuisum, & pronunciatum tanquam futurum ex malis ac peruerfis hominum voluntatibus, quas nos impedire optimo iure & possumus, & debemus.

IOANNIS AZO-
RII LORCITANI, E SO-
CIIETATE IESV,

INSTITVTIO
NVM MORALIVM,

LIBER III.

De Affectibus animæ Habitibus
& Virtutibus.

PRIMO loco de Animæ affectibus, que passionibus vulgò vocantur. Secundò de Habitibus. Tertiò de Virtutibus. Quartò de Originali primi hominis iustitia hoc præsentis libro Deo duce breuiter disputabo.

CAPVT PRIMVM.

Quidnam sit animæ affectus.

PRIMO queritur, Quibus nominibus animi affectus appellari soleant. Gerson edidit tractatû, in quo agit breuiter clarè, & distinctè de affectibus animorum, cui titulus est de passionibus in part. 3. suorum operum. *Respondeo*, Apud Ciceronem, perturbationes animi vocari: quia contemplan- do, & agendo, animam perturbant. Ab alijs verò dicuntur animi motus, affectus, affectiones, & per-
persiones; eo quòd huiusmodi motibus soleant animantes commoueri, affici, & aliquid etiã per-
peti. Vnde Augustinus ait: Animi motus, quos Græci πάθος, nostri autem quidã, sicut Cicero, per-
turbationes; quidam affectiones, vel affectus; qui-
dã verò sicut Apuleius de Græco expressius pas-
siones vocant: quia exprimit passionis nomen
commotionem animi, & corporis. Hæc Augusti-
nus. Rogabis forsitan, cur nos de his animi affe-
ctibus in præsentia disseramus. Respondemus; De
affectibus animorum aliter Rhetores agere: ali-
ter verò Philosophos. Rhetores quidem de his lo-
quuntur, vt doceant, quomodo sit Oratori dicen-
dum ad auditorum animos in hortando, suaden-
do, accusando, defendendo per mouendos. At Philo-
sophi, qui de moribus tractant, de affectibus dis-
serunt, vt ostendant, qua ratione virtutibus prauis

animi affectus curentur, & corrigantur. Circa eosdem affectus Philosophi naturales versantur gratia sciendi eorum naturam, principia, causas, proprietates, & effecta. Nos igitur de his merito in præsentis loco tractare instituumus: quia inde sæpius vitia, & peccata nascuntur. Sunt enim veluti funiculi quidam, quibus ad hoc, vel illud quasi vincit quodammodo aliquando homines trahuntur. sunt veluti quidam igniculi, quibus inflammamur, & accendimur; stimuli, qui nos frequenter pungunt, & angunt; sunt veluti ner-
ui, quos aliquando contrahimus, aliquando por-
rigimus; venti, quibus noster animus tanquam mare procellosum perpetuò exagitur; clauis denique, quibus miser homo cõfigitur: & nubes, quibus mens, & ratio obscuratur. Expediit, vt ho-
rum affectuum origines, causas, & effecta cognos-
camus, & remedia, quibus curantur, perspecta habeamus.

Secundò queritur, Quam ratione affectus in animantibus generentur. *Respondeo*: primum omnium, Res quæ corporis sensibus obijcitur, sub Imaginationem venit. *Secundò*, imaginandi facultas eam percipit, vt talem, vel talem: hoc est vt veram, vel falsam eo modo, quo in sensibus externis, vel internis, verum aut falsum esse potest. *Tertiò*, vt bonam, vel malam, siue vt iucundã, aut molestam, salutarem item, aut noxiam. *Quartò*, imaginandi vis, eum percipit rem, vt veram, aut falsam, appetitum nequaquam excitat; Nec item cum primum apprehendit vt bonam, vel malam absolutè: sed statim vt eam cognoscit, ac percipit vt bonam, vel malam nobis, vel rebus nostris, appetitum mouet, & excitat. *Quintò*, appetitus ab imaginatione excitatus rem sibi obiectã, vel approbat, & appetit; vel improbat, & respuit, hoc est, vult, vel non vult. *Sextò* consequitur cõtinuò in animantibus commotio spirituum vitalium, qui per arterias ex corde in totum corpus diffun-
duntur; & sanguis qui ex icore per venas ad om-
nes, & singulas corporis partes delatus emanat: quibus duobus motis, cor, & præcordia, & omnia corporis mēbra, ipsum deniq; corpus cõmouentur. Hæc enim omnia, aut frigidescunt, aut calefcunt; aut contrahuntur, aut dilatantur: & inde animal quò vult, membra flectit, contorquet, porrigit, contrahit. Ex quo efficitur, vt plurimi in corpo-
re effectus, & motus consequantur. nam cor cupi-
ditate, & lætitia sese dilatat, ac fundit: mœrore, & tristitia contrahitur; metu refrigerat, ac trem-
mit; ira calefcit, & feruet; inuidia item cor-
pus tabescit; pudorem rubor consequitur; ter-
rorem pallor, tremor, & dentium crepitus comi-
tantur dolorè, in suspuria, gemitus & lamenta prorumpimus: Amantis sermo est mollis, ac ten-
ner; irati acer, & vehemens. In ira vox est atrox, aspera, densa, & respiratione crebra; in metu ve-
rò contracta, & remissa.

Tertiò queritur, Quidnam sint affectus animi, an sint opiniones, & iudicia; an motus, an actus, an perperciones? Si quidem hæc omnia, vt iam explicuimus, in affectibus comperiuntur. *Respon-
deo* ex Nysseno; Motum esse transitum alicuius ex vno in aliud: vt cum quippiam ex loco in lo-
cum transfertur, aut impellitur; quamuis secun-
dum Aristotelem, & Peripateticos motus sit pro-

Nyssen. lib.
4. Philoso.
c. 8. Arist.
lib. 3. Phys.
c. 1. & 2.